

EKONOMICKÝ ČASOPIS

ROČNÍK V

ČÍSLO 3

ZA PROPORCIONÁLNY ROZVOJ NÁRODNÉHO HOSPODÁRSTVA, ZA ĎALŠÍ VZRAST ŽIVOTNEJ ÚROVNE PRACUJÚCICH

15. septembra t. r. predniesol predseda vlády Viliam Široký v Národnom shromáždení vládne vyhlásenie, v ktorom rozviedol výsledky zasadnutia Ústredného výboru KSČ zo 4. septembra t. r. Konkretizáciu svojich hlavných úloh v odbore hospodárskej politiky pre najbližšie obdobie podala vláda v usnesení, publikovanom súčasne s prejavom predsedu vlády. Cieľom vládnych opatrení je prehĺbiť starostlivosť štátu o ďalšie zlepšenie kultúrneho a hmotného postavenia pracujúceho obyvateľstva na základe zabezpečenia proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva, najmä zrýchľovaním rozvoja surovínovej a energetickej základne pre ťažký priemysel, zvyšovaním výroby potravinárskeho a ľahkého priemyslu a uskutočnením rozsiahlych opatrení na zvýšenie poľnohospodárskej výroby.

Ľudovodemokratické Československo zaznamenáva v rokoch plnenia prvého päťročného plánu búrlivý rozvoj výrobných síl. Hlavnými cieľmi plánu bolo uskutočňovanie socialistickej výstavby a prestavby národného hospodárstva, vybudovanie základov socializmu na dedine, zabezpečenie stálosti rozvoja nášho hospodárstva a jeho nezávislosti od kapitalistických krajín, zvýšenie obranyschopnosti našej vlasti a napokon veľkorysý rozvíjanie hmotnej a kultúrnej úrovne ľudu. Pri uskutočňovaní týchto cieľov sme dosiahli významné úspechy.

Značne sa zmenila štruktúra československého priemyslu. Priemysel kapitalistickej republiky sa vyznačoval úzkou a zanedbávanou surovinovou základňou, rozvinutým priemyslom spotrebných tovarov, určených pre vývoz na trhy kapitalistických krajín, nezdravou skladbou strojárstva. Štruktúra predvojnového priemyslu bola v podstate zdedená z čias Rakúsko-Uhorska. V rokoch buržoáznej republiky sa nedostatky

tohto dedičstva neodstraňovali, lež naopak, pod vplyvom zahraničného kapitálu, investovaného v našom priemysle, a pod vplyvom pomerov na svetovom trhu došlo k ďalšiemu úpadku ťažby hnedého uhlia, železnej rudy a rúd farebných kovov a k jednostrannému rastu strojárenského priemyslu, najmä zbrojárskeho. Tento vývin viedol k stupňovanej závislosti Československa od ostatného kapitalistického sveta, k tomu, že naše hospodárstvo bolo krajne citlivé voči krízovým vplyvom z kapitalistického zahraničia.

Druhým štrukturálnym nedostatkom nášho priemyslu, ktorý prekonávame v rokoch socialistickej industrializácie, je jeho nesprávne regionálne rozloženie. Pre kapitalizmus, ktorý sa vyvíja len za cenu nesmierneho mrhania výrobnými silami, bolo zanedbávanie ekonomického vývinu veľkých oblastí s ich prírodným bohatstvom a nevyužitými pracovnými silami prirodzeným zjavom. Výstavba socialistického zariadenia si však nevyhnutne vyžaduje v záujme zabezpečovania rastúcich hmotných a kultúrnych potrieb obyvateľstva odkrývať a využívať všetky prírodné bohatstvá krajiny, zapojiť do výrobného procesu všetky pracovné sily, prosto maximálne rozvíjať výrobné sily.

V procese výstavby a prestavby nášho priemyslu zvýšil sa — pri viac ako dvojnásobnom vzraste celkového objemu priemyselnej výroby — podiel výroby výrobných prostriedkov na 62%. Začína sa s cieľavedomým rozvíjaním surovínovej základne ťažkého, ľahkého i potravinárskeho priemyslu. V rokoch päťročnice sa podstatne zvýšila kapacita strojárenského priemyslu. Objem výroby tohto priemyselného odvetvia sa zvýšil oproti roku 1948 viac ako tri a polnásobne, pričom sa zvlášť rozvinula výroba strojov, prístrojov a zariadení pre kľúčové odvetvia priemyslu.

Podstatné zlepšenie sme dosiahli aj v rozmiestovaní priemyslu. Slovensko so svojím nevyužitým nerastným bohatstvom tvorilo za buržoáznej republiky agrárny prívesok a odbytový trh priemyselne vyspelých českých krajov. Počas prvej päťročnice, ktorá znamená široký rozvoj socialistickej industrializácie Slovenska, zvýšil sa objem priemyselnej výroby na Slovensku štyri a polnásobne v porovnaní s predvojnovým rokom 1937. Pri značnom vzraste priemyselnej zamestnanosti v celej republike zvýšil sa počet zamestnancov v priemysle na Slovensku viac ako trojnásobne.

Vďaka zospoločenšteni výrobných prostriedkov, v podmienkach výstavby socializmu odstránili sme korene hospodárskych kríz a celkom

sme zlikvidovali nezamestnanosť a polozamestnanosť. Podstatne sa zväčšila spoločenská spotreba, čo prirodzene vyplýva z rastu národného dôchodku a jeho rozdeľovania na prospech pracujúceho obyvateľstva. Pracujúci ľud si vytvoril materiálne predpoklady pre zlepšenie svojho hmotného a kultúrneho postavenia.

Za veľkorysej pomoci Sovietskeho sväzu a v úzkej spolupráci s ostatnými krajinami demokratického tábora dosiahlo naše národné hospodárstvo nezávislosť od kapitalistických štátov, a to ako po stránke dovozu surovín, potravín a výrobných zariadení, tak aj po stránke odbytu priemyselných výrobkov. Súdruh Široký shrnul doterajšie úspechy v rozvíjaní nášho národného hospodárstva takto: „Hlavným výsledkom socialistickej výstavby a prestavby v prvej päťročnici teda je, že československé národné hospodárstvo, najmä však priemyselná výroba, tvorí dnes bezpečnú a neotrasiteľnú základňu samostatnosti a nezávislosti Československej republiky, hospodárskej moci a obranyschopnosti nášho štátu.“

Dosiahnutá nezávislosť od kapitalistického sveta, rast hospodárskej moci štátu a zvýšenie jeho obrannej schopnosti, ako aj prudký rozvoj spoločenskej spotreby pracujúceho obyvateľstva dokazujú v plnej miere správnosť generálnej línie hospodárskej politiky, ktorú vytýčila Komunistická strana Československa a ktorá našla svoje vyjadrenie v cieľoch a úlohách päťročného plánu. Aj zvýšenie úloh pôvodného päťročného plánu, uskutočnené roku 1951 na základe odhalenia značných rezerv v priebehu plnenia plánu, bolo správne. Toto zvýšenie úloh bolo zamerané na odstránenie niektorých zjavných disproporcií, ktoré sa prejavily najmä v zaostávaní rozvoja surovínovej a palivovej základne priemyslu. Došlo pritom však k prívyšokému stanoveniu úloh plánu v ťažkom priemysle a k neúmerne nízkemu vzrastu v ľahkom a potravinárskom priemysle. Ešte závažnejším nedostatkom však bolo, že zvýšené úlohy vo výrobe a ťažbe surovín a palív neboli dostatočne splnené. V dôsledku toho neboly odstránené ani tie disproporcie, ktoré byly zjavné už začiatkom roku 1951. Vinou záškodníckeho pôsobenia protištátneho sprisahaneckého centra, najmä v dôsledku dobrodružnej a dezorganizátorskej investičnej politiky, ktorú škodcovia uskutočňovali, došlo k ďalšiemu prehĺbeniu disproporcií v našom národnom hospodárstve.

Nevyhnutnosť urýchlene odstrániť disproporcie, ku ktorým takto došlo, je prvou príčinou, pre ktorú vláda pristúpila k určitej revízii hospodárskeho plánu na druhú polovicu roku 1953 a na rok 1954. Druhou

príčinou revízie je okolnosť, že doterajšie úspechy vo výstavbe a prestavbe hospodárstva umožňujú rýchlejšie rozvíjať osobnú spotrebu obyvateľstva, zabezpečiť prudší vzostup jeho životnej úrovne. Uskutočňované opatrenia stoja napokon v úzkej súvislosti s obrovským mierovým úsilím demokratických síl vo svete, vedených Sovietskym sväzom. Tomuto mierovému úsiliu sa podarilo dosiahnuť určité uvoľnenie medzinárodného napätia, čo svojim dielom spolupôsobilo k tomu, že krajiny demokratického tábora sa mohli v ešte väčšej miere ako dosiaľ sústrediť na zlepšovanie hmotného a kultúrneho postavenia pracujúcich. Politika rýchlejšieho zvyšovania životnej úrovne obyvateľstva je najpresvedčivejším svedectvom mierovej politiky demokratických krajín a pôsobí tak v ešte väčšej miere na ďalšie uvoľnenie medzinárodných vzťahov. Je každému zrejmé, že krajiny, ktoré spomaľujú rozvoj ťažkého priemyslu, vrátane strojárenského odvetvia, ktoré urýchľujú rast výroby spotrebných tovarov, nechystajú vojnu, lež uskutočňujú dôslednú politiku mierového rozvoja svojho hospodárstva.

Skúsenosti z nášho hospodárskeho vývinu, najmä dôsledky zaostávania poľnohospodárskej výroby za priemyslom, zaostávania surovínovej základne, zvlášť ťažby železnej rudy, rúd farebných kovov, kamenného uhlia a výroby elektrickej energie za rýchlejším rozvojom spracovateľského priemyslu, nedostatočný rozvoj spotrebného priemyslu v pomere k priemyslu výrobných prostriedkov, svedčia o tom, ako sa zákon plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva prejavuje, ako sa „ohlasuje“ hamovaním hospodárskeho vývinu vtedy, keď plány, zostavované plánovacími orgánmi, neodrážajú správne požiadavky tohto zákona. Dochádza k nutnosti revidovať plán, zabezpečiť účelné sústredenie investičnej činnosti do základných odvetví ťažkého priemyslu, uskutočniť účinné opatrenia na rozvoj poľnohospodárskej výroby a zväčšiť objem výroby v spotrebnom priemysle.

Vzniknuté disproporcie odstraňujeme pri súčasnom obmedzovaní tempa rozvoja investičnej výstavby vôbec a v ťažkom priemysle osobitne. Z toho vyplýva, že sa radikálne skoncuje s roztrieštenou a nedostatočne pripravenou výstavbou a že sa finančné a materiálne prostriedky sústredia na uskutočnenie najdôležitejších stavieb, najmä v surovínových odvetviach národného hospodárstva. Takouto koncentráciou investícií zabezpečí vláda pomerne rýchle prekonanie disproporcií a vytvorí predpoklady pre rýchlejšie tempo rozvoja výroby v ďalších rokoch.

Sníženie plánovaného objemu investícií roku 1953 o 16,1% oproti

pôvodnému plánu a stanovenie objemu investičnej činnosti na rok 1954 na úrovni upraveného plánu na rok 1953 — pri súčasnom vzraste národného dôchodku — znamená, že sa zvýši podiel národného dôchodku, určený pre osobnú a spoločenskú potrebu pracujúceho obyvateľstva. Pri absolútnom poklese investícií oproti pôvodnému plánu na rok 1953 dôjde súčasne k zvýšeniu výstavby bytov. V revidovanom pláne priemyselnej výroby a aj v pláne zahraničného obchodu kladie sa zvýšený dôraz na výrobu a dovoz potravín a priemyselných spotrebných tovarov. Vláda robí súčasne rozsiahle opatrenia na podstatné zlepšenie zásobovania obyvateľstva, a to tak rozšírením sortimentu a zlepšením kvality výrobkov spotrebného priemyslu, ako aj zlepšením činnosti štátneho a družstevného obchodu. Najúčinnjším prostriedkom zvýšenia reálnych miezd pracujúcich bude pripravované podstatné sníženie štátnych maloobchodných cien.

V súvislosti so zabezpečením potrebných fondov tovarov širokej spotreby nestojí pred našim priemyslom otázka zvyšovania výrobnnej kapacity, ľahkého a potravinárskeho priemyslu, ale — s ohľadom na rozsiahle nedostatočne využitú výrobnú zariadenie — stojí na prvom mieste problém zabezpečenia dostatku surovín, predovšetkým zvýšenou výrobou v poľnohospodárstve, a ďalej otázka podstatného zlepšovania kvality vyrábaných tovarov. Značný význam pre ďalší vzrast životnej úrovne pracujúcich má zvýšenie zdravotnej a kultúrnej starostlivosti o človeka rozšírením siete nemocníc, výstavbou škôl, zvýšením úrovne výučby na školách a zvýšenou pozornosťou, ktorú bude vláda venovať rozvoju umenia.

Osobitný význam prislúcha v sústave opatrení na zlepšenie hmotného a kultúrneho postavenia pracujúceho obyvateľstva rozšíreniu bytovej výstavby. Ešte tohto roku má Ministerstvo stavebníctva odovzdať do užívania najmenej 30 tisíc bytov a budúci rok najmenej 40 tisíc nových bytových jednotiek. Vláda zabezpečí okrem toho úverom a materiálom rozsiahlu individuálnu bytovú výstavbu.

Vláda svojimi opatreniami, prijatými na základe usnesení Ústredného výboru KSČ, v celej šírke dokazuje, že v súlade s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu uskutočňuje takú hospodársku politiku, ktorá zabezpečuje ustavičné zdokonaľovanie výroby a ktorá má za cieľ rýchlejšie dvíhať životnú úroveň pracujúceho obyvateľstva.

Oproti viac ako dvojnásobnému vzrastu priemyselnej výroby v porovnaní s predvojnovou úrovňou neprekročilo poľnohospodárstvo stále

ešte úroveň z čias buržoáznej republiky. V dôsledku tohto zaostávania dochádza k disproporciám v národnom hospodárstve a k ťažkostiam v zásobovaní obyvateľstva potravinami a ľahkého a potravinárskeho priemyslu surovinami. Súdruh Široký formuloval základnú úlohu vo vzťahu k poľnohospodárstvu tak, že treba „zabezpečiť, aby úroveň poľnohospodárskej výroby bola povznesená na úroveň celého nášho národného hospodárstva“. Splnenie tejto úlohy si vyžaduje predovšetkým zintenzívniť pomoc, ktorú štát a socialistický priemysel poskytujú poľnohospodárstvu. Vláda uskutoční rozsiahle opatrenia na plánovité rozvíjanie všestrannej mechanizácie poľnohospodárstva, najmä na lepšie vybavenie strojových staníc pásovými traktormi a kultivačnými strojmi, na zlepšenie organizácie, politickej práce a kádrového dobudovania strojových staníc a na zvýšenie výroby a dodávok umelých hnojív poľnohospodárstvu. Veľký dôraz kladie vláda na zvyšovanie živočíšnej výroby, na zabezpečovanie krmovínovej základne a tým na zvýšenie kvality dobytka.

I pri značnom vzraste socialistického sektora v poľnohospodárstve, i pri výstavbe štátnych majetkov a jednotných roľníckych družstiev ostáva ešte individuálna malovýroba prevládajúcim úsekom v našom poľnohospodárstve, najmä v rastlinnej výrobe. Malí a strední roľníci budú vo väčšej miere ako dosiaľ dostávať pomoc od strojových staníc, budú v postačujúcej miere zásobovaní umelými hnojivami a štát im poskytne aj v inej forme pomoc na rozvíjanie ich individuálneho hospodárstva. Na rozvoj poľnohospodárskej výroby zvýšia sa ešte tohto roku investície do štátnych majetkov a jednotných roľníckych družstiev, poskytne sa investičný úver súkromne hospodáriacim roľníkom a zvýšené investície budú plne zabezpečené stavebným materiálom. Na ekonomické upevnenie JRD a na zvýšenie hodnoty pracovnej jednotky poskytne štát družstvám odklad pri splácaní úverov a pri platení úrokov. Dôjde k revízii dodávkových noriem u družstiev a individuálne hospodáriacich roľníkov a normy na nové hospodárske obdobie budú stanovené tak, aby bolo zabezpečované zvyšovanie životnej úrovne družstevníkov i malých a stredných roľníkov. Rozvíjanie družstevného trhu, na ktorom budú roľníci predávať prebytky svojej produkcie po odovzdaní povinných dodávok, bude povzbudením pre družstevníkov i individuálne hospodáriacich roľníkov pri zvyšovaní produktivity ich hospodárenia. Osobitné opatrenia uskutoční vláda na rozvoj poľnohospodárskej výroby v pohraničných okresoch českých krajov.

Základom upevňovania sväzku medzi robotníckou triedou a pracujúcimi roľníkmi je hospodárske spojenie socialistického priemyslu s poľnohospodárstvom. Strana a vláda robia konkrétne opatrenia na zintenzívnenie výmeny tovarov medzi mestom a dedinou, na lepšie zásobovanie družstevného i individuálne hospodáriaceho roľníctva priemyselnými výrobkami, na vzrast životnej úrovne členov JRD i malých a stredných roľníkov. I pri všetkej pomoci, ktorú bude vláda poskytovať súkromne hospodáriacim roľníkom, „je a ostáva naďalej — ako povedal s. Široký — základnou líniou našej strany a vlády hospodárske, finančné a organizačné upevnenie JRD ako osvedčená cesta budovania základov socializmu na dedine“. Vláda vyvinie preto všetko úsilie, aby za jej maximálnej pomoci došlo k plnému zabezpečeniu ekonomických predpokladov širokého rozvoja družstevnej veľkovýroby.

V súvislosti s upevňovaním družstiev má veľký význam okolnosť, že sa vo vládnom vyhlásení opätovne zdôrazňuje zásada presvedčovania, získavania pracujúcich roľníkov pre družstevnú myšlienku.

Celé historické obdobie prechodu od kapitalizmu k socializmu je nevyhnutné predovšetkým práve preto, že v každej krajine existuje početná trieda malovýrobcov, najmä v poľnohospodárstve, ktorej vlastníctvo nemožno znárodniť a ktorú nemožno ani iným spôsobom okamžite previesť od kapitalizmu k socializmu. Týchto malovýrobcov treba trpezlivo a priateľsky prevychovávať, presviedčať ich o tom, že pretvorenie ich súkromného hospodárstva na kolektívne, družstevné veľkohospodárstvo je spoločným záujmom pracujúceho ľudu miest aj ich samých. Kolektivizácia poľnohospodárstva získavaním pracujúceho roľníka pre dobrovoľný vstup do výrobného družstva, všemožne podporovaného vládou robotníckej triedy, je ekonomickou zákonitosťou prechodného obdobia. Tak isto ako sa socializmus nemôže zakladať na dvoch formách vlastníctva výrobných prostriedkov, na spoločenskom a na súkromnom vlastníctve, ale nevyhnutne sa musí opierať o socialistické vlastníctvo v meste i na dedine, tak isto nemôže pracujúci ľud nijakej krajiny umele „skracovať“ prechodné obdobie nedobrovoľným združstevňovaním roľníkov, nemôže prouto obdobie prechodu preskočiť. V tých okresoch našej republiky, kde k takýmto pokusom došlo, kde sa miestni pracovníci usilovali o hromadné zakladanie družstiev na inej základni než je základňa dobrovoľnosti, tam išlo o ignorovanie osobitných zákonitostí prechodného obdobia, o ekonomický avanturizmus, ak nie o formu záškodníctva.

Skúsenosti z hospodárskej výstavby v rokoch našej prvej päťročnice

dokazujú veľmi presvedčivo pravdivosť slov, ktoré súdruh Gottwald predniesol na celoštátnej konferencii KSČ o nevyhnutnosti zvýšiť politickú a odbornú úroveň našich vedúcich hospodárskych orgánov od hora až dole na úroveň existujúcich úloh a požiadaviek, ktoré sa na ne kladú. Súdruh Gottwald označil problém kvality vedenia nášho hospodárstva za jeden z kardinálnych problémov. Splniť usnesenie vlády o hlavných úlohách v odbore hospodárskej politiky, urýchlene odstrániť disproporcie, ktoré brzdia rozvoj nášho hospodárstva, zabezpečiť rýchly vzostup životnej úrovne nášho ľudu — to všetko si nevyhnutne vyžaduje zlepšiť úroveň nášho plánovania, organizovania a riadenia národného hospodárstva. Na to treba oveľa dôkladnejšie ako doteraz študovať a poznávať pôsobenie objektívnych ekonomických zákonov a robiť hospodársku politiku v plnom súlade s týmito zákonmi. Úlohou vedeckých pracovníkov-ekonomov pritom je konkrétnejšie poznávať problémy nášho hospodárstva, sústrediť sa na riešenie otvorených otázok, zvyšovať aj vlastnú kvalifikáciu na riešenie aktuálnych úloh. Vládne usnesenie musí byť pre ekonomov na vysokých školách a vo vedeckých ustanovizniach podnetom na to, aby v samých zárodkoch prekonali tendencie, smerujúce k takej vedeckej práci, ktorá je odtrhnutá od potrieb nášho hospodárstva, podnetom k ešte užšiemu spojeniu s problémami hospodárskej výstavby, k tvorivej účasti na budovateľskom diele nášho ľudu.

JOZEF ROSA

NAŠE SOCIALISTICKÉ FINANČIE A DRUHÁ PEŇAŽNÁ REFORMA

1.

Klasici marxizmu-leninizmu nás učia, že robotnícka trieda musí využiť na dosiahnutie a zabezpečenie svojho víťazstva a pri budovaní novej socialistickej spoločnosti okrem iných revolučných opatrení aj takú zbraň, ako sú financie. Naša robotnícka trieda riadiac sa týmto učením v druhom sväzku s ostatnými pracujúcimi pod vedením Komunistickej strany Československa plne využila a využíva financie nielen v procese vyvlastňovania kapitalistov u nás, ale tiež pri zatlačovaní a obmedzovaní finančnej sily buržoázie a nakoniec po úplnom dobytí moci najmä pri revolučnom pretváraní spoločnosti.

Úspech revolučno-demokratických zásahov do starého kapitalistického systému hospodárstva bol tesne sviazaný s opatreniami, ktoré urobila robotnícka trieda od r. 1945 v oblasti financií. Ktoré to boli zásahy? Od našej národnej a demokratickej revolúcie až do posledného roku prvej päťročnice bolo u nás mnoho revolučných, hlboko demokratických opatrení vo finančnej politike, zpomedzi nich však predsa len svojimi dôsledkami pre naše úspešné napredovanie k socializmu vynikajú tieto:

a) V prvej etape prechodného obdobia: znárodnenie bánk a poisťovníctva na jeseň v r. 1945 spolu so znárodnením kľúčového a veľkého priemyslu a vykonanie prvej peňažnej reformy v októbri 1945.

b) V prvých rokoch druhej etapy prechodného obdobia: sústredenie nášho socialistickeho peňažníctva v dôsledku Víťazného februára 1948, zavedenie všeobecnej dane spolu so zriadením voľného trhu v r. 1949, vytvorenie Štátnej banky československej v r. 1950, výstavba socialistic-

kého štátneho rozpočtu v r. 1951 a 1952, daňová reforma vykonaná k 1. januáru 1953 a peňažná reforma uskutočnená začiatkom júna 1953.

Podstata, smysel a cieľ týchto opatrení vyplýva z hlavného cieľa, ktorý je určený financiám v období prechodu od kapitalizmu k socializmu. Ide najmä o využitie financií ako jednej z dôležitých pák na vyvlastnenie buržoázie, na postupné obmedzovanie a zatlačovanie jej finančnej sily a na použitie peňazí pri budovaní socializmu ako nástroja na rozdeľovanie, znovurozdeľovanie a kontrolu použitia národného dôchodku.

Komunistická strana ako vedúca sila Národného frontu pri budovaní novej skutočne demokratickej republiky nestrácala s očí toto základné poslanie financií v období prechodu.

Ekonomika prechodného obdobia sa vyznačuje tým, že v danej spoločnosti sú „prvky, čiastočky, kúsky tak kapitalizmu, ako aj socializmu“.¹

Takéto prvky socialistickej ekonomiky začaly u nás vznikáť hneď po oslobodení Sovietskou armádou v r. 1945, a to konfiškáciou majetku Nemcov, Maďarov a zradcov. Z konfiškovaného majetku bola pôda pridelená pôdohospodárskym robotníkom a maloroľníkom, priemyselné podniky a banky boli dané pod národnú správu. Podniky, na ktoré bola uvalená národná správa, stali sa prvou formou prvkov socialistickej ekonomiky. Národných správcov menovali národné výbory ako orgány novej ľudovodemokratickej štátnej moci.

Súdrub G o t t w a l d zdôraznil dňa 9. júla 1945 v tejto súvislosti, že „podnikáme prvé kroky k znárodneniu a k demokratizácii hospodárstva cestou dosadzovania národných správ“...²

To už neboly kapitalistické výrobné vzťahy. Išlo o to, aby sme tieto prvé čiastočky socialistickej ekonomiky u nás hneď od začiatku upevnili. Strana zdôrazňovala, že upevnenie národných správ znamená v oblasti hospodárskej moci v podstate to isté, čo upevnenie moci národných výborov vo sfére politickej.

To platí aj napriek tomu, že časť podnikov, na ktoré sa uvalila národná správa, prešla neskôr do rúk buržoázie. Upevňovanie týchto socialistických prvkov ekonomiky prebiehalo za zúrivého triedneho boja robotníckej triedy s buržoáziou, ktorá sa pokúšala rozšíriť a upevniť svoje kapitalistické hospodárske pozície.

¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy* 2, O naturálnej dani, Pravda 1952, 738.

² K. Gottwald, *Deset let*, 283, z prejavu na školení funkcionárov KSČ.

Konfiškácia majetku Nemcov, Maďarov a zradcov a znárodnenie akoŕových bánk a veľkého priemyslu v októbri 1945 zasadily ťažkú ranu zahraničnému aj českému a slovenskému kapitálu. Toto víťazstvo bolo vybojované jednotnou vôľou robotníckej triedy nepripustiť viac, aby u nás vládla finančná oligarchia.

To bol počiatok ozaj nových, hlboko demokratických, svojím obsahom socialistických premien v ekonomike novej republiky. Znárodnenie bánk bolo veľkou oporou pre podniky s národnými správami, ktoré boli uvalené na majetok fašistov, zradcov národa a kolaborantov, ako aj pre znárodnený kľúčový a veľký priemysel. Zlikvidovali sme tak u nás definitívne moc finančného kapitálu, ktorý Lenin charakterizoval ako „osobnú úniu bánk s najväčšími priemyslovými a obchodnými podnikmi“.³

Týmito opatreniami vytvorila vláda Národného frontu Čechov a Slovákov prvé predpoklady pre to, aby u nás mohol pôsobiť základný ekonomický zákon socializmu. Komunistická strana ako hlavná sila Národného frontu začala dôsledne uskutočňovať program, ktorého hlavným cieľom je to, čo má byť „koniec koncov výsledkom nášho snaženia, t. j. zvýšenie životnej úrovne pracujúceho ľudu“.⁴

Už v začiatkoch prvej etapy prechodného obdobia riadi sa KSČ vo svojej politike požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu. Prvé národné a demokratické opatrenia v ekonomike, namierené najprv proti tým, ktorí zotročili a zradili národ, ale hneď nato aj proti tým, ktorí by v budúcnosti mohli zradiť, ako to ukázaly skúsenosti z triednych bojov o charakter predmníchovskej republiky, znamenali veľké posilnenie moci robotníckej triedy. Národná a demokratická revolúcia začala prerastať na revolúciu socialistickú. Utvorily sa zárodky pre budúcu diktatúru proletariátu, diktatúru väčšiny ľudu nad menšinou buržoázie.

Znárodnenie bolo súčasne potrebné na to, aby pracujúci ľud pod vedením komunistickej strany mohol čo najskôr likvidovať následky šafárenia okupantov. V oblasti hospodárstva išlo vtedy o rozvinutie a stupňovanie výroby, obnovenie a zlepšenie rozrušenej dopravy a o prenikavé zlepšenie zásobovania. Také boly úlohy hospodárskej znovuvýstavby. Škody spôsobené nášmu hospodárstvu priamymi vojnovými udalosťami

³ V. I. Lenin, *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*, 33, Pravda 1946.

⁴ K. Gottwald, *Deset let*, 279.

presahovali čiastku 50 miliárd Kčs. To však bola len nepatrná časť tých obrovských škôd, ktoré Nemci zapríčinili nášmu ľudu viac ako 6 rokov trvajúcim sústavným a bezohľadným drancovaním nášho priemyslu, poľnohospodárstva, peňažníctva, dopravy, našich pracovných síl a zásob.

„Čo sa, pravda, týčilo ako hora nad touto hospodárskou spúšťou, bola obrovská hromada bezcenných papierikov, ktoré nám tu Nemci zanechali a ktorých výška sa pohybuje medzi 300—350 miliardami Kčs.“⁵

Pravda, to bol na tú dobu len predbežný odhad. Ukázalo sa čoskoro po vykonaní peňažnej reformy, že skutočnosť bola oveľa horšia. Masa obeživa a vkladov v peňažných ústavoch vysoko prekročila odhadovanú sumu.

Nemci neodčerpávali z nášho národného hospodárstva len národný produkt, ale brali aj zo samej podstaty národného bohatstva. S takými rozvrátenými financiami a s takou inflačnou korunou nebolo možno začať hospodáriť. Okrem toho si strana bola vedomá, že obrovské miliardové čiastky týchto znehodnotených peňazí boli v rukách kapitalistov, buržoázie a špekulantov, ktorí by mali možnosť, ak by sa ponechal ďalší živelný priebeh inflácie, obohacovať sa ďalej na úkor pracujúcich a mariť našu výstavbu.

Bolo nevyhnutné uskutočniť menovú reformu. Reforma sa vykonala takmer súčasne so znárodnením bánk v októbri 1945. V obehu bolo 122 miliárd Kčs, t. j. 15-násobne viac v porovnaní so stavom obeživa v r. 1937, keď bolo v obehu 8 miliárd korún.

Okrem toho ďalšie stovky miliárd boli na účtoch bánk ako inflačná kúpna sila, ktorá za existovania prídelového hospodárstva tlačila na rast cien na čiernom trhu a snižovala reálnu hodnotu miezd. Tieto vklady neboly plne kryté hodnotnými aktívami, ale zväčša bezcennými pohľadávkami oproti Nemecku. Reforma síce odstránila infláciu tým, že vymenila každému občanovi len 500.— Kčs v pomere 1:1, nezabránila však ďalej tvorbe prebytočnej, pre hospodárstvo nežiadúcej kúpnej sily, čo sa prejavilo v ďalšom raste obeživa po reforme. Všetky ostatné peniaze sa pripísaly na účty, ktoré byly spolu s existujúcimi vkladmi blokované. Blokované vklady dosiahly obrovskú sumu 460 miliárd korún, ktoré byly len z malej časti kryté hodnotnými aktívami.

Táto peňažná reforma sa nemohla ešte vykonať na spôsob socialistic-

⁵ K. Gottwald, *Deset let*, 313.

kých peňažných reforiem tak, aby odčerpala prebytočné množstvo kúpnej sily, t. j. peniaze tezaurované aj úspory na vkladných knižkách, *definitívnym* anulovaním prebytočných peňazí.

Naša prvá peňažná reforma odstránila infláciu, ktorá vznikla ako dôsledok hospodárenia fašistov. Uskutočnila sa v podmienkach prvej etapy prechodného obdobia, keď sa účastnila na moci ešte aj buržoázia; preto nemohla byť dôsledná. Pred vykonaním peňažnej reformy svádzala strana ostré boje s buržoáziou o charakter reformy. Blokovaním inflačného obeživa sa síce podlomila finančná sila buržoázie, ale neodňala sa jej úplne možnosť znovu si upevňovať finančnú silu a tým aj celkovú hospodársku moc. Túto možnosť zpiatočnicky členovia vlády hneď v prvých rokoch po reforme začali aj využívať a zneužívať uvoľňovaním miliardových súm z viazaných vkladov.

2.

V dôsledku sabotáží reakcie pri výstavbe a najmä zneužitím peňažnej reformy reakčnými predstaviteľmi buržoázných strán vo vláde po reforme došlo v r. 1946—1948 k nežiadúcemu stúpaniu obeživa. Reformou sa snížilo obeživo na 22 miliárd. Už koncom r. 1945 sa však zvýšil stav na 28,2 miliárd korún. Išlo preto o zastavenie ďalšieho stúpania a o ustálenie hodnoty koruny. Toto úsilie strany sprevádzaly veľké ťažkosti. Ďalší vývoj charakterizuje zúrivy hospodársky a politický triedny boj medzi robotníckou triedou a buržoáziou.

Obeživo prudko stúpalo. Na konci jednotlivých rokov zaznačoval výkaz Národnej banky čs. tieto stavy v miliardách Kčs (prvé číslo obeh bankoviek, druhé celkový obeh):

1946	43,6	56,7,
1947	58,5	67,0,
1948	72,0	77,7,

čiže každým rokom stúplo obeživo priemerne o ďalších 10 miliárd korún. To bol nezdravý vývoj. Je známe, že sme peňažnou reformou zvýšili hladinu hospodárskych čísel v porovnaní s predvojnovým stavom v priemere trojnásobne. Na takú výšku bol aj zvýšený približne stav obeživa po výmene peňazí v r. 1945. Tento postup bol v rozpore s marxistickou teóriou množstva peňazí v obeh, podľa ktorej pre množstvo obieha-

júcich peňazí je rozhodujúci úhrn cien tovarov v obehu, rýchlosť obeživa a saldo kompenzačných platieb. Peňažná reforma r. 1945 nevychádzala ešte z klasických poučiek marxistickej politickej ekonomie. Vývoj obeživa po peňažnej reforme ukázal, že celkové množstvo peňazí v obehu sa stále viac a viac odchyľovalo od množstva, ktoré bolo národohospodársky odôvodnené.

Pri skúmaní príčin tohto nezdravého vývoja treba vychádzať z rozboru ekonomiky celej etapy prechodného obdobia od r. 1945 až po Víťazný február r. 1948. Toto obdobie sa vyznačovalo veľkými triednymi bojmi strany s reakčnými živlami za uskutočnenie Košického vládneho programu a budovateľského programu Gottwaldovej vlády. Bola to nielen oblasť politická, ale aj hospodárska, kde chcela buržoázia za každú cenu dokázať, že si ľud nevie sám spravovať svoje veci.

Náš ľud však pod vedením svojej strany ukázal v týchto začiatkoch pretvárania kapitalistickej ekonomiky na ekonomiku socialistickú, že k správe podnikov a bánk „netreba kupóny strihajúcich a tantiémy poberajúcich členov správnych rád a rôznych generálnych riaditeľov à la Preiss“.⁶

Robotnícka trieda a všetok pracujúci ľud statočne odrážali útoky a sabotáže buržoázie namierené proti mladej ľudovodemokratickej republike. Buržoázia zneužívala svoje pozície v hospodárstve, ktoré sa jej po znárodnení v r. 1945 ešte ponechaly, a najmä tú skutočnosť, že mala v rukách celý obchod a veľkú časť výroby spotrebného tovaru. To bol dostatočný hospodársky základ pre kapitalistov, špekulantov a šmelinárov, aby sa na účet pracujúceho ľudu obohacovali.

Pomocou reakčných zástupcov meštiackych strán vo vláde sa buržoázii podarilo preniknúť svojimi ľuďmi aj do znárodnených bánk. Taktó reakční politici zneužili veľké dielo peňažnej reformy pre svoje prot ľudové ciele. Mnoho miliárd korún nepodložených nijakými tovarmi sa dostávalo z viazaných vkladov do obehu. Tak bolo v r. 1946 uvoľnených 21 miliárd korún.⁷

To bol prvý široký kanál, ktorým sa dostalo do obehu prebytočné množstvo peňazí, ktoré rušivo pôsobilo na vývoj hospodárstva. Tak sa reakcia snažila stavať do našej budovateľskej cesty prekážky, ktoré hody o to väčšie, že uvoľnené miliardy išly prevažne do jej rúk.

⁶ K. Gottwald, *Deset let*, 315.

⁷ Podľa Dr. V. Kadleca, *Stabilita měny*, Práce 1949, 190.

Ako si vysvetlíme, že za takejto situácie v stave obeživa nedochádzalo znova k inflácii?

Hoci sa dostalo do obehu väčšie množstvo obeživa, ako si hospodársky život vyžadoval, nebolo možné hovoriť o inflácii. Komunistická strana si vytýčila ako jednu z najdôležitejších úloh „zabezpečenie reálnej kúpnej sily našej novej meny“.⁸ Nemohla preto pripustiť zvyšovanie cien a klesanie reálnych miezd, ako je to bežným zjavom po druhej svetovej vojne v kapitalistických štátoch.

Prídelovým hospodárstvom za nezvýšené ceny a postupne zvyšovaním prídelov sa zabezpečilo podstatné zvýšenie životnej úrovne oproti úrovni v dobe okupácie.

Pravda, prebytočná kúpna sila hľadala svoje uplatnenie, ktoré nachádzala na čiernom trhu. Živelné účinky hodnotového zákona v sfére neregulovaného čierneho trhu sa plne prejavily. Tu sa tvorily ceny podľa ponuky a dopytu a podstatne sa odchyľovali od cien úradných. Index čiernych cien (ceny úradné = 100) bol v prvých troch rokoch po peňažnej reforme tento (september):

	1946	1947	1948
Chlieb	230	220	288
Múka pšeničná hladká	276	399	660
Mäso bravčové	321	340	705
Cukor	279	354	1688
Masť	466	432	890
Topánky pánske	385	469	477
Košeľa pánska	185	180	291

Vidíme, že index čiernych cien s roka na rok rástol a dosahoval niekoľkonásobok úradných cien. Je samozrejmé, že vysoké ceny čierneho trhu vplývaly aj na rast nominálnych miezd. Pracujúci mali síce možnosť dopĺňať si úradné prídely nákupom za vysoké a stále stúpajúce čierne ceny, ale zisky z týchto nelegálnych obchodov išli do rúk maloobchodných a veľkoobchodných šmelinárov a tiež do rúk súkromných výrobcov. Už v tejto dobe, pred februárom 1948, ukazovala sa potreba stiahnuť z obehu prebytočné množstvo peňazí. Obrovské sumy peňazí sa sústreďovali najmä v rukách obchodníkov a šmelinárov. K tomu prispievala aj skutočnosť, že v r. 1946 sa podieľal súkromný maloobchod

⁸ K. Gottwald, *Deset let*, 318.

na celkovej tržbe viac ako 80 %-ami, družstvá a národné podniky zvyškom. Veľkoobchod bol celý v rukách buržoázie.

Kapitalisti, vyvlastnení v priemysle a peňažníctve, usilovali sa upevniť svoje pozície v obchode a tým si nahradiť svoje bývalé vysoké zisky. Veľká časť národného dôchodku sa takto dostávala do rúk kapitalistov. Tieto nekontrolovateľné zisky nemohla ešte v tej dobe odčerpávať daňová sústava, pretože všetky opatrenia namierené na zamedzenie rastu a podlomenie finančnej sily buržoázie presadzovali zástupcovia komunistickej strany vo vláde a parlamente s veľkými ťažkosťami.

Štátny rozpočet neplnil ešte dobre v tej dobe socialistickú triednu funkciu znovurozdeľovača národného dôchodku. S tým súvisí aj jeho schodkovosť až do prvého vyrovnaného rozpočtu v r. 1949.

Prehľad o vývoji našich predfebruárových štátnych rozpočtov podáva táto tabuľka (v miliardách Kčs):

Rok	Výdavky	Príjmy	Schodok
1946	48,97	42,02	— 6,95
1947	61,33	58,06	— 3,27
1948	83,58	75,21	— 8,37

Príčiny vysokej schodkovosti našich predfebruárových štátnych rozpočtov sú na strane výdavov aj príjmov. Štátny rozpočet musel vyfinancovať v prvých povojnových rokoch obrovské náklady súvisiace s rekonštrukciou a znovuvýstavbou národného hospodárstva. Na úhradu týchto vysokých rozpočtových výdavkov nemohly už stačiť príjmy obstarávané ešte starou kapitalistickou daňovou sústavou. Príjmy z hospodárstva vchádzaly do rozpočtu len čiastočne. Hlavná časť národného dôchodku ostávala v rukách triedneho nepriateľa.

Na úhradu deficitov štátneho rozpočtu sa používaly štátne peniaze na viazaných vkladoch, teda peniaze inflačné, ďalej úverové operácie a emisia. Schodkovosť štátneho rozpočtu bola popri enormnom uvoľňovaní viazaných vkladov druhou vážnou príčinou, ktorá nepriaznivo vplývala na množstvo peňazí v obehu. Od druhej polovice r. 1947 bol režim uvoľňovania sprísnený zriadením Likvidačného fondu menového a tak sa inflačný tlak zmiernil. Množstvo už obiehajúcich peňazí sa však neskúľilo, len miernejšie stúpalo.

Dôsledky prebytočnej kúpnej sily sa prejavovali nielen na čiernom trhu, ale aj v tezaurácii a v úsporách uložených v peňažných ústavoch.

Vklady na vkladných knižkách stúpily za prvé tri roky po peňažnej reforme viac ako dvojnásobne. Vývoj bol tento (v miliardách Kčs na konci roku):

Rok	Vkl. knižky	Bež. účty
1946	15,21	42,47
1947	27,46	54,32
1948	33,63	53,33

Hoci vklady na knižkách a bežných účtoch stúpaly, nemožno hovoriť jednoznačne o priaznivom vývoji, pretože vo vykázaných stavoch neboly len samé pravé úspory. V úsporách boly veľké sumy, pochádzajúce z uvoľnených viazaných vkladov a iných, pre plánovitý vývoj hospodárstva nežiadúcich zdrojov. Bola to spolu s tezaurovanými peniazmi kúpna sila, ktorá mohla byť každú chvíľu mobilizovaná na čiernom trhu a v špekulačných obchodoch. V rukách pracujúcich bola len časť týchto prebytočných peňazí, časť, ktorá nenachádzala dostatok ponuky tovarov na čiernom trhu alebo pre vysoké ceny vyčkávala. Prevažné množstvo prebytočných peňazí bolo však v rukách kapitalistov, špekulantov a drobných výrobcov, z ktorých rástli noví kapitalisti. Buržoázia nadobúdala nové sily. Potvrdily sa slová Lenina o tom, že „malovýroba rodí kapitalizmus a buržoáziu nepretržite každý deň a každú hodinu, živelné a v masovom rozsahu“.⁹

Vysoké ceny čierneho trhu v tomto období silne ovplyvňovali výrobu tovarov niektorých odvetví, najmä textilného priemyslu a poľnohospodárskej živočíšnej výroby. Prejavoval sa teda regulujúci účinok zákona hodnoty v počiatkoch budovania socialistickej ekonomiky nielen vo sfére obehu, ale aj na výrobu. Masy peňazí putovaly cez čierny poľnohospodársky trh na dedinu. To malo, pravda, ďalšie nepriaznivé dôsledky na plynulé zásobovanie úradného viazaného trhu, pretože roľníci neradi odovzdávali kontingentné dodávky za nízke výkupné ceny.

Tretím hlavným dôvodom vzniku prebytočného množstva obeživa bol disproporcionálny vývoj medzi rastom miezd a platov v priemysle a vývojom cien na úradnom viazanom trhu. Index miezd a cien v porovnaní s indexom obeživa mal tento vývoj (na konci jednotlivých rokov):

⁹ V. I. Lenin, *Spisy XXV*, rus. vyd., 173.

Rok	Mzdy	Ceny		
		výživa a odev		Obeživo
1946	100	100	100	100
1947	129	95	94	118
1948	142	92	95	137

Vidíme, že u nás bola aj napriek vzniku prebytočného obeživa celkom iná situácia vo vývoji miezd a cien, ako je v kapitalistických štátoch. Stúpala nominálna hodnota miezd, ale pritom rástla aj ich reálna hodnota. Taký hospodársky vývoj nemôže viesť k inflácii. Inflačný vývoj ide vždy na úkor pracujúcich. U nás sme zabránili rastu cien na viazanom trhu, takže reálne mzdy neklesaly, ale mierne stúpaly. Pravda, prebytočné množstvo peňazí ostávalo stále v obehu a tlačilo cez čierny trh na rýchly rast nominálnych miezd.

Naproti tomu v kapitalistických štátoch je inflačný trend vyjadrený v raste maloobchodných cien tovarov dennej spotreby a zaostávaním rastu miezd. Tak maloobchodné ceny potravín stúpily v USA vo februári 1948 na 215 oproti 153 v júli 1946 (ceny 1938—1939 = 100). Index životných nákladov priemernej robotníckej rodiny v USA bol koncom r. 1948 o 152,2% vyšší ako v r. 1939. V tejto dobe stúpily mzdy (po odpočítaní daní) len o 100,1%. V dôsledku toho boly reálne mzdy robotníkov obrábacieho priemyslu USA koncom r. 1948 celkom 79,3% z r. 1939, vo výrobe ocele a železa 76,4%, v automobilovom priemysle 66,7%, a v priemysle výživy 73,7%. Ak vezmeme za základ r. 1937, bol v júli 1949 fyzický objem priemyselnej výroby USA 145%, veľkoobchodné ceny 179%, rozsah peňažného obeživa 450%.¹⁰

Aj napriek zúrivým náporom reakcie na našu menu prostredníctvom uvoľňovania viazaných vkladov, čierneho trhu a reakčných požiadaviek zvyšovania plátov štátnych zamestnancov v dobe schodkovosti štátneho rozpočtu uhájila strana reálnu hodnotu miezd a plátov pracujúcich. Tento úspech umožnilo predovšetkým splnenie dvojročného plánu v priemysle, kde sme zásluhou robotníckej triedy dosiahli výrobu o 10% vyššiu, ako bola pred vojnou. Prekonali sme ťažkosti v poľnohospodárstve a v zásobovaní, ktoré zapríčinala neúroda v r. 1947. Sovietsky sväz nám vypomohol pôžičkou, čím sa podstatne snížilo napätie na trhu v prvej

¹⁰ Podľa J. A. Kronroda, *Upevnění peněžního oběhu v SSSR — inflace v kapitalistických zemích*, Orbis 1952, 112—119.

polovici r. 1948. Národné hospodárstvo bolo už natoľko silné, že sme mohli už v druhej polovici roku prikročiť k jej splácaniu.

Napriek týmto úspechom množstvo peňazí v obehu však neustále stúpalo a bolo v rozpore s Marxovým zákonom o potrebnom množstve peňazí v obehu. Objektívne ekonomické zákony socializmu, najmä zákon plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva, vyžadovaly už pred februárom 1948 zabezpečenie rovnováhy medzi kúpnyimi a tovarovými fondami, a to nielen zvýšením fondov spotrebných tovarov, ale aj odčerpaním prebytočnej kúpnej sily so súčasným zabezpečením ďalšieho proporcionálneho vývoja v tovarových a kúpnych fondoch.

3.

Hlavným a rozhodujúcim činiteľom pre vytvorenie predpokladov trvalého zabezpečenia pevnosti našej meny bolo víťazstvo pracujúceho ľudu nad zradnou buržoáziou vo februári 1948.

Hoci sa podarilo strane v priebehu triednych bojov v prvej etape vývoja našej ľudovodemokratickej republiky zabezpečiť rast reálnych miezd robotníckej triedy, predsa prebytočné množstvo obeživa, ktoré bolo prevažne v rukách buržoázie, špekulantov a šmelinárov, prekážalo zrýchleniu tempa výstavby. Skúsenosti z dvojročnice ukázaly, že máme oveľa väčšie možnosti v zrýchlení tempa výstavby a prestavby nášho hospodárstva. Mali sme pracovné sily, suroviny a stroje. Marx-leninská teória nás učí, že tam, kde sú tieto tri hlavné podmienky, sú aj možnosti zrýchlenia tempa rozšírenej reprodukcie. Nedostatok finančných prostriedkov môže byť prekážkou rozvoja hospodárstva len v kapitalizme.

Pre pôsobenie základného ekonomického zákona socializmu bolo treba vytvoriť širšiu bázu. Bolo nevyhnutné uvoľniť cestu pre všestrannú, širokú možnosť pôsobenia zákona plánovitého „proporcionálneho“ rozvoja národného hospodárstva. Žiadalo sa omedziť, sputnať živelné pôsobenie zákona hodnoty. To všetko bolo treba urobiť, ak sme chceli rýchlejšie vykročiť vpred na ceste k socializmu, — teraz už bez podieľania sa buržoázie na moci, no, súc si vedomí jej odporu, teraz už za podpory a neobmedzenej dôvery celého pracujúceho ľudu, za podmienok historicky nových, za podmienok sjednotenej robotníckej triedy v jednej

strane. Národná a demokratická revolúcia prerástla na socialistickú, upevnila sa diktatúra proletariátu.

To byly úplne nové podmienky v oblasti mocensko-politickej, ale aj v oblasti triednej a hospodársko-politickej. Začala druhá etapa vo vývoji novej skutočne demokratickej republiky.

V oblasti finančnej išlo teraz v podstate o toto: zabezpečiť zdroje na zrýchlenie tempa rozšírenej socialistickej reprodukcie. Naše financie stály pred veľkou úlohou dokázať, že náš štátny rozpočet, banky, daňová sústava sú síce staré formou, ale už ozaj nové obsahom, povahou, funkciami a že nový obsah plne slúži pracujúcemu ľudu, ale popri tom súčasne nemilosrdne bije buržoáziu a všetkých príživníkov a vykorisťovateľov. Súdruh Stalin nás učí, že „... za našich socialistických podmienok neprebíha ekonomický vývoj zvratmi, ale postupnými zmenami, keď sa staré prsto neruší úplne, ale mení svoju podstatu podľa nového a podržuje si len svoju formu, kým nové neodstraňuje jednoducho staré, ale preniká do starého, mení jeho podstatu, jeho funkcie —“.¹¹ Tak to bolo aj s našimi financiami.

Zabezpečiť finančné prostriedky na rýchle tempo rozšírenej socialistickej reprodukcie znamenalo pristúpiť k úplne novému rozdeleniu národného dôchodku. Znamenalo vytrhnúť z rúk buržoázie zdroje, základ ich vykorisťovateľských ziskov.

Tento cieľ sa dosiahol ďalším znárodnením priemyslu, obchodu, veľkoobchodu a zahraničného obchodu. Rozšírenie socialistickej ekonomiky ďalším znárodnením sa stalo súčasne novým zdrojom akumulácie, ktorá umožnila plnenie veľkého investičného programu našej prvej päťročnice.

Hlavným prostriedkom na odčerpávanie akumulácie sa stala všeobecná daň, zavedená dňom 1. januára 1949. Súčasne však bola aj mocným triednym nástrojom v rukách ľudovodemokratickej moci na obmedzovanie a zatlačovanie finančnej sily buržoázie. To bola jej dočasná triedna funkcia v boji proti kapitalistickým živlom v meste aj na vidieku. Túto funkciu plnila v priebehu r. 1949—1952. Finančné prostriedky akumulované pomocou všeobecnej dane sa sústreďovali v štátnom rozpočte, ktorý ich znovu rozdeľoval na výstavbu socialistického hospodárstva, na kultúrne a sociálne opatrenia, správu a na upevnenie obranyschopnosti štátu. Od zavedenia všeobecnej dane začal plniť štátny rozpočet novú funkciu socialistického znovurozdeľovania národného dôchodku.

¹¹ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, 40.

Všeobecná daň, stará formou, ale nová povahou, dobre plnila v priebehu prvých rokov po Februári svoju akumuláciu funkciu pre spoločnosť. O tom svedčí prudký vzrast príjmov a vysoké prebytky štátneho rozpočtu počnúc rokom 1949 (v miliardách Kčs):

Rok	Rozpočítované		Prebytok	
	výdavky	príjmy	rozpočítový	skutočný
1949	89,2	89,3	0,1	35,0
1950	131,5	131,9	0,4	30,7
1951	166,2	166,5	0,3	14,3
1952	323,5	324,2	0,7	— ¹²
1953	430,9	435,2	4,3	—

Štátny rozpočet sa stal trvale prebytkovým. Pravda, s hľadiska plánovacieho a možnosti včasného využitia zdrojov nebolo potrebné vykazovať také vysoké viacmiliardové prebytky. V prvých rokoch po Februári pre nedostatok skúseností a podkladov pre výpočty nebolo však možné správne odhadnúť výšku budúcich príjmov. Postupne, ako sa zdokonaľovalo finančné a rozpočtové plánovanie, znižovali sa aj odchýlky rozpočtu od skutočného plnenia. Všeobecná daň mohla dobre plniť svoju hlavnú úlohu sústreďovania akumulácie do štátneho rozpočtu len so súčasným zavedením voľného trhu s vyššími ako prídelovými cenami. Voľný trh a všeobecná daň sa stali silným ekonomickým nástrojom robotníckej triedy v boji proti čiernemu trhu.

Vyššie príjmy štátneho rozpočtu v dôsledku zavedenia všeobecnej dane sa odzrkadlili v obrovskom vzostupe vkladov na účtoch u Poštovej sporiteľne, kde štát ukladal svoje prebytky. Vývoj vkladov na bežných účtoch ku koncu jednotlivých rokov v miliardách Kčs bol tento:

Rok	Poštová spor.	Ostatné peň. ústavy	Spolu
1947	10,94	43,38	54,32
1948	16,51	36,82	53,33
1949	80,01	46,81	126,82

Štátny rozpočet začal už plniť svoju socialistickú triednu funkciu. Štát

¹² Konečné výsledky štátneho hospodárenia za r. 1952 neboly v čase expozé ministra financií v Národnom shromaždení 21. IV. 1953 plne spracované. Možno však bezpečne povedať, že v r. 1952 bol skutočný prebytok značne vyšší ako rozpočtový.

si už nemusel obstarávať prostriedky na financovanie investícií verejnej správy úvermi od bánk. Prostriedky boli počnúc r. 1949 *plánovite* obstarávané v štátnom rozpočte. Tento rozpočet ľudovej demokracie sa už blížil socialistickému rozpočtu, ktorý je základným finančným plánom štátu. Každým ďalším rokom sa stával viac a viac rozpočtom socialistickým tak svojou povahou, ako aj formou.

Zahrnuje v sebe postupne nielen verejnú správu a národné výbory, ale celé národné hospodárstvo. Zabezpečuje rovnováhu medzi bežnou potrebou verejnej správy a investičnou potrebou socialistického sektora v hospodárstve na jednej strane a finančnou úhradou na druhej strane.

Prebytkovými štátnymi rozpočtami sme vytvorili prvé predpoklady na postupné odbúravanie prídelového hospodárstva. Prídelové hospodárstvo sa svojimi rovnostárskymi prvkami stalo brzdou zvyšovania produktivity práce. Bolo v rozpore s požiadavkami zákona rozdeľovania podľa práce. Obsah a požiadavky tohto zákona sú zhruba tieto: odmeňovať podľa množstva a kvality vykonanej práce, podľa zásluhy o blaho spoločnosti. To znamená, dať možnosť pracujúcim za vyššie, nadpriemerné množstvo práce dané spoločnosti obstať si na trhu za prístupné ceny také množstvo vkusných a kvalitných tovarov vo vyhovujúcom sortimente, ktoré by bolo dostatočnou vzpruhou pre ďalšie zvyšovanie výkonu a tým pre dosahovanie trvale vyšších zárobkov. Pritom treba zabezpečiť pracujúcim nepretržitý rast reálnej mzdy.

Správne využitie tohto zákona je jedným z hlavných činiteľov sústavného a plynulého zvyšovania produktivity práce.

Zavedením voľného trhu sme urobili prvý krok k vytvoreniu podmienok pre účinné pôsobenie socialistického zákona rozdeľovania podľa práce. A tak pracujúci mal zabezpečený prídel za nízke ceny viazaného trhu a mohol si aj za mzdu zo zvýšeného výkonu kúpiť ďalšie tovary za vyššie ceny na úradnom voľnom trhu. Pravda, vysoké ceny niektorých spotrebných tovarov a tiež nedostatok určitých dôležitých tovarov dennej potreby na trhu ako živelné sa prejavujúce účinky hodnotového zákona podrývaly využitie zákona rozdeľovania podľa práce.

Predpokladom zrušenia prídelového hospodárstva je rovnováha v bilancií príjmov a výdavov obyvateľstva. Štátny rozpočet od r. 1949 dával predpoklady pre zabezpečenie tejto rovnováhy.

Aby sa dosiahla rovnováha medzi príjmami a výdavkami obyvateľstva, nestačí vybilancovať len bežné príjmy obyvateľstva k úhrnej hodnote spotrebiteľského tovaru na trhu. Treba vybilancovať hodnotu to-

varov na trhu s príjmami obyvateľstva, berúc do úvahy aj tezuráciu a vklady obyvateľstva. Ináč vzniká tlak na ceny voľného trhu. Bolo možné tento tlak znížiť tým, že by štát časť peňazí odčerpanú všeobecnou daňou nepoužil na investície, ale venoval viac prostriedkov na výrobu spotrebných tovarov a zvýšenie poľnohospodárskej produkcie? Súdruh Stalin nás učí, že štát, ktorý sa vo svojej hospodárskej politike riadi požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu, musí zvyšovať tempo socialistickej rozšírenej reprodukcie cieľom trvalého, perspektívneho zvyšovania životnej úrovne pracujúcich.

Štát budúci socializmus musí ísť cestou nepretržitého rastu a zdokonaľovania socialistickej výroby na základe najvyššej techniky. Jedine plnením tejto úlohy môže trvale zabezpečiť zvyšovanie životnej úrovne snižovaním cien a tak plniť požiadavku základného ekonomického zákona socializmu.

To bolo nevyhnutné. Bez toho by sme nemohli splniť päťročnicu a neboli by sme vytvorili dostatočné tovarové fondy ako nevyhnutnú podmienku pre zrušenie prídelového hospodárstva a zavedenie jediných štátnych maloobchodných cien.

Prebytočné množstvo peňazí v obehu sme zavedením všeobecnej dane spolu so zriadením voľného úradného trhu za zvýšené ceny nezlikvidovali. Predsa sme však dosiahli, že množstvo obeživa vyrovnanosťou a prebytkovosťou štátneho rozpočtu už nevzrastalo, ale začalo mierne klesať.

Obeh bankoviek poklesol k 15. I. 1949 na 70 miliárd Kčs a k 15. I. 1950 na 65,4 miliardy korún.

K tomuto vývoju prispelo aj sústredenie peňažníctva a jeho očistenie od bývalých direktorov, ktorí nadržovali pri úverovaní buržoázii a statkárom a púšťali často peniaze do obehu na podklade špekulatívnych nepodložených úverov.

Sústave plánovaného hospodárstva bolo treba podriadiť aj organizáciu bánk. Kontrola korunou nebola mysliteľná bez vytvorenia jedinej banky pre prevádzkový úver. Podobne bolo treba vybudovať investičnú banku a zreorganizovať ľudové peňažníctvo. Tieto zásahy do peňažníctva nechcela reakcia pred februárom 1948 za nijakú cenu pripustiť. Plánovanie však vyžadovalo jednotu, prehľad a sústredenú kontrolu.

Koncentrácia znárodneného peňažníctva po februári 1948 a zriadenie štátnej banky r. 1950 sú historické medzníky vo vývoji našej socialistickej bankovej sústavy. Vytvorenie jedinej banky pre poskytovanie pre-

vádzkového úveru umožnilo kontrolu výroby a obehu tovarov a plánovité riadenie hospodárstva. Súčasne dalo predpoklady pre socialistickú kontrolu miery práce.

Lenin hovorí: „Kontrolovať a regulovať zásobovanie obilím alebo vôbec výrobu a distribúciu výrobkov bez kontroly a regulovania bankových operácií je nesmysel. Je to to isté, ako keby sme sa hnali za kopejkami a nechceli vidieť milióny.“¹³

Štátna banka prešla z pôvodného obchodného úverovania bývalých bánk na nové formy a metódy socialistického úverovania a zosilnila kontrolu hospodárneho používania poskytnutých úverov.

Jej hlavnou úlohou je strážiť pevnosť našej meny. V tejto svojej funkcii sa stará, aby sa do obehu dostalo len toľko obeživa, koľko je pre hospodársky život nevyhnutne potrebné. V priebehu r. 1950 začal nepriaznivo vplývať na vývoj obeživa nesprávny pomer v raste miezd a produktivity práce. „Priemysel vcelku zvýšil v roku 1950 svoju výrobu o 15,3 %, mzdy a platy však stúpily o 27,4 %.“¹⁴ Zavedením mzdových úhrnov v r. 1951 a mzdových fondov v r. 1952 a najmä ich kontrolou bankami bolo zabezpečené, aby rast miezd nepredbiehal rastu produktivity práce. To bol jeden z najdôležitejších faktorov, ktorý prispel k zamedeniu ďalšieho stúpania obeživa.

Plniac svoju najdôležitejšiu úlohu, starostlivosť o pevnosť našej meny, má Štátna banka veľké možnosti vplývať na zrýchľovanie obeživa a kontrolou korunou na zhospodárňovanie výroby, obchodu a dopravy.

4.

Záujmy ďalšieho rozvoja národného hospodárstva, záujmy rastu životnej úrovne pracujúceho ľudu, vyžiadaly si odstránenie všetkých následkov sabotovania a výčinov buržoázie z doby pred Februárom v oblasti zásobovania aj peňažného obehu. Aj napriek tomu, že rast obeživa po Februári sa zastavil, ostávaly v obehu prebytky peňazí, pustené do obehu ešte v podmienkach I. etapy prechodného obdobia. Odčerpať tieto prebytky peňazí bolo možné len za predpokladu dostatočného množstva dodatočných tovarových fondov.

¹³ V. I. Lenin, *Hroziaca katastrofa a ako jej čeliť*, čes. vyd., 15.

¹⁴ Zpráva súdruha K. Gottwalda na zasadnutí ÚV KSČ dňa 22. II. 1951, Pravda, 1951, 18.

Ako úspešné splnenie dvojročnice umožnilo vytvorenie dodatočných tovarových fondov na zriadenie voľného trhu popri trhu viazanom, tak dobré plnenie päťročného plánu umožnilo utvorenie ešte väčších tovarových fondov pre zrušenie lístkového systému a zavedenie jediných cien.

Strana už v dobe dvojročnice zdôrazňovala, že lístkový systém nie je nič ideálneho ani trvalého a len čo vytvoríme podmienky pre zavedenie voľného trhu, prídelové hospodárstvo zrušíme. Súdruh Gottwald na VIII. sjazde KSC v r. 1946, keď vytyčoval ďalšie úlohy strany v oblasti hospodárskej povedal: „... pokiaľ to bude len trocha možné, prikrôčovať k postupnému uvoľneniu tohto zásobovania, k voľnému trhu“.¹⁵

V priebehu plnenia päťročnice sa stále zreteľnejšie ukazovalo, že prejsť čo najskôr k voľnému trhu je nevyhnutnou podmienkou nášho ďalšieho napredovania, je podmienkou zvyšovania produktivity práce a s tým súvisiacej lepšej starostlivosti o človeka.

Ústredným problémom plánu je úloha sústavného zvyšovania produktivity práce. Zvyšovať produktivitu práce nemožno bez prihliadnutia na požiadavky zákona rozdeľovania podľa práce. Nestačí len diferenčne odmeňovať podľa množstva a kvality vykonanej práce, ale treba dať aj možnosti rozdielnej spotreby úmerne k rozdielnemu výkonu a rozdielnej odmene. Teda musia byť v súlade tri faktory:

- a) rozdielny výkon,
- b) rozdielna odmena,
- c) rozdielna spotreba.

Veľkou prekážkou zvyšovania výkonov bolo nespravodlivé odmeňovanie v dôsledku zastaralej konštrukcie sadzieb dane zo mzdy zavedenej v r. 1947. Vysoká progresivita dane pohlcovala takmer úplne vyššie zárobky pracujúcich. Ak v prvých rokoch po zavedení dane zo mzdy plnila vysoká daňová progresivita funkciu triednu, v dobe rozvoja socialistickej ekonomiky sa už stávala brzdou zvyšovania výkonov, pretože neumožňovala spravodlivé odmeňovanie. Nahradila ju preto nová daň zo mzdy od 1. januára 1953.

Stimulom pre rozdielny (zvýšený) výkon nie je však len rozdielna odmena, ale aj možnosť rozdielnej spotreby.

Pred zrušením lístkového systému sa vyznačovalo odmeňovanie prvkami rovnostárstva v spotrebe, ktoré boli mierne opravené diferenčnými

---

¹⁵ K. Gottwald, *Deset let*, 317.

prídelmi a možnosťou nákupu na voľnom trhu. Odmena za prácu „na prídel“ mala inú kúpnu silu ako odmena za prácu „nad prídel“. Koruna mala v skutočnosti dvojakú kúpnu silu: vysokú prídelovú a nižšiu voľnú.

Koruna s nižšou kúpnu silou, vyplácaná za nadpriemerný — vyšší výkon, nemohla byť dostatočným stimulom pre masové a trvalé zvyšovanie výkonov. To boli dôvody *nevyhnutnosti* zrušenia lístkového systému.

Aké podmienky bolo treba vytvoriť, aby bolo skutočne možné zrušiť prídelové hospodárstvo? Zavedenie jediných cien vyžadovalo splniť určité požiadavky nielen hospodárske, ale aj politické. Hospodárske požiadavky boli: zabezpečiť rovnováhu medzi úhrnom kúpnej sily obyvateľstva (kúpnyimi fondami) a úhrnom cien spotrebiteľského tovaru na trhu (tovarovými fondami). Politická požiadavka bola: zachovať, resp. zvýšiť reálne mzdy pracujúcich.

Prídelové hospodárstvo musí existovať vtedy, keď nie je rovnováha medzi kúpnyimi fondami a tovarovými fondami. V takom prípade treba obmedziť dopyt (prídelmi) úmerne k množstvu tovarov, ktoré je schopný zabezpečiť štát prisunom do maloobchodnej siete. Rovnováhu (bez prídelov) možno docieľiť buď zvýšením cien tovarov za súčasného stanovenia jediných cien bez ohľadu na to, či sa s tým sníži reálna mzda, alebo zvýšením tovarových fondov so zachovaním reálnej mzdy a príp. so súčasným jej zvýšením.

Prvú cestu v zásade používajú kapitalistické štáty. Zrušenie prídelového hospodárstva a dosiahnutie rovnováhy ide tam na účet pracujúcich. Tam pôsobí základný ekonomický zákon súčasného kapitalizmu. Je to jedna z ciest zabezpečovania maximálnych ziskov.

Socialistický alebo ľudovodemokratický štát, ktorý sa riadi v svojej hospodárskej politike požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu, môže pripustiť len také riešenie, ktoré nejde na ujmu reálnej mzdy.

Vzrast hrubej výroby v r. 1952 o 85,3 % oproti r. 1948 nám umožnil vytvoriť dostatočné množstvo tovarových fondov, potrebných na dosiahnutie rovnováhy s kúpnyimi fondami. Kúpne fondy sú peňažné prostriedky obyvateľstva na nákup tovaru. Netvorí sa u nás živelné, ale určuje ich plán, podobne ako sa aj obeh tovarov uskutočňuje podľa plánu. Plán zabezpečuje vzájomné proporcie medzi výrobou, obehom a spotrebou v smysle požiadaviek zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva.

Výška kúpnych fondov obyvateľstva sa určí úhrnom jeho peňažných príjmov po odpočítaní mimotržných výdajov. Pritom treba prihliadať aj na peňažné rezervy, ktoré má obyvateľstvo vytvorené zo starých príjmov (tezaurácia a úspory v sporiteľniach). Všetky tieto rezervy však nemožno zahrňovať do kúpnych fondov, pretože obyvateľstvo má záujem aj na tvorbe ďalších úspor v sporiteľniach. V našich konkrétnych podmienkach išlo o to, akú sumu z týchto rezerv obyvateľstva treba pripočítať do kúpnych fondov. Poznali sme celkovú výšku úspor obyvateľstva a tendenciu vývoja úspor. Túto čiastku bolo možné ľahko zakalkulovať do kúpnych fondov ako prírastok alebo úbytok. Ináč to bolo s tezaurovanými peniazmi.

Vývoj od r. 1949, keď sa zaviedol aj voľný trh, ukázal, že tezaurácia je vo svojich živelných prejavoch úhlavným nepriateľom plánu. Masa tezaurantov pod vplyvom buržoáznej morálky špekulantov, triednych nepriateľov a kolísavých živlov narušala vlnami útokov plán maloobchodného obratu, s ním spojený pokladničný plán Štátnej banky a plán nákladov obchodu. Bolo načase zlikvidovať tohto triedneho nepriateľa plánu. Zakalkulovať obrovské nadbytočné množstvo tezaurovaných peňazí do kúpnych fondov obyvateľstva by znamenalo:

a) vzdať sa plánovaného obratu tovaru a rozmiestovania tovarových fondov podľa veľkosti a rozmiestenia kúpnych fondov obyvateľstva;

b) stanoviť súčasne jediné maloobchodné ceny na neúnosnú výšku, čím by sa snížila reálna hodnota miezd a plátov.

Je jasné, že strana a vláda také riešenie nemohly navrhovať. Rovnováhu však bolo treba zabezpečiť, pretože bez nej nebolo možné zrušiť prídellové hospodárstvo. Nebola iná cesta ako peňažná reforma, ktorá by jednorázove a definitívne vzala z obehu nadbytočné množstvo peňazí.

Preto strana a vláda prijaly dňa 30. mája 1953 usnesenie o vykonaní druhej peňažnej reformy spolu so zrušením lístkového systému v zásobovaní. Dňom 1. júna daly sa do obehu nové peniaze. Obyvateľstvu boli vymenené peniaze všetkých druhov do 300,— Kčs v pomere 5:1 a nad 300,— Kčs na osobu v pomere 50:1.

Ciele peňažnej reformy boli nielen v tom, odčerpať nadbytočné množstvo obeživa a tým uviesť do rovnováhy kúpne fondy obyvateľstva s tovarovými fondami, ale súčasne aj zvýšiť hodnotu koruny. Množstvo peňazí v obehu bolo snižené v priemere nižšie (asi na jednu desatinu), ako boli prepočítané mzdy a ceny (na $\frac{1}{5}$). To sa týkalo peňazí, ktoré sa

v tom čase nachádzaly v obehu. Hlavné spevnenie koruny treba však vidieť vo zvýšenej reálnej mzde, čo sa docielilo týmito cestami:

a) snížením maloobchodných voľných cien potravín v priemere o 31 %, voľných cien priemyslového tovaru o 37 %, jediných cien tovaru, ktorý sa predával bez lístkov v priemere o 7 %;

b) v súvislosti so zvýšením niektorých prídelových cien sa zvýšili základné mzdové hodinové sadzby robotníkov o 0,34 až 0,70 Kčs, sadzby pre prácu v úkolovej mzde o 9—18 %, základné mesačné platy do 1200 Kčs o 40—60 Kčs; ďalej sa zvýšili penzie a rodinné zaopatrovacie prídavky.

c) Zvýšili sa sľavy na dani zo mzdy pre rodiny robotníkov a úradníkov s viac deťmi.

d) Podstatne sa zvýšili príplatky za nadkontingentné poľnohospodárske dodávky štátu, pritom základné výkupné ceny sa v podstate nezmenili.

Hladina hospodárskych čísel sa peňažnou reformou snížila na pätinu, čo má veľký psychologický význam. Pracujúci si vážia novú korunu a zachádzajú s ňou hospodárnejšie pri nákupoch, ale tiež pri novom šetrnejšom zachádzaní s úžitkovými predmetmi dlhého trvania. Pri nákupoch zvyšujú spotrebiteľia nároky na kvalitu, vkusný vzhľad tovaru a jeho trvácnosť. Je len samozrejmé, že tieto oprávnené požiadavky spotrebiteľov musí rešpektovať rozvíjajúci sa socialistický obchod a prenášať ich do výroby.

Význam peňazí v národnom hospodárstve stúpol. To sa prejavuje nielen vo sfére obehu a spotreby, ale tiež vo výrobe. Peňažnou reformou a zrušením prídelového hospodárstva sa odstránila posledná vážna prekážka, ktorá stála v ceste sústavnému a rýchlemu zvyšovaniu produktivity práce. Vytvorily sa trvalé predpoklady pre správne socialistické odmeňovanie za vykonanú prácu. V novej plnohodnotnej korune a voľnom trhu s jedinými cenami je daná našej socialistickej výrobe mocná vzpruha pre upevnenie chozrasčotu, zvýšenie hospodárnosti a zosilnenie finančnej disciplíny.

To je jedine správna cesta k tomu, aby sa v našom hospodárstve vytvorily podmienky pre lepšie uplatňovanie požiadaviek základného ekonomického zákona socializmu. To je cesta neustáleho zvyšovania tempa socialistickej rozšírenej reprodukcie; to je cesta nepretržitého zvyšovania reálnej mzdy pracujúcich postupným snižovaním cien spotrebných tovarov.

To je začiatok cesty ďalšieho spevňovania našej československej koruny.

Peňažnou reformou sa súčasne upevnil kurz československej koruny oproti cudzím menám. Kým zlatý obsah koruny po prvej reforme z r. 1945 sa určil prepočtom zlatého obsahu dolára na základe kurzu koruny (1 dolár = 50 Kčs) na 0,0177734 g rýdzeho zlata, stanovil sa zlatý obsah novej koruny na 0,123426 g rýdzeho zlata. To je sedemnásobné zhodnotenie. Štátna banka nakupuje zlato za cenu 8 Kčs za gram rýdzeho zlata.

Kurz našej koruny nie je už závislý od mien západných kapitalistických štátov: amerického dolára alebo libry šterlingov, ktorých vnútorná hodnota neustále klesá, ale je pevne pripútaný k najpevnejšej mene sveta, k sovietskemu rubľu. Kurz novej koruny v pomere k rubľu je 1,80 Kčs za rubel, čo je prepočet obsahu zlata v korune (0,123426 g) k obsahu zlata v rubli (0,222168 g).

Peňažná reforma zlikvidovala súčasne pozostatky hospodárenia fašistov tým, že zrušila všetky záväzky z viazaných vkladov a viazaných cenových papierov. Napravily sa tak čiastočne nedostatky bývalej peňažnej reformy. Ideme teda do ďalšieho budovania socializmu vo finančnej oblasti hospodárstva s čistým stolom.

Úspory obyvateľstva sú len vtedy pevnými úsporami, keď sú podložené tovarovými hodnotami. V tvorbe úspor u nás nastáva nové obdobie. Čo ho predovšetkým charakterizuje? Vyznačuje sa najmä novou triednou štruktúrou úspor. Táto nová štruktúra vyplýva z nového triedneho rozdelenia národného dôchodku u nás počnúc februárom 1948. Od tej doby sa každým rokom stále väčšou kvótou podielajú na národnom dôchodku pracujúci a stále viac a viac klesá podiel vykorisťovateľských živlov a príživníkov. Peňažná reforma zasadila úder šmelinárskym a špekulantským tezaurovaným „úsporám“ a obrátila úspory v peňažných ústavoch. Všetky vklady boli podstatne zvýhodnené oproti zámene v hotovosti. Drobné vklady sa prepočítali bez krátenia v pomere 1:5, kým hotovosti nad 300 Kčs na osobu boli prepočítané v pomere 1:50. Naše štátne sporiteľne musia počítať so skutočnosťou v zmene štruktúry sporiteľov.

Druhou charakteristickou črtou nových úspor bude ich vyrovnaná vzostupná tendencia na rozdiel od ich bývalej kolísavosti. Pochopiteľne, tesne po reforme treba počítať s určitými výkyvmi, kým sa vkladatelia aj nevkladatelia naučia správne hodnotiť a vážiť si našu korunu. Úspory

obyvateľstva sa stanú nielen doplnkovým zdrojom akumulácie pre našu výstavbu, ale budú aj jedným z dôležitých ukazovateľov pevnosti našej meny.

5.

Veľký význam pre pevnosť meny má udržiavanie obeživa na takej výške, ktorú si vyžaduje potreba národného hospodárstva. S tým súvisí dokonalé, cieľavedomé využívanie dôležitej funkcie peňazí ako obežného prostriedku.

Množstvo peňazí v obehu v socialistickej ekonomike sa plánuje. Peniaze sa dostávajú do obehu, aby umožnili realizáciu tovarov. Pracujúci v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu a aj v socializme za existovania dvoch foriem socialistickej vlastníctva nedostávajú ešte podiel z národného dôchodku priamo vo výrobkoch. Je potrebná ešte tovarová výroba a na realizáciu tovarov sú potrebné peniaze. Pracujúci dostávajú preto odmenu za svoju prácu v peniazoch, aby si za ne mohli kúpiť ľubovoľné tovary za ceny určené štátom. Množstvo peňazí v obehu bude teda závisieť predovšetkým od úhrnu cien tovarov, ktoré sa dostávajú do tovarového obratu. Peniaze neustále obiehajú. „Ten istý peniaz realizuje ceny rozličných tovarov a vykonáva tak väčší alebo menší počet obrátov.“¹⁶ Preto na množstvo peňazí v obehu vplýva podstatne aj priemerný počet obrátov v danom časovom úseku.

A tak celkové množstvo peňazí v obehu možno určiť, keď berieme do úvahy uvedené dva hlavné momenty. Karol Marx hovorí: „Pri danej rýchlosti obehu peňazí či už ako obeživa, či už ako platidla, určuje sa celková suma peňazí obiehajúcich v danom časovom úseku celkovou sumou tovarových cien, ktoré sa majú realizovať, plus celková suma platieb splatných v tom istom období, mínus platieb, ktoré sa vyrovnávaním navzájom zrušujú.“¹⁷

Tento zákon o množstve obiehajúcich peňazí, formulovaný Marxom, platí aj v socialistickej ekonomike. Predpokladom existovania peňazí je tovarová výroba a predpokladom obehu peňazí je obeh tovarov. Pravda, v kapitalistickom hospodárstve pôsobí tento zákon živelné, naproti tomu v socialistickej ekonomike sa cieľavedome využíva pre upevnenie

¹⁶ K. Marx, *Ku kritike politickej ekonomie*, Pravda 1952, 83.

¹⁷ Tamtiež, 122.

hodnoty meny. Okrem toho je v socializme obeh peňazí zjednodušený dôsledným uplatňovaním bezhotovostného platobného styku.

Pre socialistickú ekonomiku vyplývajú zo zákona o množstve obiehajúcich peňazí tieto poučenia:

a) Čím rýchlejší je obeh peňazí, tým menej peňazí treba v obehu na uskutočnenie plánovaného tovarového obratu pri plánovaných cenách.

b) Čím je viac bezhotovostných platieb, tým menšie množstvo peňazí treba v obehu.

Štátna banka československá riadiac sa týmito zásadami reguluje množstvo obiehajúcich peňazí plánovite na základe záväzného, vládou schváleného pokladničného plánu, ktorý je súčasťou národohospodárskeho plánu. Štruktúra pokladničného plánu zodpovedá požiadavkám základného ekonomického zákona socializmu, pretože pokladničný plán plánuje a kontroluje nielen množstvo peňazí, ktoré ide do obehu formou *príjmov* obyvateľstva v mzdách, v peňažnom vyjadrení pracovných jednotiek vyplácaných v JRD a pod., ale tiež *výdaje* obyvateľstva v naplánovaných tržbách obchodu za tovar, v príjmoch za služby obyvateľstvu, v príjmoch z kín, divadiel a iných sociálnych a kultúrnych ustanovizní. Z toho vyplýva aktívna funkcia pokladničného plánu napomáhať tomu, aby tovary, služby a rôzne iné sociálne a kultúrne potreby, ktoré štát zaplánoval dať obyvateľstvu, skutočne aj pracujúci dostali.

Skúsenosti z doterajšieho pokladničného plánovania u nás a bohaté znalosti pri uplatňovaní kontroly plnenia pokladničného plánu v SSSR jasne a presvedčivo ukazujú, že na realizáciu tovarov, služieb a iných potrieb obyvateľstva nestačí len vybilancovanie masy tovarov s plánovanými cenami v proporcii ku kúpnyim fondom obyvateľstva a tomu zodpovedajúce množstvo obiehajúcich peňazí. Tu hrá úlohu ešte ďalšie množstvo nie podradných faktorov. Ako prvú spomenutú základnú podmienku aj mnohé ďalšie nebolo možno splniť bez uskutočnenia peňažnej reformy a zrušenia lístkového systému v zásobovaní u nás.

Z ďalších faktorov, ktoré podstatne vplyvajú na možnosť uspokojovania maximálnych potrieb obyvateľstva a tým aj na možnosť kontroly plnenia pokladničného plánu a dodržiavania naplánovaného množstva peňazí v obehu, treba uviesť tieto:

a) výroba musí vyrábať nielen dostatočné množstvo spotrebných tovarov v plánovaných cenách, ale tiež tovarov v štruktúre, kvalite a vzhľade takých, aké si želajú pracujúci;

b) rozvinutý, na vysokej úrovni stojaci socialistický obchod, ktorý by

rozširoval ekonomické spojenie mesta s dedinou a plne uspokojoval nároky pracujúcich.

Nepriaznivé účinky na výšku obeživa má nevyrobenie dostatočného množstva kvalitného a požadovaného tovaru v štruktúre a vzhľade. Taká skutočnosť môže mať veľmi nepriaznivé dôsledky aj na plnohodnotnosť čs. koruny. Tu už nejde len o množstvo peňazí v obeh, ale o otázku *podloženia meny*, pevnosti meny. Pevnosť peňazí v socializme je podložená predovšetkým množstvom tovarov, ktoré dáva štát do obehu za pevné ceny. To nie je v rozpore so skutočnosťou, že čs. koruna má zlatý obsah. Na zlato v trezoroch Štátnej banky čs. treba pozerať tiež ako na druh tovaru, ktorý možno hocikedy zameniť za iné druhy tovarov na medzinárodných svetových trhoch.

V súvislosti s tovarovým krytím čs. koruny si musia socialistickí výrobcovia uvedomiť, že nejde o podloženie koruny hocakými tovarmi, ale o krytie tovarmi kvalitnými a v bohatom sortimente, takými tovarmi, ktoré zodpovedajú vkusu a požiadavkám pracujúcich. Preto vo vládnom vyhlásení prednesenom v Národnom shromaždení dňa 15. septembra 1953 predsedom vlády V. Širokým sa ukladá hospodárskym pracovníkom ľahkého, potravinárskeho a drevárskeho priemyslu „sústrediť pozornosť na ďalšie podstatné zvýšenie akosti výrobkov a rozšírenie sortimentu spotrebného tovaru...“¹⁸ Ako vplýva výroba nekvalitných výrobkov na pevnosť meny? Aj za nekvalitné a nepodarkové, t. j. v podstate neúžitkové výrobky sa dostáva pri nedostatočnej kontrole masa peňazí do obehu v mzdách za to množstvo času, ktoré bolo vynaložené na výrobu týchto výrobkov. Výrobky sa buď nedostanú do maloobchodu ako tovary, alebo ak sa dostanú, ostávajú nepredajnými ležiakmi. Teda chýba tu protiváha do obehu pustenej kúpnej sily. Časť obiehajúcich peňazí ostáva nepodložená tovarmi. Kúpna sila peňazí klesá.

Socialistické hospodárstvo musí mať vybudovanú takú kontrolu, ktorá by znemožnila vyrábať nepodarky a nekvalitné tovary; ak sa už také výrobky vyrobia, treba dôsledne a prísne uplatňovať socialistickú zásadu odmeňovania podľa množstva a kvality práce. V tomto smere musí sprísniť kontrolu nielen výroba, ale aj finančné orgány. Zavedenie nového prísneho kurzu v úverovaní Štátnou a Investičnou bankou dáva možnosti sprísniť kontrolu vyrábaných tovarov. Vyrábanie nekvalitných výrobkov

¹⁸ Usnesenie vlády Československej republiky o hlavných úlohách vlády v odbore hospodárskej politiky v najbližšom období, Pravda, 16. sept. 1953, 4.

je jednou z príčin vzniku nadnormatívnych zásob v oblasti spotrebných tovarov. Cieľom zrýchlenia realizácie tovarov treba preto odstrániť základné príčiny prekážok realizácie.

Kapitalista vyrába pre zisk a málo ho zaujíma úžitková hodnota, ktorú je nútený rešpektovať len nepriamo. Ináč je to v socialistickej spoločnosti. V socializme je tovarová výroba v rukách spoločnosti a jej cieľom je vyrábať pre spoločnosť, slúžiť jej a uspokojovať jej rastúce potreby. Socialistický výrobca, národný, komunálny podnik alebo družstvo nevyrába pre zisk, ale pre človeka, a preto musí rešpektovať úžitkovú hodnotu už pri výrobe priamo a bezprostredne. Z toho vyplýva, že musí venovať mimoriadnu pozornosť úžitkovej hodnote tovaru. „Treba konečne pochopiť — hovorí súdruh S t a l i n — že tovary sa vyrábajú koniec-koncov nie pre výrobu, ale pre spotrebu.“¹⁹ To však neznamená, že by pritom socialistický podnik nemal vykazovať zisk, t. j. pracovať rentabilne.

Socialistickí výrobcovia, ak len chcú dobre slúžiť spoločnosti, musia nevyhnutne vyrábať *akostné* výrobky, ktoré sú maximálne užitočné pre pracujúcich, s ktorými budú pri používaní pracujúci spokojní. Účinnosť poskytnutého úžitku sa nemeria len možnosťou použitia, ale aj dĺžkou používania, ak nejde o tovary jednorázovej spotreby.

Vyrábať spotrebný tovar s krátkou dobou použitia, to je príznačná vlastnosť kapitalistických výrobcov. Kapitalista má mimoriadny záujem na tom, aby neprestal vyrábať. Preto používa aj také metódy, ako je vyrábanie spotrebného tovaru s krátkou dobou úžitkovosti. Socialistický výrobca naproti tomu musí sa usilovať vyrábať spotrebné tovary, ktoré majú čo najdlhšiu upotrebitelnosť.

Rešpektovanie týchto požiadaviek, ktoré ukladá základný ekonomický zákon socializmu našej socialistickej výrobe, je nevyhnutnou podmienkou ďalšieho upevňovania našej meny.

Kúpna sila novej československej koruny a jej upevňovanie závisí teda a bude závisieť medzi iným od toho, či si pracujúci môžu nakúpiť tovar kvalitný, v žiadanom výbere a vzhľade, ale aj od toho, či tento tovar socialistický obchod bude vedieť správne *predávať* (nie distribuovať!) tak, aby tovar išiel za pracujúcimi a nie pracujúci za tovarom desiatky kilometrov. Z toho vznikajú nežiadúce zvýšené nároky na dopravu, zbytočné výdavky pracujúcich za cestovné a v neposlednom rade aj národo-

¹⁹ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, 4. slov. vydanie, 476.

hospodársky škodlivá absencia pracujúcich na pracoviskách. Ale nielen to. Nedostatok kvalitného a žiadaného tovaru v jednotlivých krajoch a okresoch štátu na jednej strane a jeho nadbytok v iných územných oblastiach na strane druhej v dôsledku toho, že socialistický obchod nerozmiestuje tovary územne na základe dôkladných znalostí revolučných zmien v štruktúre hospodárstva aj obyvateľstva krajov podľa najnovších výsledkov vedeckého výskumu želaní obyvateľstva, spôsobuje prelievanie kúpnej sily z kraja do kraja a z okresu do okresu.

To všetko sťažuje bankovú kontrolu a dodržanie naplánovanej masy sníženia alebo zvýšenia peňazí v obehú a zpravidla je jednou z príčin zvýšenia množstva obiehajúcich peňazí oproti plánu, resp. nedodržania naplánovaného sníženia. Preto v tomto smere musí socialistický obchod na základe zlepšeného výskumu spotrebiteľského dopytu skvalitniť plánovanie a rozmiestovanie tovarových fondov, sprísniť kvalitatívne preberanie tovarov od výroby, ale tiež podstatne zlepšiť obsluhu spotrebiteľov.

Peňažná reforma a zrušenie lístkového systému dali predpoklady pre ďalšie upevnenie spojenectva robotníckej triedy s masami družstevníkov a malých a stredných roľníkov. Upevnenie tohto spojenectva vyžaduje zlepšenie ekonomických vzťahov medzi mestom a dedinou. Prvoradý význam v tomto smere má zlepšenie pomeru medzi maloobchodnými cenami potravinárskeho a priemyselného tovaru, ktorý sa v rokoch vojny a lístkového hospodárenia vyvíjal pre poľnohospodárstvo nepriaznivo. Na upevnenie tohto spojenectva bolo nevyhnutné zvýšiť výkupné ceny poľnohospodárskych produktov, rozvinúť obeh tovarov medzi mestom a dedinou a zlepšiť technickú aj organizačnú vyspelosť socialistického obchodu.

Strana a vláda už v r. 1952 zabezpečily v záujme rozšírenia obehú tovarov medzi mestom a dedinou a v záujme zlepšenia výkupu a nákupu poľnohospodárskych výrobkov prenesenie činnosti spotrebných družstiev úplne na dedinu. Zlepšenie pomeru v maloobchodných cenách potravinárskeho a nepotravinárskeho tovaru, ako aj zvýšenie výkupných cien poľnohospodárskych výrobkov bolo možné uskutočniť až po menovej reforme a zavedení jednotného trhu.

Doba uskutočnenia menovej reformy bola pre družstevníkov, malých a stredných roľníkov volená priaznivo pred sberom úrody. V kapitalistických štátoch po sbere úrody ceny klesnú na najnižšiu hladinu. Nás

družstevník a roľník dostal odmenu za svoju celoročnú prácu vo zvýšených cenách a v novej hodnotnej mene.

Úprava výkupných cien, vykonaná súčasne s menovou reformou, zakladá sa na socialistickej zásade odmeňovania za množstvo a kvalitu práce. Základné výkupné ceny platné pre povinné dodávky sa stanovili prepočtom 5:1, ale okrem toho sa zvýšili pri niektorých produktoch, kde staré ceny nezodpovedali výrobným nákladom. Podstatne sa zvýšili príplatky za rastlinné i živočíšne výrobky dodávané nad povinné dodávky. Výška príplatkov je v niektorých prípadoch viazaná na kvalitu dodávaných výrobkov; za nekvalitné výrobky sa príplatok k výkupným cenám nevypláca.

Zriadenie roľníckych trhov umožnilo družstevníkom a roľníkom, ktorí splnili povinné dodávky, predávať svoje prebytky priamo spotrebiteľom za voľne dohodnuté ceny.

Zvýšenie príplatkov k výkupným cenám, zavedenie roľníckych trhov a súčasné zavedenie voľného predaja spotrebného tovaru za jediné maloobchodné ceny znamená niekoľkonásobné zvýšenie nákupných možností družstevníkov a roľníkov. Pomer 1 pánsky oblek rovná sa 900 kg pšenice dodanej nad povinnú dodávku pred menovou reformou zmenil sa tak, že na zakúpenie toho istého pánskeho obleku potrebuje roľník odpredať po peňažnej reforme nad povinnú dodávku len 200 kg pšenice.

Zavedenie spätného odpredaja spotrebného tovaru za splnenie a prekročenie dodávok technických plodín (cukrová repa, čakanka, ľan, konope, vlna) umožňuje roľníkom nakupovať napr. cukor o 8,40 Kčs za 1 kg lacnejšie, ako je štátna maloobchodná cena.

Zvyšovanie poľnohospodárskej výroby je jedným z najdôležitejších predpokladov upevnenia našej novej plnohodnotnej koruny. Dôkazom starostlivosti našej strany a vlády o úspešné riešenie tejto dôležitej úlohy a tým tiež o prehlbovanie ekonomického sväzku medzi mestom a dedinou je rozhodnutie vlády zo septembra t. r. o podstatnom zvýšení výkupných cien chlebového obilia, sladového jačmeňa, akostného hovädzieho mäsa a mlieka, teda základných produktov poľnohospodárskej výroby. Toto rozhodnutie uskutočnené uprostred výkupnej kampane ešte viac zhodnotilo výsledky celoročnej práce družstevníkov a ostatných roľníkov a zvýšilo ich dôchodky. Zvýšenie výkupných cien znamená len pri chlebovom obilí a sladovom jačmeni ďalšie zvýšenie príjmov družstevníkov a roľníkov o 297 miliónov Kčs.

Uskutočnenie druhej peňažnej reformy bolo nevyhnutné pre naše ďalšie

napredovanie, pre zvyšovanie životnej úrovne pracujúceho ľudu, pre ďalšie zatlačenie špekulantov a kapitalistických živlov všetkého druhu. Znamená súčasne veľký krok na ceste upevnenia ekonomického sväzku pracujúcich miest a vidieka. Robotnícka trieda a všetok pracujúci ľud upevnil svoju moc, lebo zosilnenie socialistickej ekonomiky je zároveň upevnením politickej moci robotníckej triedy, ako súdruh Gottwald neraz zdôrazňoval. Dočasné obete, ktoré priniesli pri peňažnej reforme čiastočne aj pracujúci, neboli nadarmo. Vyváža ich nový, ďalší rozmach socialistickeho hospodárstva v meste aj na dedine ako predpokladu sústavného snížovania cien spotrebných tovarov. Zrušenie lístkového systému v zásobovaní spolu s uskutočnenou peňažnou reformou je novou, mohutnou, širokou a pevnou štartovacou základňou k veľkým ďalším víťazstvám pracujúcich ľudovodemokratickej Československej republiky v hospodárskej aj politickej oblasti.

Druhé sníženie štátnych maloobchodných cien potravinárskeho a priemyselného tovaru uskutočnené k 1. októbru 1953, ktorým obyvateľstvo získalo 4,5 miliardy Kčs, je toho najlepším dôkazom.

PAVOL RAPOŠ

IMPERIALISTICKÝ CHARAKTER PREDMNÍCHOVSKEJ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY

I. Päť hlavných znakov imperialismu v imperialistickom Československu

V. I. Lenin v dielach *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*, *Imperializmus a rozkol socializmu* a v iných článkoch a prácach z rokov 1916—1920 vedecky preskúmal monopolistické štádium kapitalizmu, objavil jeho podstatu, hlavné črty aj historické miesto. V ostrom boji s antimarxistickými „teóriami“ Kautského, Hilferdinga a iných oportunistov II. internacionály rozpracoval skutočne vedeckú, jedine správnu marxistickú teóriu imperialismu.

Ekonomickú podstatu imperialismu odhalil V. I. Lenin v monopole. „Imperializmus ekonomicky... je najvyšší stupeň vývoja kapitalizmu, taký stupeň, keď výroba sa stala natoľko veľká a najväčšia, že *slobodu konkurencie zamieňa monopol*. V tom je *ekonomická podstata imperialismu*.“¹

V. I. Lenin sa však neobmedzil len na odhalenie monopolu ako najhlavnejšieho, najpodstatnejšieho a rozhodujúceho v najvyššom štádiu kapitalizmu. Vo svojej geniálnej práci *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu* všestranne vedecky preskúmal a na bohatom faktickom materiáli analyzoval päť hlavných znakov imperialismu, ktoré shrnul do takejto definície:

„I. Koncentrácia výroby a kapitálu dosiahla taký vysoký stupeň vývoja, že vytvorila monopoly, ktoré majú rozhodujúcu úlohu v hospodár-

¹ V. I. Lenin, *Sočinenija* 23, 30.

skom živote; 2. bankový kapitál splynul s priemyselným kapitálom a na základe tohto „finančného kapitálu“ vznikla finančná oligarchia; 3. vývoz kapitálu, na rozdiel od vývozu tovaru, nadobúda zvlášť dôležitý význam; 4. utvárajú sa medzinárodné monopolistické sväzy kapitalistov, ktoré si rozdeľujú svet; a 5. teritoriálne rozdelenie celého sveta medzi najväčšími kapitalistickými mocnosťami je zakončené. Imperializmus je kapitalizmus v štádiu vývoja, keď sa utvorilo panstvo monopolov a finančného kapitálu, keď vývoz kapitálu nadobudol mimoriadny význam, keď medzinárodné trusty začaly rozdeľovať svet a keď sa zakončilo rozdelenie všetkého teritória zemegule medzi najväčšími kapitalistickými krajinami.“²

V tejto definícii sa V. I. Lenin obmedzil len na ekonomické pojmy imperializmu. Vo svojej práci *Imperializmus a rozkol socializmu* uviedol „presnejšiu a úplnú definíciu imperializmu“, berúc do úvahy historické miesto imperializmu vo vzťahu ku kapitalizmu, vzťah imperializmu a dvoch hlavných smerov v robotníckom hnutí: marxizmu a oportunizmu aj druhé javy základňového a nadstavbového charakteru epochy imperializmu.

„Imperializmus je zvláštne historické štádium kapitalizmu. Táto zvláštnosť je trojaká: Imperializmus je 1. monopolistický kapitalizmus; 2. parazitický alebo zahŕňajúci kapitalizmus; 3. umierajúci kapitalizmus.“³

V. I. Lenin odhalil ďalej pôsobenie zákona nerovnomerného politického a hospodárskeho vývoja kapitalizmu v podmienkach imperializmu a urobil z neho geniálny vývod o možnosti víťazstva proletárskej revolúcie v jednej krajine.

Ako zdôvodnil V. I. Lenin, epocha imperializmu je epocha vojen, vojnových srážok a súčasne aj epocha proletárskych revolúcií. V období imperializmu sa prehľbujú všetky protirečenia kapitalizmu, najmä jeho hlavné protirečenie medzi spoločenským charakterom práce a súkromným prisvojovaním výsledkov tejto práce. Imperializmus je najvyššie a posledné štádium kapitalizmu, medzi imperializmom a socializmom niet už žiadnych medzistupňov. Imperializmus je predvečer socialistickej revolúcie proletariátu.

J. V. Stalin pokračoval v rozvíjaní leninskej teórie imperializmu najmä v období po prvej svetovej vojne. Odhalil podstatu všeobecnej

² V. I. Lenin, *Vybrané spisy* I, Pravda, Bratislava 1951, 888.

³ V. I. Lenin, *Sočinenija* 23, 94.

krízy kapitalistického systému, jej znaky, obdobia a etapy, a napokon sformuloval črty a požiadavky základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu.

*

Veľký žiak Lenina a Stalina, súdruh Klement Gottwald, opierajúc sa o leninsko-stalinskú teóriu imperializmu, hlboko vedecky preskúmal hospodárske a politické pomery 20-tych rokov v Československu a dokázal, že predmníchovská Československá republika má všetky znaky imperialistického štátu.

V práci *K V. sjazdu KSČ*, ktorá je najdôležitejšou štúdiou o imperialistickom charaktere predmníchovskej ČSR, súdruh Gottwald hovorí:

„Československo má všetky znaky imperialistického štátu: proces koncentrácie výroby, tvorenie monopolov, postupuje rýchlym tempom; existuje i vládne finančný kapitál a finančná oligarchia; československé kartely zúčastňujú sa stále viac na medzinárodnej kartelizácii; vývoz československého kapitálu je doteraz síce malý, vykazuje však stálu a silne stúpajúcu tendenciu; česká buržoázia anektovala napokon územie iných národností. Bez pochopenia imperialistického charakteru Československa nemožno nielen správne hodnotiť jeho medzinárodné postavenie, ale nemožno správne chápať ani jeho vnútornú situáciu.“⁴

Predvojnové Československo bolo hospodársky a technicky najsilnejším nástupníckym štátom, ktorý vznikol po rozpade Rakúsko-Uhorska. Preto československý imperializmus prebral do istej miery úlohy a tradície starého rakúsko-uhorského imperializmu.

Československá republika v r. 1918 vznikla v dôsledku revolučného boja českého a slovenského ľudu podnieteného februárovou revolúciou v Rusku. Rozhodujúci vplyv na vznik ČSR mala však Veľká októbrová socialistická revolúcia, ktorá okrem iného vytýčila požiadavku práva národov na sebaurčenie. Boj utlačených národov proti monarchii — to bola hlavná príčina rozpadu starého Rakúsko-Uhorska, veľkého žalára národov.

V rokoch 1917—1920 bola v Československu objektívna revolučná situácia, boly tu objektívne podmienky uchopenia moci proletariátom. Revolučný boj českého a slovenského ľudu nemal však na čele dôslednú

⁴ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 200.

revolučnú robotnícku stranu. Sociálnodemokratické špičky — Tusar, Czech, Haberman a ostatní, ktorí boli agentmi buržoázie v revolučnom robotníckom hnutí, hanebne ho zradili.

Víťazstvo buržoázie v Československu a porážka robotníckej triedy r. 1920, ku ktorej dopomohol českej a slovenskej buržoázii aj medzinárodný imperialistický svet, najmä Francúzsko, rozhodlo o imperialistickom charaktere Československej republiky na viac ako 20 rokov.

Česká a slovenská imperialistická buržoázia, ktorá bola v podmienkach starého Rakúsko-Uhorska vo svojom vývoji značne brzdená, po roku 1918, hneď po uchopení moci v novom štáte, pokračuje na ceste imperialistického vývoja míľovými krokmi. Pred rokom 1918 bola brzdená predovšetkým silnou konkurenciou, hlavne nemeckou, ďalej polofeudálnymi vzťahmi v pôdohospodárstve, a nie v poslednej miere rakúsko-uhorským štátnym aparátom. Po r. 1918 boli však tieto prekážky v rozhodujúcej miere zlikvidované a českej buržoázii sa otvorily široké možnosti vývoja.

Po r. 1918 vidíme vedľa rastu a racionalizácie výroby urýchlený proces koncentrácie priemyslu. Stále väčší počet robotníkov pracuje v stále sa znižujúcom počte priemyselných podnikov, ktoré dávajú rozhodujúcu časť priemyselnej produkcie, v nich sa sústreďuje stále viac výrobných techník a produktivita práce je neporovnateľne vyššia ako v množstve drobných a stredných závodov.

Ako ďaleko dospel proces koncentrácie v období dočasnej štabilizácie kapitalizmu, v období racionalizácie výroby a konsolidácie po prvej svetovej vojne v Československu, vidíme z nasledujúcich tabuliek:

Koncentrácia priemyslu v Československu⁵ (rok 1930)

Závody s počtom činných osôb	Počet závodov	%	Počet pracovných síl v závodoch	%	Počet HP hnacích strojov v závodoch	%
6 — 20	28 612	69,0	262 326	15,6	189 030,3	7,3
21 — 50	7 020	17,0	223 358	13,3	196 968,8	7,5
51 — 100	2 905	7,0	202 617	12,2	247 351,2	9,5
101 — 250	1 833	4,4	281 144	16,8	357 951,5	13,7
251 — 500	622	1,5	213 667	12,7	314 650,7	12,0
501 a viac	446	1,1	492 160	29,4	1 299 898,8	50,0
Spolu	41 438	100,0	1 675 272	100,0	2 595 851,3	100,0

Oveľa vyšší stupeň koncentrácie bol dosiahnutý v kovopriemysle.

Koncentrácia kovopriemyslu v Československu⁵ (rok 1930)

Závody s počtom činných osôb	Počet závodov	%	Počet pracovných síl v závodoch	%	Počet HP hnacích strojov v závodoch	%
6 — 20	4 495	72,5	42 596	13,3	19 962,7	2,8
21 — 50	906	14,5	28 254	9,0	16 234,7	2,3
51 — 100	385	6,2	27 053	8,6	18 488,9	2,6
101 — 250	259	4,2	39 671	12,6	39 443,7	5,5
251 — 500	82	1,3	29 083	9,2	32 627,8	4,6
501 a viac	80	1,3	148 596	47,1	586 417,2	82,2
Spolu	6 207	100,0	315 253	100,0	713 175,0	100,0

Tabuľky sú zostavené na základe buržoáznej štatistiky sčítania živnostenských závodov, ktoré vykonal Štatistický úrad r. 1930 a sú v nej zahrnuté aj väčšie remeselnícke dielne. Hoci tieto údaje treba brať s rezervou, predsa dávajú určitý obraz o procese koncentrácie. 2,6% závodov s viac ako 250 zamestnancami zamestnávalo 42,1% všetkých pracovných síl a 62% HP všetkých hnacích strojov v československom priemysle, kým 69% závodov veľkosti od 6—20 zamestnancov disponovalo iba 7,3% HP hnacích strojov.

Iba v piatich najväčších kovopriemyselných závodoch v Československu, z ktorých každý mal viac ako 5000 zamestnancov, bolo sústredených 60 919 zamestnaných robotníkov a koncentrovaných 331 617,4 HP hnacích strojov, čo predstavuje 45,5% z celkového množstva HP hnacích strojov v kovopriemysle.

Niekoľko veľkých podnikov znamená všetko, množstvo drobných a stredných neznamená nič. Už sama koncentrácia výroby na určitom stupni rozvoja speje k monopolu. Niekoľkí veľkí podnikatelia sa oveľa ľahšie dohovoria ako tisíc drobných. Dohovárajú sa v rôznych formách monopolistických združení. V imperialistickom Československu nachádzame temer všetky formy monopolistických sväzov: kartely, syndikáty, trusty, koncerny a pod. Ale najdôležitejšou, najrozšírenejšou a typickou formou monopolu v Československu je *kartel*.

⁵ Tabuľky zostavené na základe údajov z publikácie *Československá štatistika*, sväzok 117, 118, 119, Praha 1935.

V Československu sa podľa zákona všetky kartelové smluvy musely registrovať na štatistickom úrade. K 5. marcu 1937 bolo v ČSR zaregistrované 820 kartelových smlúv.

Temer všetky odvetvia národného hospodárstva v Československu boli kartelizované.

Podľa uvedenej štatistiky bolo zaregistrované: v kovopriemysle 247 kartelových smlúv, v chemickom priemysle 149, v priemysle kameňa a zemín 87, v elektrárnach 81, v potravinárskom priemysle 71, v textilnom priemysle 63, v sklárskom priemysle 33, v papiernickom priemysle 17, v baníctve 12 kartelových smlúv atď.

Z týchto 820 kartelových smlúv sa týkalo: výroby 38, odbytu 231, cien 99, výroby a odbytu 43, výroby a cien 9, odbytu a cien 312, výroby, odbytu a cien 88 smlúv.⁶

Ak uvážime tú okolnosť, že r. 1907 bolo v celom Rakúsku len niečo viac ako 200 kartelov, vidno, že vzrast kartelov v ČSR za 30 rokov je priamo kolosálny.

„V Československu... takmer všetky najdôležitejšie odvetvia priemyslu sa slúčili do kartelov a do syndikátov (uhlie, železo, cukor, papier atď.), ktoré úplne monopolisticky ovládajú domáci trh a diktujú ľubovoľné ceny.“⁷

Monopol, ktorý neguje slobodnú konkurenciu, neodstraňuje ju, ale dáva jej zvlášť ostré formy. S. Gottwald opierajúc sa o známu poučku Lenina o konkurencii v imperializme zdôrazňuje, že „... koncentrácia kapitálu neodstraňuje konkurenciu, ale reprodukuje ju na vyššom stupni. Aj pri postupujúcom panstve finančného kapitálu narážajú na seba špeciálne záujmy buržoázných skupín, kotérií a klík.“⁸

Monopoly v Československu ovládly rozhodujúcu časť československého hospodárstva. Nie blaho ľudu, nie dobro národov Československa, ale zabezpečenie maximálneho zisku vykorisťovaním a zbedačovaním širokých mas pracujúcich — to bol jediný cieľ, ktorému bola podriadená všetka činnosť monopolistov.

Monopolisti všemocne vládli na domacom trhu. „Buržoázia chránená vysokou colnou ohradou stále väčšmi monopolizuje domáci trh, diktuje

⁶ *Hospodársky rok 1936 v ČSR*, Praha, 111.

⁷ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 205.

⁸ K. Gottwald, *Spisy II*, Pravda, Bratislava 1951, 26.

tu ľubovoľné ceny životných potrieb, aby tak zvýšila svoje zisky a vyvážila riziko plynúce z konkurenčného boja na zahraničných trhoch.⁹

Je všeobecne známa politika československých monopolov s cenami cukru. Kým za 1 kg cukru platil československý pracujúci ľud šesť korún, do zahraničia sa cukor vyvážal po 80 hal. (cenový dumping). Zo ziskov plynúcich z domáceho trhu sa kryly straty v zahraničí. Takto československý pracujúci ľud doplával na expanzívnu politiku československých monopolistov, snažiacich sa stoj čo stoj udržať pozície na zahraničných trhoch.

R. 1931 dokonca pripravovali zákon o zákaze stavby nových cukrovarov. Tento zákon, ako zdôrazňuje s. Gottwald, dokazuje lepšie ako tisíc teoretických traktátov prehnilosť kapitalistického systému.

*

Tak ako v priemysle prebiehala koncentrácia aj v bankách. Konkurencia bánk nevyhnutne vedie ku koncentrácii a centralizácii kapitálu. Drobné banky sú odtlačené na bezvýznamné miesto, alebo splyvajú s veľkými bankami a v skutočnosti sa stávajú len filiálkami alebo reprezentáciami veľkých bánk. Koncentrácia bánk vedie k tomu, že sa rozhodujúca masa peňažných prostriedkov sústreďuje v rukách niekoľkých najväčších bánk.

Účastinné banky v ČSR v r. 1928¹⁰

Počet úč. bánk	Účastinný kapitál		Sverené prostriedky v mil.			
	v mil. Kč	v %	vklady	%	kredit. účty	%
126	2 191,4	100	10 420,3	100	18 166,1	100
z toho 8 najväčších	1 460,0	69	6 443,3	62	12 807,6	70,5

K ôsmim najväčším bankám patrily: Živnobanka (s úč. kap. 300 mil. Kč), Česká eskomptná (250 mil. Kč), Česká priemyslená banka (210 mil. Kč), Česká banka Union (200 mil. Kč), Banka pre priemysel a ob-

⁹ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 178.

¹⁰ Tabuľka zostavená na základe údajov z finančnej ročenky *Compass* 1930.

chod (160 mil. Kč), Moravská banka (120 mil. Kč) a Pražská úvěrná banka (100 mil. Kč).

Z tabuľky vidno, že r. 1928 v ôsmich najväčších bankách v ČSR, z ktorých každá vládla nad vyše stomiliónovým účastinným kapitálom, bolo sústredených 62% vkladov a 70,5% prostriedkov na kreditných účtoch. V týchto ôsmich najväčších bankách bolo koncentrované 69% účastinného kapitálu všetkých účastinných bánk v Československu.

Tak ako koncentrácia v priemysle aj koncentrácia bánk vedie k monopolu. „Medzi niekoľkými bankami, ktoré v dôsledku koncentrácie ostávajú na čele celého kapitalistického hospodárstva, prirodzene sa stále viac uplatňuje a zosilňuje snaha uzavrieť monopolistickú dohodu, utvoriť *bankový trust*.“¹¹

S rastom koncentrácie rastie aj počet filiálok a oddelení veľkých bánk. Počet filiálok a expozitúr týchto ôsmich najväčších bánk do r. 1928 vzrástol až na 268.¹² Tak sa rozšírila sieť kanálov, ktorá obopínala celú republiku a sbierala kapitály a peňažné prostriedky, ktoré potom bankovní monopolisti používajú na vládnutie hospodárstvom.

Medzi týmito najväčšími ôsmimi bankami prebieha ostrý konkurenčný boj o nadvládu, o hegemoniu v československom hospodárstve, pritom stále viac a viac pozícií získava Živnobanka, najväčšia banka v Československu. Na druhej strane však súbežne s týmto bojom o hegemoniu uzavierajú tieto banky stále častejšie a pevnejšie vzájomné dohody aj medzi sebou aj s ostatnými menšími bankami a zúčastňujú sa na rôznych bankových obchodoch, koncernoch a spolu prenikajú do priemyselných podnikov.

Banky prenikajú do priemyslu, ako aj do ostatných odvetví národného hospodárstva najmä vo forme skupovania účastín. Vytváraly sa veľké bankové koncerny, zahrnujúce veľké množstvo podnikov, ktorých faktické riadenie sa uskutočňovalo z bánk.

Jedným z najväčších koncernov v ČSR bol koncern Živnobanky. Živnostenská banka sa rozrástla zvlášť po vytvorení ČSR a podstatne rozšírila počet svojich koncernových podnikov. Za význačnej pomoci štátu sa zmocnila značného počtu podnikov, ktoré predtým patrily nemeckej alebo maďarskej buržoázii. To bola tzv. „nacionalizácia“, ktorá v pod-

¹¹ V. I. Lenin, *Vybrané spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 847.

¹² Pozri *Compass* 1930.

state znamenala prechod hospodárskej moci z rúk cudzej buržoázie nie do rúk ľudu, ale do rúk mladej českej a slovenskej buržoázie, ktorá po r. 1918 rýchle napredovala na ceste imperialistického vývoja.

Bankový kapitál prenikal do priemyslu a tento proces sa završoval personálnou úniou medzi bankami a priemyselnými podnikmi. Riaditelia bánk sa stávajú predsedami a členmi správnych a dozorčích rád priemyselných podnikov. Riaditelia Živnobanky — Preiss, Bělohříbek, Tille a iní boli členmi správnych rád veľkých priemyselných, obchodných alebo dopravných podnikov, ako Cukrovary Schoeler a spol., Solo zápalkárne a chemické továrne, Českomoravská Kolben-Daněk, Škoda úč. spol., Česká spoločnosť pre priemysel cukorný, Thonet.Mundus, Mannesmanové rúry, Július Meisl, Moldavia-Generali (poistovňa), Spolok pre chemickú a hutnú výrobu, Banská a hutná spoločnosť, Pražská železiarska spoločnosť, Poldina huť, Ringhoffer Tatra, Mauthnerove textilné závody a mnohé iné, ktoré patrily do koncernu Živnobanky.¹³

Vo Sväze československých priemyselníkov mali hlavné slovo bankári ako Preiss, ktorého zvolili do vedenia tohto kapitalistického záujmového spolku priemyselníkov.

Československé hospodárstvo bolo úplne pod panstvom magnátov finančnej oligarchie. „Koncentrácia kapitálu, tvorenie monopolov, dosiahlo už taký vysoký stupeň, že nastalo úplné srastanie bankovej, priemyselnej a agrárnej buržoázie v jednoliaty finančný kapitál.“¹⁴

Finančný kapitál preniká do všetkých složiek politického a hospodárskeho života v Československu. Následok toho je zvýšenie agresivity československého imperializmu navonok a zostrenie útlaku proletariátu vnútri krajiny.

Český finančný veľkokapitál za pomoci štátneho aparátu a vlády zvíťazil v konkurenčnom boji nad kapitálom nečeským, najmä nemeckým, a stal sa hegemónom v tábore buržoázie Československa. „Dnes je Československo v znamení panstva finančného monopolistického kapitálu, v ktorom česká buržoázia hrá rolu hegemóna. Pochopenie tejto skutočnosti je kľúčom pre chápanie celej terajšej situácie v Československu. Je to základ imperialistického charakteru československého štátu a jeho medzinárodnej politiky, je to základ reakčného, fašizačného vnútro-

¹³ Pozri *Compass* 1930.

¹⁴ K. Gottwald, *Spisy* I, Pravda, Bratislava 1951, 244.

politického kurzu, je to tiež základ národnostnej politiky buržoázie Československa.¹⁵

Tak ako v ostatnom imperialistickom svete aj v Československu badať silné štátno-kapitalistické tendencie, ktoré sa prejavujú v splývaní kapitalistických organizácií s orgánmi československého štátu. Finančný kapitál si podriadil štátny aparát, vládu a všemocne panoval v predmníchovskom Československu.

Podriadenie štátneho aparátu a vlády najväčším kapitalistickým finančným centrálam sa prejavuje okrem iného aj v tom, že zástupcovia najväčších bánk a priemyselných podnikov obsadzujú miesta vo vláde a v parlamente.

„Živnobanka má v každej vláde svojho priameho zástupcu“ — hovorí B. Šmeral r. 1923.¹⁶ Živnobanka mala v predmníchovskej československej vláde temer dedične vyhradené ministerstvo financií. Každý druhý minister a každý štvrtý poslanec buržoáznej strany bol členom správnej rady banky alebo veľkej účastinnej priemyselnej spoločnosti. Členovia správnych rád boli: minister Bečko, Engliš, Houdek, Kállay, Šrobár, Hodža, Švehla, Udržal, Markovič, Hurban, Rašín, Sontágh a iní.

Štátny aparát, vláda, parlament strácajú tak v dôsledku ich podriadenia monopolom čo i len zdanie „nadriednosti“ a vystupujú otvorene a priamo v službách imperialistov, bankárov, v službách československej finančnej oligarchie. V predmníchovskom Československu nevládol ani prezident, ani parlament, ani vláda a jej ministerstvá. Toto všetko bolo len výkonné orgány finančnej oligarchie. Kniha *Dokumenty o protinárodnej a protinárodnej politice T. G. Masaryka* na bohatom faktickom a dokumentačnom materiáli ukazuje a odhaľuje priame zasahovanie Dr. Preissa a iných magnátov finančnej oligarchie do politiky aj složenia vlád v Československu.

Podriadenie vlády a štátneho aparátu magnátom finančnej oligarchie má za následok krvavé potlačovanie proletariátu a ostatných pracujúcich vrstiev štátnou mocou. Štátna moc sa ďalej používa ako hybná páka koncentrácie kapitálu a ako jeden z rozhodujúcich faktov pri konkurenčnom boji najmä proti nečeským konkurentom (nemeckým, maďarským a pod.).

„Účelom štátnokapitalistických tendencií je sústrediť všetky sily bur-

¹⁵ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 205.

¹⁶ *Pravda chudoby*, 27. novembra 1923.

žoázie v triednom boji (proti proletariátu), v konkurenčnom boji (proti buržoázii inej krajiny), najmä však pre vojnu.¹⁷

Štátny aparát sa s úspechom využíva aj pri priamom obohacovaní kapitalistických kartelov a monopolistických skupín. Kým temer 90% daňových bremien ležalo na pleciach pracujúceho ľudu, kapitalistický štát snižoval kapitalistom dane, dával im z rôznych titulov subvencie, garancie a pod. Buržoázia získava od československého štátu jednu výhodu za druhou, jednu úľavu za druhou, čo má prirodzene za následok zhoršenú životnú úroveň pracujúceho ľudu.

„Buržoázia si stále viac necháva doplňovať svoje profity priamo z prostriedkov štátnych a s úspechom siaha dokonca i na také inštitúcie ako je sociálna poisťovňa.“¹⁸

V podmienkach imperializmu, v podmienkach zostrených rozporov medzi proletariátom a buržoáziou, kapitalisti sa opierajú o agentúru v robotníckom hnutí, o oportunistov a reformistov. A v týchto podmienkach vývoj musí spieť k srastaniu reformistických špičiek so štátnym aparátom so strany jednej a s kapitalistickými organizáciami so strany druhej.

Sociálnou základňou oportunistu a reformizmu v robotníckom hnutí je podplácanie si určitých skupín robotníkov pomocou tzv. sociálnej korupcie. Tak sa tvorí robotnícka aristokracia.

V predmnichovskom Československu bola sociálna korupcia na inej základni ako napr. v Anglicku. Kým v Anglicku boli robotníci podplácaní najmä na účet vysokých ziskov z kolónií, v Československu to boli najmä niektoré skupiny kvalifikovaných robotníkov, z radov ktorých si buržoázia vytvárala robotnícku aristokraciu a potom ju sociálne (vyššie mzdy) aj politicky stavala proti masám menej kvalifikovaného a polokvalifikovaného robotníctva, ktorého stále väčšiu časť tvorili ženy a mladiství robotníci, zaraďovaní stále viac do výroby v dôsledku technickej racionalizácie.

Bankový kapitál preniká nielen do priemyslu, ale aj do iných odvetví národného hospodárstva. V predmnichovskom Československu badať vo zvýšenej miere srastanie agrárnej buržoázie s bankovým kapitálom, čím sa v podstatnej miere dostáva pôdohospodárstvo do područia finančnej oligarchie.

¹⁷ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 206.

¹⁸ Tamtiež, 179.

„Na podklade koncentrácie kapitálu vôbec — hovorí s. Gottwald — a na podklade srastania priemyselného a agrárneho kapitálu s kapitálom bankovým vznikol český finančný veľkokapitál.“¹⁹

Ovládnutie pôdohospodárstva finančným kapitálom prináša zostrené vykorisťovanie základnej masy roľníctva, jeho poloproletarizovanie a proletarizovanie, pri formálnej samostatnosti drobných a stredných roľníckych hospodárstiev so strany jednej a k hospodáskemu a politickému zosilneniu agrárnej buržoázie, veľkostatkárov a veľkých sedliakov, dedinských boháčov so strany druhej.

S. Gottwald poukazuje i na konkrétne formy, akými český finančný kapitál prenikal do pôdohospodárstva a ovládol ho. Bolo to predovšetkým v dôsledku uskutočnenia pozemkovej reformy. Český finančný kapitál vyzískal obrovské sumy od prídelcov pôdy a podrobil svojej kontrole a priamej finančnej závislosti státisíce malých roľníckych usadlostí, ako aj väčšinu kolonistov na Slovensku a v Zakarpatsku. Pozemková reforma ďalej odstránila v značnej miere feudálne pozostatky a pomocou nej český finančný kapitál vyhral v konkurenčnom boji s nemeckou a maďarskou šľachtou, úzko srastenou s nemeckým a maďarským finančným kapitálom.

Ďalej český finančný kapitál prenikol do pôdohospodárstva a ovládol ho pomocou pôdohospodárskych družstiev, či už družstiev peňažných, nákupných, predajných, výrobných a iných.

Pomocou peňažných družstiev získava finančný kapitál za nízky úrok drobné úspory roľníkov a používa ich na financovanie svojich podnikov, alebo používa nashromadené peniaze na poskytovanie priamo úžernického úveru drobným roľníkom.

Pomocou nákupných a predajných družstiev finančný kapitál vykorisťuje roľníkov určovaním nízkych výkupných a vysokých predajných cien. V podmienkach kapitalizmu je vo všetkých družstvách vládcom ten, kto má v nich najviac členských podielov, t. j. veľkostatkár a kulak, strední a drobní roľníci sú v družstvách bez vplyvu. Pôdohospodárske družstvá sa tak stali nástrojom na ovládnutie československého pôdohospodárstva finančným kapitálom.

„... v Československu, v krajine diktatúry buržoázie, je pôdohospodárske družstevníctvo pákou, pomocou ktorej kapitál ovláda a vykorisťuje malých roľníkov a urýchľuje diferenciaciu dediny, vytvárajúc

¹⁹ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 204.

na jednej strane vrstvu kulakov, veľkých sedliakov, a proletarizujúce na druhej strane malé roľníctvo.“²⁰

V predmníchovskom Československu buržoázia vládla a udržovala ľud v kapitalistickom otroctve formou buržoáznej, parlamentnej „demokracie“. Fašizmus tvoril v Československu latentnú rezervu finančnej oligarchie. Magnáti finančnej oligarchie si držali v rezerve druhú „garnitúru“ (prvá garnitúra boli hlavne „socialistické“ strany), ktorú by použili v prípade, keby už neboli schopní udržať vládu formou buržoáznej demokracie. Tomu, že k tejto garnitúre nemohli siahnuť, možno ďakovať len urputnému a rozhodnému boju českej a slovenskej robotníckej triedy na čele s komunistickou stranou a jej gottwaldovským vedením proti akútne fašistickému nebezpečenstvu.

*

Vo vývoze kapitálu pokračovala československá buržoázia v tradíciách starého Rakúsko-Uhorska. Vývoz kapitálu smeroval hlavne na Balkán do malodohodových štátov a do štátov, patriacich predtým do Rakúsko-uhorskej monarchie.

No tá okolnosť, že sa československý imperializmus vyvíjal v období všeobecnej krízy kapitalistického systému, v podmienkach zúženia kapitalistického svetového trhu a jeho rozdelenia medzi hlavné imperialistické krajiny spôsobila, že sa vývoz kapitálu z Československa nerozvíjal vo významnejšej miere, hoci sa o to česká buržoázia všemožne snažila.

Preto aj zisky a úroky plynúce zo zahraničia neboli významné. Boli oveľa nižšie v porovnaní so ziskami a úrokmi, ktoré plynuly z Československa zahraničným kapitalistom, ktorí mali investovaný kapitál v predmníchovskej ČSR. Československo si preto udržiavalo rovnováhu platobnej bilancie vývozom tovaru a aktívnou obchodnou bilanciou. Vývoz tovaru hral rozhodujúcu úlohu pri udržovaní rovnováhy platobnej bilancie.

Československá veľkiburžoázia vyvážala kapitál v dvoch formách:

1. Zakladala továrne v zahraničí. Tak firma Škoda založila pobočné závody v Poľsku, Rumunsku, Juhoslávii; Vítkovické železiarne stavaly v Juhoslávii železiarsky podnik za 500 mil. Kč; Baťa mal svoje závody a predajne vo všetkých kútoch sveta; Živnostenská banka mala svoju filiálku vo Viedni a do jej koncernu patrila aj Chorvátska banka atď.

²⁰ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 211.

Priama kapitálová účasť ČSR za hranicami dosiahla r. 1928 skoro 600 mil. Kč. Najdôležitejšie sféry investovania kapitálu boli v Rakúsku, Maďarsku, Juhoslávii, Rumunsku, Bulharsku a Poľsku.²¹

2. Poskytovala úvery do iných štátov. Tak Juhoslávii poskytla československá buržoázia stomiliónový úver na nákup tovaru; československé banky sa spolu s londýnskymi, parížskymi a newyorskými bankami zúčastnily na upísaní bulharskej štabilizačnej pôžičky; československý ťažký priemysel len v roku 1927 poskytol do cudziny dlhodobé úvery za 582 miliónov Kč a pod. R. 1928 bol stav dlhodobých úverov v zahraničí 1010 miliónov Kč, z čoho viac ako $\frac{3}{4}$ miliardy pripadalo na ťažký, najmä zbrojársky priemysel.²²

Poskytovanie pôžičiek, či už štátnych, komunálnych, alebo poskytovanie úveru jednotlivým monopolistickým sväzom a kapitalistom, uskutočňovalo sa obyčajne s tou podmienkou, že pôžičku alebo úver použije dlžník na nákup tovaru v Československu.

Svoj „prebytočný“ kapitál vkladala česká finančná buržoázia nielen za hranice štátu, ale aj na zaostalé Slovensko a Zakarpatskú Ukrajinu, k zdrojom surovín a k lacnej pracovnej sile (celulózka v Žiline a v Ružomberku, zbrojárske továrne v Dubnici a v Považskej Bystrici a pod.).

V súčasných podmienkach kapitalisti zo svojho kapitálu vyžadujú zabezpečenie maximálneho zisku. Keď už tento kapitál nenachádza umiestenie, ktoré by prinášalo najväčšie zisky vnútri krajiny, vytvára sa nevyhnutnosť vývozu kapitálu za hranice krajiny.

S. Gottwald poukazuje aj na druhú stránku vývozu kapitálu, na jeho hospodársko-sociálne dôsledky. Na vývoz kapitálu je potrebný kapitál, ktorý sa dosahuje akumuláciou. Akumuláciu možno zvýšiť len snížením miezd, zvýšením spotrebných cien a pod. Vývoz kapitálu teda predpokladá zvýšenie vykorisťovania a zbedačovania proletariátu aj ostatných pracujúcich vo vnútri krajiny.

Hospodárska kríza v r. 1929—1933 znamenala pre Československo zúženie trhov. Československo bolo zo zahraničných trhov, najmä z maďarského, rakúskeho, juhoslovanskeho a rumunského vytláčané silnejšou nemeckou konkurenciou, ako aj v dôsledku budovania národného priemyslu v týchto krajinách.

²¹ Pozri *Za bolševickou orientaci KSČ*, Sborník dokumenů k I. svazku Spisů K. Gottwalda, Praha 1953, 255.

²² Tamtiež.

Kým do r. 1929 obchodná bilancia Československa končí každý rok vysoko aktívnym saldom, po r. 1929 sa toto saldo snižuje a v r. 1932 a 1933 končí pasívnym saldom, spolu za obidva roky sumou 968 milió-
nov Kč.²³

Magnáti finančnej oligarchie v Československu sa usilovali o vyrovná-
nie obchodnej bilancie zvyšovaním vývozu tovaru. Zvýšiť vývoz možno
len zvýšením konkurenčnej schopnosti, čo kapitalisti dosahovali najmä
monopolizáciou na vnútornom trhu a cenovým diktátom (napr. cukor),
ďalej získavaním priamych a nepriamych subvencií zo štátnej pokladni-
ce, štátnymi zárukami na vývoz tovaru, vývoznými prémiami a pod. Toto
však viedlo k zvýšenému útlaku a vykorisťovaniu vo vnútri krajiny.

Zvýšená expanzia československého imperializmu viedla k rastúcej
účasti na prípravách novej vojny. V ČSR ostala rozhodujúca časť zbroj-
árskeho priemyslu bývalého Rakúsko-Uhorska. Čo do výroby zbrojár-
skeho priemyslu na hlavu obyvateľa bola ČSR medzi prvými krajinami vo
svete. V dôsledku toho „... hlavným nositeľom československého im-
perializmu je ťažký zbrojársky kapitál“.²⁴

Preto účasť Československa na prípravách novej vojny hrala dôležitú
úlohu. Československý zbrojársky priemysel budoval arzenály a vyzbroj-
oval cudzie armády, najmä armády poľskú, rumunskú, juhoslovanskú,
ba aj kontrarevolučnú čínsku. Československý zbrojársky kapitál zakla-
dal v zahraničí, ako v Rumunsku a Poľsku muničné továrne. Preto
„... nie je náhodné, že je to práve zbrojársky priemysel, ktorý stojí
v čele imperialistickej expanzie Československa ...“²⁵

Československý imperializmus sa zúčastňoval na prípravách novej
vojny v jednotnom fronte všetkých kapitalistických štátov proti Soviet-
skemu sväzu. Za tým účelom prenikol československý zbrojársky kapi-
tál až do Litvy.

*

Monopolisti sa neuspokojujú vytvorením monopolov vo vnútri krajiny
a ovládnutím vnútorného trhu. Kapitalizmus už dávno vytvoril svetový
trh a československá imperialistická buržoázia si v ostrom konkurenčnom
boji uchvátila na tomto trhu určité pozície. Prejavuje sa to najmä účas-

²³ *Príručka hospodárskej štatistiky Slovenska*, 1935, 124.

²⁴ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 343.

²⁵ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 206—207.

ťou československých monopolistov v medzinárodných karteloch, ktoré na medzinárodných trhoch určujú podmienky výroby, odbytu a cien. Z 820 kartelových smlúv registrovaných v kartelovom registri podľa stavu z 5. marca 1937 bolo 133 medzinárodných kartelových smlúv.²⁶ Z toho v priemysle kameňa a zemín 7 kartelových smlúv, v priemysle sklárskom 6, v priemysle kovov 52 (z toho železo a oceľ 47, ostatný kovopriemysel 5), v priemysle chemickom 46, v priemysle textilnom 3, v priemysle papiernickom 1, v priemysle gumy a azbestu 2, v priemysle drevárskom 1 kartelová smluva atď.

Z nich najvýznamnejšie sú kartely oceliarsky, papiernický, koľajnicový a pod. „Vidíme tiež — hovorí s. Gottwald — zosilnenú účasť československých kartelov na medzinárodnej kartelizácii.“²⁷

Otázka zahraničných trhov bola pre československý imperializmus zvlášť ožehavá. V ČSR ostalo temer 80% priemyslu bývalého Rakúsko-Uhorska, ktorého produkcia sa realizovala vo veľkej väčšine v celom Rakúsko-Uhorsku, ale aj za jeho hranicami. Utvorením československého štátu sa stala realizácia priemyselnej výroby zvlášť ťažká, lebo na domácom trhu ju nebolo možné umiestiť.

„Otázka trhov je pre ČSR omnoho páčivejšia než pre iný štát tohto druhu, pretože ... ČSR pri malom území má pomerne silný priemysel, ktorý je vo vysokej miere závislý od zahraničných trhov...“²⁸

Konkurencia vo vnútri štátu sa v dôsledku boja o kartelové kvóty a odbytové rajóny v medzinárodných karteloch prenáša na medzinárodné pole, pričom československý priemysel má slabšiu konkurenčnú schopnosť ako jeho silnejší imperialistickí partneri — Nemecko, Francúzsko, nehovoriac už o Anglicku a Amerike.

„Podstatnou časťou éry finančného kapitálu je vzrast monopolov, ktoré vyradujú konkurenciu na domácom trhu, aby ju reprodukovaly vo zvýšenej miere na vyššom stupni, v aréne medzinárodnej, kde dochádza k utvoreniu veľkých medzinárodných kartelov.“²⁹

Československí monopolisti sa účasťou na medzinárodných karteloch zúčastňovali na ekonomickom delení sveta medzi najsilnejšími monopolistickými sväzmi.

²⁶ *Hospodársky rok 1936 v ČSR*, Praha, 111.

²⁷ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 205.

²⁸ Tamtiež, 121.

²⁹ Tamtiež, 205.

Po r. 1918 sa československí monopolisti pod patronátom víťazných štátov Dohody zúčastňovali aj na politickom delení sveta po prvej svetovej vojne.

Československá imperialistická buržoázia uplatňovala na parížskej mierovej konferencii v rokoch 1919—1920 svoje imperialistické požiadavky. Masaryk posielal Benešovi do Paríža inštrukcie, ako má pokračovať pri uplatňovaní územných požiadaviek. 5. januára 1919 mu píše:

„Musíme mať Karvín (uhlie): keď budeme mať dostatok uhlia, budeme môcť zásobovať *Viedeň, Budapešť a Bavorsko*, a tým budeme mať vplyv na tieto štáty.“³⁰

Československý imperializmus sa zúčastnil aj na potláčaní maďarskej sovietskej republiky v roku 1919. Túto príležitosť si československí imperialisti a ich politickí reprezentanti nenechali ujsť a pokúsili sa využiť ju na zabranie maďarského územia.

Masaryk vo svojich poznámkach píše:

„1. Zmocníme sa časti nutného územia za Dunajom, predovšetkým:

a) pravého brehu naproti Bratislave až k rakúskym hraniciam. Možno že by sme zabrali celý pruh pravého dunajského brehu aspoň po Komárno;

b) naproti Komárnu toľko, aby sme opanovali most a Dunaj.

2. Od Ipľu počínajúc okolo Dunaja až k Vacovu a odtiaľ rovnou čiarou k demarkačnej čiare.“

Pri týchto riadkoch si potom Masaryk spravil poznámku: „Nevylučujem pozdejšie s Maďarmi rokovať o úprave hraníc!“³¹

Česká buržoázia urobila z ČSR po stránke národnostnej nové vydanie Rakúsko-Uhorska, vytvorila nový žalár národov.

„Nové štáty, — hovorí K. Gottwald, — utvorené z rozpadnutej hohenzollerskej, habsburskej a romanovskej monarchie pod záštitou víťaznej Dohody netvorily sa so zreteľom na sebaurčovacie právo národov, obývajúcich príslušné teritória, ale so zreteľom na záujmy Dohody a vedúcich skupín imperialistickej buržoázie toho-ktorého nového štátu. Väčšina týchto štátov, predovšetkým Poľsko, Rumunsko, Juho-slávia a Československo, stala sa v menšom vydaní žalárom národov podľa osvedčených vzorov Rakúsko-Uhorska a cárskeho Ruska.“³²

³⁰ *Dokumenty o protilidové a protinárodní politice T. G. Masaryka*, Orbis, Praha 1953, 44.

³¹ Tamtiež, 46.

³² K. Gottwald, *Spisy IV*, Pravda, Bratislava 1952, 279.

Československý imperializmus zabral Zakarpatskú Ukrajinu, nehľadiac na rozhodnutie a vôľu ukrajinského ľudu, ktorý sa 18. decembra 1918 osvedčil za pripojenie k ostatnej Ukrajine.

Takúto politiku a expanziu československého imperializmu nemožno inak nazvať ako anexia. „... česká buržoázia anektovala napokon územie iných národností“³³, hovorí K. Gottwald v článku *K V. sjazdu KSČ*.

Pojem anexie celkom jasne a presne definoval Vladimír Iljič Lenin. Hovoril, že pod pojem anexie obyčajne počítame: „1. pojem násilia (násilné pripojenie); 2. pojem cudzieho národného útlaku (pripojenie „cudzej“ oblasti a pod.) a — niekedy — 3. pojem narušenia statusu quo.“ Ďalej V. I. Lenin dáva presnú definíciu *anexie*: „... anexia je *narušenie sebaurčenia národa, je ustanovenie hraníc štátu proti vôli obyvateľstva*.“³⁴

J. V. Stalin zdôrazňuje, že utvorenie nových buržoázných národných štátov rozpadom starého Rakúska-Uhorska nemohlo odstániť a ani neodstrániť národnostnú nerovnosť, útlak, lebo nové národné štáty spočívajúce na súkromnom vlastníctve a triednej nerovnosti nemôžu existovať a) bez útlaku svojich národnostných menšín; b) bez rozširovania svojho územia na úkor susedov, čo privádza ku konfliktom a vojnám; c) bez podriadenia sa „veľkým“ imperialistickým krajinám po stránke finančnej, hospodárskej i vojenskej.³⁵

2. Postavenie Slovenska v predmníchovskej Československej republike

Obraz imperialistického charakteru predmníchovského Československa by nebol úplný, keby sme si v tejto súvislosti nevšimli postavenia Slovenska.

Veľká októbrová socialistická revolúcia rozdúchala plamene národnoslobodzovacieho revolučného boja v starom Rakúsko-Uhorsku, čo v rozhodujúcej miere prispelo k jeho rozpadu.

Slovenské robotníctvo sa vo svojich revolučných vystúpeniach r. 1918 aj neskôr jednomyselne hlásilo k spoločnému štátu s českou robotníckou

³³ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 200.

³⁴ V. I. Lenin, *Sočinenija* 22, 314.

³⁵ Pozri J. V. Stalin, *Spisy 5*, Pravda, Bratislava 1952, 29—30.

triedou a predstavovalo si budúce Československo ako socialistickú republiku (manifestácia v Lipt. Mikuláši v decembri 1918). Avšak česká veľkoburžoázia, upevniac svoju moc, spolu so slovenskou buržoáziou krvavo potlačila české aj slovenské revolučné robotnícke hnutie a boj o socialistický charakter republiky a pripravila Slovensku iný osud. Za aktívnej pomoci slovenskej agrárnej buržoázie politicky reprezentovanej Hodžom, za pomoci sociálnej demokracie reprezentovanej Dérerom a ľudovej strany na čele s Hlinkom premenila Slovensko na *vnútornú polokolóniu* československého imperializmu.

V čom sa prejavuje polokoloniálne postavenie Slovenska v predmníchovskej republike?

V. I. Lenin si vo svojich konšpektoch ku geniálnej práci *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu* v otázke kolónií za imperializmu urobil nasledujúcu poznámku:

„Kolónie predtým a teraz:
vývoz — odbyt
suroviny
potlačovanie priemyslu.“³⁶

Všetky tri črty, ktoré tu uvádza Lenin, sme videli v predmníchovskej republike.

1. Slovensko bolo pre priemysel Českých zemí dôležitým odbytovým trhom.

Buržoázny slovenský ekonóm Dr. Karvaš odhaduje ročnú hodnotu dovezeného tovaru z Čiech a Moravy na Slovensko vo výške 1100—1200 mil. Kč. Slovensko bolo pre priemysel Českých zemí dôležitejším odbytiskom než pre celé Československo také odbytové trhy, ako Maďarsko (1005 mil. Kč), Poľsko (625 mil. Kč), Rumunsko (596 mil. Kč), Taliansko (491 mil. Kč) a pod. Československo malo vyšší vývoz len do Nemecka, Rakúska, Juhoslávie a Anglicka.³⁷

Presnú štatistiku výmeny tovarov medzi Českými zemami a Slovenskom, ktorá nám udáva výmenu tovarov v korunách, nemáme. Podľa štatistiky prepravy tovarov v tunách z r. 1933 dostaneme aspoň hrubý a približný obraz.³⁸

³⁶ V. I. Lenin, *Tetradí po imperializmu*, Gospolitizdat 1939, 197.

³⁷ Pozri Dr. I. Karvaš, *Sjednocení výrobních podmínek v zemích Českých a na Slovensku*, 80.

³⁸ *Průručka hospodárskej štatistiky Slovenska*, 1935, 120.

a) z Čiech a Moravy bolo dovezené na Slovensko 1,4 mil. ton, (t. j. 21%) tovarov,

b) z Čiech a Moravy bolo do cudziny vyvezené 5,2 mil. ton (t. j. 79%) tovarov.

Aj keď oba uvedené dôkazy sú len približné a dávajú len hrubý a nepresný obraz, predsa môžeme bezpečne tvrdiť, že Slovensko predstavovalo dôležitý odbytový trh pre priemysel Českých zemí.

2. Slovensko bolo v predmníchovskej republike *surovinovým a agrárnym* príveskom k priemyselne vyspelým Českým zemiám. Ak preskúmame *štruktúru* prepravy tovarov medzi Českými zemami a Slovenskom, vidíme, že sa zo Slovenska do Českých zemí prepravujú hlavne:

a) suroviny (železná ruda a iné rudy, drevo, rezivo a pod.);

b) pôdohospodárske produkty (dobytkov, mäso, mlieko, obilie a iné poľnohospodárske produkty).

Na druhej strane z Čiech a Moravy sa dopravuje na Slovensko hlavne: uhlie a priemyselné výrobky, ako stroje a iné výrobky kovopriemyslu, výrobky chemického priemyslu (v tom aj umelé hnojivá), sklo a výrobky stavebného priemyslu.³⁹

3. V predmníchovskej republike bol priemysel na Slovensku sústavne odbúraný. Bola zastavená výroba v hutách, a to v Krompachoch, Likieri, Hnúšti, Drnave, Chyžnej Vode, Stratenej a Dobšinej. Huty v Krompachoch a Likieri boli moderné, ostatné zastaralé, na drevené uhlie. Na Slovensku ostala v prevádzke len jedna vysoká pec, aj to nie plynule, v Tisovci, ktorá patrila štátu.

Aj železiarsky priemysel bol na Slovensku podstatne zdecimovaný. Boli odbúrané závody v Krompachoch a vo Zvolene. Coburgove závody v Trnave podstatne obmedzili výrobu a preorintovaly svoj výrobný program z výroby strojov na výrobu drótu, plechu, smaltovaného tovaru a pod. V prevádzke ostali len železiarne v Podbrezovej, ktoré patrily štátu.

V období od r. 1918 do roku 1932 zaniklo na Slovensku spolu 261 závodov rôznych priemyselných odvetví, ktoré zamestnávaly 28 288 robotníkov.⁴⁰

---

³⁹ Pozri *Slovenský priemysel*, roky 1936 a 1937; Dr. I. Karvaš, *Sjednocení výrobních podmínek v zemích Českých a na Slovensku*, 79.

⁴⁰ Pozri Dr. I. Karvaš, *Sjednocení výrobních podmínek v zemích Českých a na Slovensku*, 55.

Odbúravanie priemyslu na Slovensku prebiehalo hlavne v období krízy v rokoch 1922—23 v týchto troch formách:

a) zastavenie výroby v závodoch (uvedené vysoké pece, železiareň v Hnúšti, vo Zvolene a i.);

b) demontáž a vyvážanie strojového zariadenia zo Slovenska, (železiareň z Krompách, muničná továreň z Komárna, textilka z Čadce a pod.);

c) demolovanie závodov (úmyselne zatopenie baní v Banskom Rákoši, Badíne a pod.).

V čom je príčina odbúravania priemyslu na Slovensku? Jednoznačnú odpoveď na to dáva s. Široký: „Český finančný kapitál uskutočňoval svoju koristnícku politiku bez ohľadu na záujmy slovenského pracujúceho ľudu a boli to slovenskí robotníci a roľníci, ktorí zaplatili účet konkurenčného boja proti maďarskému kapitálu, ktorý mal dominujúce postavenie v hospodárskom živote na Slovensku.“⁴¹

Závody na Slovensku musely byť zastavené, tisíce robotníkov bolo vyhodených na ulicu, lebo to bolo v záujme vyradenia maďarského konkurenta českou finančnou oligarchiou, ktorej pri konkurenčnom boji a odbúraní priemyslu na Slovensku pomáhal aj československý štát a jeho orgány. Inak to v imperialistickom Československu ísť nemohlo. Československá republika bola r. 1918 vytvorená so stránky hospodárskeho vývoja z dvoch nerovnakých celkov: boly tu priemyselne vyspelé a silné České zeme a Slovensko, kde bol kapitalistický priemysel len na začiatku rozvoja a aj tento bol v rukách maďarskej buržoázie. Nerovnosť hospodárskeho vývoja spôsobila nerovnakú sociálnu aj kultúrnu úroveň.

„Hlavné predpoklady dobrého spolunažívania českého a slovenského národa boly v tom, . . . že sa odstránia a vyrovnajú rozdiely v hospodárskej, sociálnej a kultúrnej úrovni medzi Slovenskom a Českými zemami, teda vo všeobecnom napredovaní Slovenska a jeho ľudu.“⁴²

Avšak takýto vývoj bol v protiklade so záujmami českej finančnej oligarchie, ktorá bola vedená jediným záujmom, záujmom zabezpečenia maximálneho zisku. Keď bolo odbúranie priemyslu v súlade s týmto záujmom českej finančnej oligarchie, priemysel na Slovensku sa odbúravával. Český finančný kapitál urobil zo Slovenska objekt svojich koristníckych záujmov. „Prejavovalo sa to v odbúraní slovenských fabrik, v zámernej politike konzervovať Slovensko ako rezervoár lacných pra-

⁴¹ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, 171.

⁴² V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialistickom Československu*, 44.

covných síl a odbytisko výrobkov českých fabrik, ako zaostalú pôdohospodársku časť republiky.“⁴³

Odbúravanie priemyslu na Slovensku, ktoré prebiehalo najmä v hutníctve a kovopriemysle, malo za následok jednostranné vyvíjanie slovenského hospodárstva, ktoré v dôsledku odbúrania priemyslu malo surovínový a pôdohospodársky charakter.

Ale aj pôdohospodárska výroba na Slovensku bola zaostalá. Hektárové výnosy v priemere rokov 1933—1937 boli na Slovensku o 29—33% nižšie ako v Českých zemiach,⁴⁴ hoci na Slovensku žilo na tej istej pôde približne o 40% viac ľudí ako v Čechách a na Morave.

Okrem týchto troch príznakov, ktoré dokazujú polokoloniálne postavenie Slovenska v predmníchovskej republike, treba poukázať na celý rad kolonizátorských spôsobov vlády českej buržoázie na Slovensku.

„Spôsoby koloniálneho vykorisťovania: menovanie *úradníkov* z vládnúceho národa; zabranie zeme jeho magnátmi; vysoké dane („výchova k práci“) ...“

„... lúnia na prvoradá rozvíjanie výroby pôdohospodárskej a dobývania surovín ...“

„Ohľadne štátnych *dobávok* všade je zvyk: dávať prednosť „*svojej*“ krajine.“⁴⁵

Všetky tieto spôsoby vlády boli aj na polokoloniálnom Slovensku.

Úradníctvo na Slovensku, najmä vyššie, bolo v prevažnej miere českej národnosti. „V centrálnych úradoch je veľký nepomer medzi počtom zamestnancov českej a slovenskej národnosti. Ale pritom — napriek veľkej nezamestnanosti — je v rôznych povolaniach na Slovensku 49 094 zárobkove činných osôb českej národnosti.“⁴⁶

Na štátnych dodávkach sa podľa údajov Ústredného združenia slovenského priemyslu zúčastnila slovenská buržoázia len 5% z celkovej hodnoty.⁴⁷

Český finančný kapitál by nemohol držať Slovensko v polokoloniálnej závislosti bez pomoci, priamej účasti a podpory slovenskej buržoázie. Slovenská agrárna veľkoburžoázia politicky vedená a reprezentovaná

⁴³ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialisticom Československu*, 115.

⁴⁴ Pozri *Rozvoj Slovenska v dvojročnici*, 112.

⁴⁵ V. I. Lenin, *Tetradí po imperializmu*, Gospolitizdat 1939, 72—73.

⁴⁶ V. Široký, *Za šťastné Slovensko v socialisticom Československu*, 23.

⁴⁷ Pozri I. Karvaš, *Sjednocení výrobních podmínek v zemích Českých a na Slovensku*, 113.

Hodžom srástla s českým finančným kapitálom a pomáhala mu podriaďovať Slovensko hospodársky, pomáhala mu zo Slovenska vytvoriť vnútornú polokolóniu českého finančného kapitálu. Slovenská agrárna buržoázia bola vlastne agentom jeho imperialistickej expanzie na Slovensku.

Neskôr, v období upevnenia panstva buržoázie Československa, v období vlády „panskej koalície, keď sa vo vláde zúčastňuje aj HSLS, vzala aj táto strana prechodne kurz na prevzatie agentúry českého imperializmu na Slovensku. „Bez nej — hovorí s. Gottwald r. 1926 — bez ľudovej strany by naďalej nebolo možné uplatňovať na Slovensku režim brutálnej koloniálnej nadvlády českej buržoázie.“⁴⁸

Obe skupiny, agrárna veľkoburžoázia reprezentovaná Hodžom, ktorej asistovala sociálna demokracia na čele s Dérerom, aj HSLS, prekonávajúca rýchly fašizačný proces, kričaly frázy o rovnoprávnosti Čechov a Slovákov v spoločnom štáte. Lenže prví vyhlasovali, že táto rovnoprávnosť sa dosiahne ich účasťou vo vláde, a druhí sa dovoľávali „autonómie“ Slovenska s ich účasťou vo vláde.

„Obidve tieto línie — hovorí s. Gottwald — znamenajú, pravda, fakticky podriadenie sa českému imperializmu, schválenie okupácie Slovenska týmto imperializmom a vylučujú úplne právo slovenského národa na sebaurčenie.“⁴⁹

Slovenská buržoázia toto svoje poslanie na Slovensku plnila, lebo, ako zdôrazňuje s. Gottwald, bála sa slovenského ľudu, o ktorom vedela, že sa neuspokojí svrhnutím diktatúry českej buržoázie, ale že svrhne a skoncuje aj s diktatúrou buržoázie slovenskej.

Slovenská buržoázia a jej predstavitelia nedržali bič nad slovenským ľudom, vykorisťovaným aj českou aj slovenskou buržoáziou, zadarmo. Dostávali za to podiel na vykristovaní slovenského ľudu, vysoké a výnosné úrady, provízie, zbytkové statky, zvyšovanie platov pre kňazov a pod.

Slovenská buržoázia sa však neuspokojovala s podielom na vykorisťovaní slovenského ľudu a viedla s českou buržoáziou boj o zvýšenie tohto podielu a o výlučné „právo“ na vykorisťovaní.

Keď dvojnásobné až trojnásobné vykorisťovanie slovenského ľudu, útlak, hlad, bieda, nezamestnanosť, exekúcie a pod. dosahovali vrcholu a slovenský ľud, vedený robotníckou triedou, v úzkom bojovom spojení

⁴⁸ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 18—19.

⁴⁹ K. Gottwald, *Spisy V*, Slov. vyd. polit. lit., 1953, 58.

s českým robotníctvom na čele s KSČ sa zdvíha k odporu, je krvavo potlačený. Krompachy, Košúty, Polomka, Podbrezová, Červená Skala, Margecany, Holič, Telgárt, Pohorelá atď. — to sú pamätníky imperialistického násilia na slovenskom pracujúcom ľude.

Výstižnú charakteristiku Slovenska a jeho položenia v predmníchovskej, masarykovskej buržoáznej republike dal s. Zápotocký vo svojom prejave v Bratislave r. 1953:

„Čo bolo charakteristickou črtou predmníchovského Slovenska?

Predmníchovské Slovensko bolo ujarmené a porobené, Slovensko lúpené, brakované, vykorisťované a vyludňované kapitalizmom a českou buržoáziou túžiacou po rýchlom zbohatnutí.

V utlačaní a vykorisťovaní slovenského pracujúceho ľudu v mestách i na vidieku prislúhovali českej buržoázii bývalí maďarskí veľkostatkári a grófi i novo sa rodiaca slovenská nacionalistická buržoázia.

V buržoáznej republike sa hlásalo heslo: pracujúci Slovák je nevzdelaný primitív. Je barbarom, ktorého musia Česi civilizovať. Preto nemá právo ani vládnuť, ani rozhodovať.

Aby bol na ceste civilizácie správne vedený, treba mu dať českú vrchnosť, českých úradníkov, byrokratov, notárov, českých policajtov a pokiaľ možno i poštárov a železničiarov.

Slovensko bolo považované za kolóniu.

Podľa tohto to tiež na Slovensku v predmníchovskej republike vyzeralo.

Bezmedzné vykorisťovanie ľudskej práce i prírodného bohatstva v čase konjunktúry a krízy, zastavovanie tovární, ťažby dreva a nerastov, nezamestnanosť, hlad, hladové štrajky, ich bezohľadné potláčanie brutálnou policajnou mocou, nezastavujúcou sa ani pred použitím bodákov a strelby.⁵⁰

3. Miesto československého imperializmu v imperialistickom svete

V podmienkach imperializmu sa rozdelenie sveta a jeho znovurozdelenie robí podľa rozoskupenia síl. V podmienkach najvyššieho a posled-

⁵⁰ Prejav prezidenta Republiky A. Zápotockého na manifestácii bratislavských pracujúcich na počesť X. sjazdu KSS, Pod zástavou socializmu II, 705.

ného štádia kapitalizmu to ani ináč nemôže byť. Aj československému imperializmu zodpovedá také miesto v imperialistickom svete, ktoré je úmerné jeho ekonomickej sile.

Pri skúmaní miesta československého imperializmu v imperialistickom svete treba si všimnúť dve stránky problému, treba si všimnúť dva základné smery medzinárodného premiestňovania kapitalistických síl. Československo je na jednej strane pod vplyvom veľkých imperialistických krajín, ako Anglicka, Francúzska, Ameriky, neskôr sa začal vo zvýšenej miere uplatňovať vplyv Nemecka. Tento vplyv je odrazom hospodárskych pozícií a konkurenčného boja o ovládnutie Československa. Veľkí imperialistickí dravci sa snažia 1. rozšíriť svoju základňu vykošťovania, 2. získať pozície v boji proti svojim konkurentom a 3. zaradiť Československo do protisovietskeho bloku.

Klement Gottwald zdôrazňuje, že u každého z rivalizujúcich štátov vystupuje v určitom období jedna z týchto snáh do popredia. Kým Anglicko sa snaží hlavne o zaradenie ČSR do protisovietskeho frontu, u Francúzska rozhodujú otázky politického vplyvu na Československo ako protiváha vzrastu vplyvu Anglicka. Napokon u nemeckého imperializmu v rokoch do uchvátenia moci Hitlerom bola hlavnou otázkou hospodárskej expanzie.

Ekonomicou základňou tohto vplyvu zo zahraničia je účasť zahraničného kapitálu na československom hospodárstve.

Podiel cudzieho kapitálu v ČSR bol približne $\frac{1}{4}$ (presnejšie 24,8%), z čoho 13,3%-nú účasť mal kapitál nemecký.⁵¹

Zahraničný kapitál bol na československom hospodárstve zúčastnený aj vo forme zahraničných pôžičiek. Československé hospodárstvo bolo zaťažené ohromnou dlžobou vo výške viac ako 110 miliárd Kč, z čoho najmenej 10 miliárd Kč ročne platilo na úroky a úmor cudziemu finančnému a úverovému kapitálu.⁵² Do tejto obrovskej sumy 110 miliárd sú započítané aj štátne dlhy.

To je jedna stránka problému, závislosť Československa od západných imperialistov. Klement Gottwald charakterizuje postavenie Československa a československej buržoázie takto:

„Československo dirigujú veľké imperialistické štáty a československá

⁵¹ Pozri O. Říha, *Hospodársky a sociálno-politický vývoj Československa, 1790—1945*, 111.

⁵² Pozri K. Gottwald, *Spisy V*, Slov. vyd. polit. lit., 1953, 132.

buržoázia je agentom mocnejších pánov z Londýna, Paríža, New Yorku, agentom za väčšiu či menšiu províziu.⁵³

Na druhej strane sa Československo snaží v súvislosti so svojou hospodárskou silou uplatniť svoj vplyv na iné štáty, najmä štáty malé, ako Rakúsko, Maďarsko, Rumunsko, Juhoslávia a pod. Československo bolo hospodársky najsilnejším nástupníckym štátom po rozpadnutí starého Rakúsko-Uhorska. Kapitalistická rekonštrukcia v Československu pokročila najďalej zo všetkých nástupníckych štátov. Preto československý imperializmus prebral do istej miery úlohy nemeckej a maďarskej imperialistickej buržoázie v starom Rakúsko-Uhorsku. Kým však Rakúsko-Uhorsko patrilo do imperialistického systému Nemecka, Československo bolo časťou imperialistického anglo-francúzskeho systému, čo zodpovedalo zmenenej situácii a novému rozdeleniu sfér vplyvu podľa sily a kapitálu v dôsledku prvej svetovej vojny.

„Je samozrejmé — hovorí s. Gottwald — že i pri tejto závislosti sa československá buržoázia pokúšala a pokúša robiť v určitých medziach samostatnú politiku. Výrazom tejto snahy bola a je okrem iného Malá dohoda, v ktorej Československo ako hospodársky najsilnejší účastník sa snažilo hrať vedúcu úlohu.“⁵⁴

Malá dohoda vznikla ako nástroj francúzskej zahraničnej politiky a jej úloha spočívala medziiným v tom, aby udržala mierové smluvy, na čom malo záujem aj Francúzsko aj malodohodové štáty — Československo, Rumunsko a Juhoslávia. Malá dohoda bola okrem toho v určitých medziach základňou samostatnej politiky imperialistického Československa. Prejavovalo sa to aj v agresívnej colnej politike ČSR voči pôdohospodárskym štátom, ako Maďarsku, Juhoslávii a Rumunsku. Táto agresívna colná politika silne pripomínala colnú politiku Rakúsko-Uhorska proti Srbsku.

Hospodárska kríza zväčšovala agresivitu československého imperializmu, lebo v dôsledku krízy bol československý kapitál vytláčaný zo zahraničných trhov, od ktorých bol v rozhodujúcej miere závislý. V súvislosti s tým československá imperialistická buržoázia ústami Preissa a Hodača sa dožadovala vytvorenia hospodárskej Malej dohody za účasti Maďarska aj Rakúska, v ktorej by prirodzene československý imperializmus hral vedúcu úlohu.

⁵³ K. Gottwald, *Spisy* I, Pravda, Bratislava, 1951, 90.

⁵⁴ K. Gottwald, *Spisy* I, Pravda, Bratislava, 1951, 112.

Vo vzťahu k Sovietskemu sväzu zaradil sa československý imperializmus do protisovietskeho imperialistického frontu. S. Gottwald zdôrazňuje, že si treba uvedomiť, „... že je to vzrast imperialistických tendencií československej buržoázie samej, ktorý tvorí základ jej protisovietskej agresivity.“⁵⁵

Teda československý imperializmus stál v protisovietskom fronte nielen na základe vplyvu zvonku, ale v rámci samostatnej orientácie. Na základe vnútorného imperialistického vývoja robili magnáti československej finančnej oligarchie aj vlastnú protisovietsku agresívnu politiku, prejavujúcu sa najmä v politike „sjednotenej Ukrajiny“, namierenej proti Ukrajinskej SSSR, ďalej v pripravách vojny proti Sovietskemu sväzu a v dodávaní zbraní Poľsku, Rumunsku, stavbou zbrojoviek a pod.

„Ak posudzujeme medzinárodné postavenie Československa — hovorí s. Gottwald — pod zorným uhlom oných dvoch základných smerov medzinárodného premiesťovania kapitalistických síl, vidíme, že základná línia československej zahraničnej politiky je línia protisovietska.“⁵⁶

Tieto dve línie — na jednej strane hospodárska, finančná a vojenská závislosť Československa od západných imperialistov, na druhej strane samostatná politika československých imperialistov — i keď sa v niektorých otázkach prekrývaly (ako napr. spoločný front proti SSSR), nevyhnutne viedly k rozporom medzi západnými imperialistickými krajinami a Československom. Tieto rozpory sa prejavovali najmä vytláčaním Československa zo zahraničných trhov.

Zahranická politika, ako aj vnútorný kurz československej finančnej oligarchie a pod jej mocou i československej vlády vytvárala sa a bola závislá od rastúceho alebo klesajúceho vplyvu toho-ktorého západného imperialistického štátu so strany jednej a na podklade rastúcej alebo slabnúcej sily československého imperializmu so strany druhej.

4. Základný ekonomický zákon súčasného kapitalizmu a jeho pôsobenie v imperialistickom Československu

Podmienky, v ktorých platí základný ekonomický zákon súčasného kapitalizmu, boli aj v predmníchovskom Československu. Monopol, vláda

⁵⁵ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 202.

⁵⁶ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 201.

monopolu — to sú v konečnom dôsledku podmienky platnosti základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu a na druhej strane, zabezpečenie maximálneho zisku je podmienkou vývoja monopolistického kapitalizmu. Bez zabezpečenia maximálnej ziskovej miery by sa kapitalizmus na jeho najvyššom, monopolistickom štádiu nemohol vyvíjať.

Zisky bánk a veľkých priemyselných podnikov boli obrovské. Podľa bilancií bánk v ČSR boli zisky účastinných bánk za rok 1928 296,1 milióna. Z toho 8 najväčších malo zisky 189,3 mil. Kč, čo je viac ako 65%.⁵⁷ Pritom skutočné zisky sú oveľa vyššie, lebo bankári rôznymi bilančnými figlami značnú časť ziskov vždy zatajovali.

Nie menšie zisky dosahovali priemyselné podniky. Podľa bilancií v roku 1928 mali čistý zisk: Škodovka 54,0 mil. Kč, Českomoravská Kolben-Daněk 27,7 mil. Kč, Ringhoffer Tatra 11,0 mil. Kč, Ferdinandova dráha 36,3 mil. Kč, Banská a hutná 44,1 mil. Kč, Česká železiarska 13,1 mil. Kč.⁵⁸ V skutočnosti boli však aj tieto zisky oveľa vyššie.

Obrovské zisky veľkých monopolistických sväzov neklesaly dokonca ani v období hospodárskej krízy v r. 1929—33, i keď sa buržoázii ako celku zisky v období krízy značne snížili. Veľkí monopolisti si hojili rany na úkor menších.

Takéto zisky dosahovala česká finančná oligarchia predovšetkým zvýšeným vykorisťovaním a zbadačovaním robotníckej triedy. Miera vykorisťovania bola v Československu obrovská. S. Gottwald uvádza mieru nadhodnoty v ČSR v roku 1928 až 200%.⁵⁹ Takúto vysokú mieru vykorisťovania dosahovala buržoázia predovšetkým racionalizáciou výroby, v ktorej nad složkou technického pokroku prevládala složka organizačná, složka zdokonaľovania poháňačského systému žmýkania potu. Zvyšovanie intenzity práce a barbarské vyčerpávanie a ničenie živého človeka — to je základná metóda žmýkania maximálnych ziskov.

Ďalej je to snížovanie nominálnych a reálnych miezd. Kým mzdy boli stlačené (ČSR bolo r. 1928 na 14. mieste v poradí čo do výšky reálnych miezd v kapitalistických krajinách), monopolisti držali vysoké ceny spotrebných tovarov. Toto všetko malo za následok absolútne aj relatívne zbadačovanie a ožobračovanie miliónov pracujúcich.

Zúženie trhov v dôsledku hospodárskej krízy a obmedzovanie výroby

⁵⁷ Pozri *Compass* 1930.

⁵⁸ Pozri *tamtiež*.

⁵⁹ Pozri K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 123.

znamenal vyraďenie značnej časti robotníckej triedy z práce. Proces technickej racionalizácie vyraďoval z výroby závody so starším a zaostalejším výrobným zariadením, čo privedilo ďalšie rozsiahle prepúšťanie a vyhadzovanie robotníkov z práce. Tak v určitých obdobiach bolo až 20 % robotníkov nezamestnaných. Ba ani v období konjunktúry a zvýšenej ohrozenia republiky nemeckým fašizmom nebolo kapitalistické Československo schopné zbaviť sa stálej armády nezamestnaných.

K tomu pristupovali obrovské dane, ktoré temer na 90 % platili drobní poplatníci.

Vo vykorisťovaní a žmýkaní maximálnych ziskov sa monopolisti neuspokojovali len vykorisťovaním robotníckej triedy, ale neustále rozširovali sféru vykorisťovania. Monopolne nízke výkupné ceny pôdohospodárskych produktov so strany jednej, monopolne vysoké ceny priemyselných výrobkov so strany druhej, privádzajú k systematickej proletariácii roľníctva. Známa je politika cien v predmníchovskom Československu pri výkupe obilia. Po žatve, keď obilie predávali drobní a strední roľníci, lebo ich tlačili banky a úžerníci, boli ceny obilia nízke. (V roku 1930 po žatve pšenica stála 120 Kč, žito 72 Kč, jačmeň 115 Kč.) Na jar, keď predávali veľkí sedliaci a veľkostatkári, ceny boli oveľa vyššie. (V máji 1931 pšenica stála 168—172 Kč, žito 150—155 Kč, jačmeň 140—155 Kč.)⁶⁰

Banky a úžerníci okrádali roľníkov na hypotékach, výkupné kapitalistické organizácie na výkupných cenách, priemyselníci na monopolných vysokých cenách priemyselných výrobkov, veľkým sedliakom a veľkostatkárom museli ísť odrábať za požičaný poťah, inventár a pod.

V dôsledku toho sa množili exekúcie. Tak iba na Slovensku za roky 1928 až 1934 bolo 44 000 exekúcií, ktoré ožobráčily vyše 200 000 roľníkov aj s rodinami.⁶¹

Druhým prostriedkom na zabezpečenie maximálnych ziskov je zotročovanie a sústavné drancovanie národov závislých krajín.

Slovensko trpelo pod dvojnásobným až trojnásobným útlakom. Kým v celej ČSR bola miera vykorisťovania 200 %, na Slovensku a v Zakarpatskej Ukrajine bola oveľa vyššia. Mzdy na Slovensku boli v priemere asi o 20 % nižšie ako v Českých zemiach. V dôsledku odbúravania priemyslu a v dôsledku diferenciacie na dedine bola na Slovensku obrovská

⁶⁰ K. G o t t w a l d, *Spisy III*, Pravda, Bratislava 1952, 62.

⁶¹ *Československý ekonomický bulletin MZO*, 271, Praha 1953, 11.

nezamestnanosť. Ľud „riešil“ svoju biedu vystahovalectvom. V rokoch 1920—1934 odišlo zo Slovenska za prácou do zahraničia 170 000 ľudí.⁶²

Na Slovensku a v Zakarpatskej Ukrajine vzrastali dane oveľa viac ako v Českých zemiach. S. Gottwald uvádza, že zataženie štátnymi daňami od r. 1919 do r. 1928 stúplo v Českých zemiach o 407 %, na Slovensku o 550 % a na Zakarpatskej Ukrajine dokonca o 1040 %.⁶³

„Ťažký, veľmi ťažký je život pracujúceho ľudu Slovenska. Päť imperializmu a s ním spojených slovenských pánov tvrdo dolieha na pracujúce Slovensko. Bieda a hlad je denným hosťom v rodinách robotníkov a dedinskej chudoby. A český žandár, policajt a okresný náčelník najväčším pánom.“⁶⁴

Napokon československí monopolisti využívali aj tretí prostriedok na zabezpečovanie najväčších ziskov, nie menej významný ako prvé dva, prípravu na vojnu a militarizáciu národného hospodárstva. V Československu, ako sa už spomínalo, ostala po rozpade Rakúsko-Uhorska rozhodujúca väčšina zbrojárskeho priemyslu starej monarchie. Ťažký zbrojársky kapitál bol hlavným nositeľom československého imperializmu. Preto výroba zbraní, plná zamestnanosť muničných tovární — to bol jeden z predpokladov dosiahnutia maximálnych ziskov v imperialistickom Československu.

Hlavným odberateľom zbraní bola armáda. Vláda plniac požiadavky finančných magnátov udržiavala vysoký stav armády a vynakladala každoročne obrovské sumy na zbrojenie. Tak napr. v rokoch 1930, 1931 a 1932 bolo vydané zo štátneho rozpočtu len priamo na militarizáciu 6250 mil. Kč,⁶⁵ čo predstavovalo 17,5 % rozpočtových výdajov. Na militarizáciu sa však dávalo oveľa viac. Do tejto sumy nie sú zahrnuté výdaje na četníctvo, políciu, nie sú zahrnuté investície zbrojárskeho priemyslu a pod.

Československý zbrojársky kapitál strkal svoje prsty všade tam, kde sa ukazovala teplá pahreba a rozduchával ju na vojnový požiar. Dodával zbrane kontrarevolučnej čínskej armáde, Poľsku, Juhoslávii, staval v zahraničí zbrojovky, slovom rinčanie zbraňami mu prinášalo zisky a československý zbrojársky kapitál toto rinčanie podporoval. V tomto smere

⁶² *Československý ekonomický bulletin AMZO*, 271, Praha 1953, 11.

⁶³ K. Gottwald, *Spisy* II, Pravda, Bratislava 1951, 287.

⁶⁴ K. Gottwald, *Spisy* IV, Pravda, Bratislava 1952, 325.

⁶⁵ K. Gottwald, *Spisy* IV, Pravda, Bratislava 1952, 175.

stáli mu k službám aj československá zahraničná politika a československí politickí predstavitelia.

Československý zbrojársky kapitál zaujímal významné miesto v protisovietskych pikloch a prípravách vojny proti SSSR. S. Gottwald odhaľoval politiku československého imperializmu a jeho politických predstaviteľov takto:

„Je skutočne v záujme československého imperializmu, keď sa pán Beneš snaží stoj čo stoj stáť na čele stredoeurópskeho a juhoeurópskeho protisovietskeho frontu. Je v záujme československého imperializmu, keď Beneš agentuje, či už s províziou alebo bez provízie, s kanónmi, handgranátmi a puškami Škodovky a Československej zbrojovky po celom svete. Je skutočne v záujme československého imperializmu, keď lieta po celom svete a zúčastňuje sa všade na úkladoch proti Sovietom.“⁶⁶

Koristnícke, protifudové a ziskové záujmy hrstky magnátov finančnej oligarchie priviedly Československo až k mníchovskej kapitulácii. Otázky maximálnych ziskov rozhodly aj v Mníchove, kde bol československý ľud hanebne zradený a odovzdaný pod jarmo hitlerovského fašizmu.

5. Význam V. sjazdu KSCĽ a Gottwaldových prác o imperialistickom charaktere predmníchovskej Československej republiky

Otázka charakteru predmníchovského Československa stála v KSCĽ na programe dňa pred V. sjazdom, ktorý sa konal vo februári 1929. Bola to jedna z dôležitých otázok, ktorú bolo treba v procese boľševizácie našej strany vyriešiť a vyvodiť z nej príslušné závery pre prax revolučného robotníckeho hnutia v Československu, na čele ktorého stála komunistická strana.

Vedenie strany do V. sjazdu nesprávne posudzovalo charakter predmníchovskej republiky. Do V. sjazdu prevládal nesprávny názor, že predmníchovská ČSR bola kolóniou veľkých západných imperialistických krajín. Takýto názor viedol k chybným a kontrarevolučným záverom „ochrane vlasti“ pred zahraničným imperializmom.

Veľká, historická zásluha Klementa Gottwalda, verného žiaka Lenina a Stalina, je v tom, že opierajúc sa o leninsko-stalinské učenie o impe-

⁶⁶ K. Gottwald, *Spisy II*, Pravda, Bratislava 1951, 57.

rializme tvorivo ho aplikoval na konkrétne podmienky vývoja kapitalizmu v predmníchovskom Československu, odhalil a zavrhol všetky oportunistické a sociálnodemokratické názory o koloniálnom charaktere predmníchovskej republiky a jej podriadení veľkým imperialistickým krajinám.

Klement Gottwald poukázal na nesprávnosť a škodlivosť takýchto „teórií“. Vo svojom článku *K V. sjazdu KSČ*, vo svojom referáte na V. sjazde KSČ a v iných prácach, referátoch a prejavoch hlboko analyzoval hospodárstvo ČSR po prvej svetovej vojne, rozobral medzinárodné ekonomické a politické vzťahy Československa a bezpečne dokázal skutočný charakter predmníchovskej republiky.

„Československo je štátom imperialistickým, lebo vykazuje všetky hlavné znaky imperialistického štátu. Toto konštatovať je dôležité preto, aby sme v našej strane zúčtovali s názorom, že Československo je kolóniou, že Československo je utlačovanou kolóniou veľkých imperialistických štátov.“

Je dôležité zistiť skutočný charakter Československa, lebo „... tým sa vysvetľuje aj vnútropolitický kurz československej buržoázie. Imperialistický štát československého formátu nevyhnutne musí vo vnútri zavádzať ostrý reakčný režim, nevyhnutne musí siahať k zvýšenému vykorisťovaniu a fašizácii.“⁶⁷

S. Gottwald ukázal aj na miesto, aké zastáva československý imperializmus v imperialistickom svete. Československý imperializmus bol časťou, ohnivkom svetového imperializmu a hral v „koncerte všetkých imperialistických štátov takú úlohu, ktorá zodpovedá jeho ekonomickej sile“. (Gottwald.)

S. Gottwald konkrétne ukázal československej robotníckej triede triedneho nepriateľa. Orientoval stranu a robotnícku triedu Československa nie na „ochranu vlasti“, nie na národnooslobodzovací boj, ale na boj proti vlastnej českej a slovenskej buržoázii, na boj proti československému buržoáznemu štátu, ktorý bol podriadený magnátom finančnej oligarchie, Preissovi, Pečkovi, Baťovi a pod.

V. sjazd strany r. 1929 postavil na čelo nové gottwaldovské vedenie a vytvoril tak predpoklady pre skoncovanie so šírením a uplatňovaním nesprávnych oportunistických a sociálno-demokratických názorov a teórií vo vedení strany. K. Gottwald v záverečnom slove na V. sjazde hodnotí

---

⁶⁷ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 242.

význam sjazdu takto: „Sjazd urobil analýzu charakteru československého štátu, zistil, že československý kapitalistický štát je štátom imperialistickým, zistil najmä, že Československo, že československý imperializmus sa stáva v pripravovanej vojne imperialistov proti Sovietskemu sväzu protisovietskym koncentračným bodom v strednej a juhovýchodnej Európe.“⁶⁸

V. sjazd urobil významný krok k likvidácii oportunistických teórií, ktoré stranu do r. 1929 po celé roky zaťažovali. V. sjazd bol teda dôležitým medzníkom na ceste ideologickej i politickej boľševizácie strany. Bol to jeden z medzníkov, ktoré stoja na ceste revolučných bojov našej slávnej a víťaznej strany, pod vedením ktorej sa československý ľud za pomoci veľkého Sovietskeho sväzu zbavil jarma fašizmu, kapitalistického útlaku a vykorisťovania, a teraz plniac Gottwaldovu päťročnicu víťazne a nadšene buduje šťastnú socialistickú budúcnosť.

---

⁶⁸ K. Gottwald, *Spisy I*, Pravda, Bratislava 1951, 275.

O NIEKTORÝCH OTÁZKACH TEÓRIE SOVIETSKÝCH PEŇAZÍ

V našej socialistickej spoločnosti sa zachovala, hoci len v obmedzenej sfére, tovarová výroba a obeh a na tomto základe pôsobí aj zákon hodnoty; to všetko zároveň predpokladá aj existenciu peňazí, „peňažného hospodárstva“. Ako povedal Marx, „rozdvajenie tovaru na tovar a peniaze je zákonom vyjadrenia výrobku ako tovaru“.¹

Je známe, že tovarovú výrobu nemožno pokladať za niečo sebestačného, nezávislého od ekonomických podmienok, ktoré ju obklopujú v rôznych spoločenských formáciách. Tovarová výroba za socializmu sa od základu líši nielen od tovarovej výroby za kapitalizmu, ale aj od tovarovej výroby v predkapitalistických formáciách. Rovnako ani peniaze nemožno pokladať za nemennú kategóriu, nezávislú od podmienok, ktoré ju obklopujú.

Pre pochopenie dialektiky vývinu nástrojov buržoáznej ekonomiky v podmienkach panstva spoločenského vlastníctva sú veľmi dôležité Marxove poučky o „jednoduchých“ a kapitalistických funkciách peňazí. Funkcia všeobecného ekvivalentu predstavuje všeobecnú alebo, ako hovorí Marx, „jednoduchú“ funkciu peňazí, ktoré existujú v rozličných spoločenských formáciách. Túto jednoduchú funkciu peňazí si neslobodno pliesť s funkciou peňazí ako kapitálu, hoci v určitých historických podmienkach si funkcia peňazí ako kapitálu úplne podriaďuje funkciu peňazí ako všeobecného ekvivalentu a jednoduché funkcie tovaru a peňazí sa nevyhnutne menia na funkcie kapitálu. Táto premena vôbec nevyplýva zo samej podstaty tovaru a peňazí. Funkcia peňazí a funk-

¹ K. Marx, *Kapitál* II, ruské vydanie, 1952, 353.

cia tovaru sa stávajú funkciami peňažného a tovarového kapitálu *iba v dôsledku ich spojenia s funkciami priemyselného kapitálu*, t. j. v dôsledku toho, že sa úplne a organicky vkladujú do procesu kolobehu kapitálu. „Kapitalistický vzťah — zdôrazňuje Marx — prejavuje sa v procese výroby *iba* preto, lebo už existuje sám osebe v akte obehu, v rozdiel medzi tými základnými ekonomickými podmienkami, za ktorých stoja proti sebe predávajúci a kupujúci (pracovnej sily — Z. A.) v ich triednom vzťahu. *Tento vzťah nevyvíera z podstaty peňazí; naopak, iba existencia tohto vzťahu môže premeniť jednoduchú funkciu peňazí na funkciu kapitálu.*“² Úlohu tovaru a peňazí v procese kolobehu kapitálu Marx podrobne skúma v druhej knihe *Kapitálu*, kde ukazuje, ako sa všetky konkrétne funkcie peňazí (obežného prostriedku, platidla, pokladu, svetových peňazí) menia na *funkcie kapitálu*, ako sa všetky tieto funkcie peňazí naplňujú kapitalistickým obsahom.

V súvislosti s tým treba poznamenať, že vo všeobecnom kurze politickej ekonomie a v špeciálnom kurze o peňažnom obehú a úvere sa prednáša charakteristika peňažných funkcií len podľa tretej kapitoly prvej knihy *Kapitálu*, v dôsledku toho sa neberie do úvahy to najpodstatnejšie — špecificky kapitalistický obsah funkcií peňazí v buržoáznej spoločnosti. To prinajmenej sťažuje správne chápanie dialektiky vývinu peňazí v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu a za socializmu. Veď diktatúra robotníckej triedy ovládla peniaze a peňažný systém *kapitalistického hospodárstva* a nie jednoduchého tovarového hospodárstva a v urputnom triednom boji vytvorila také nové ekonomické podmienky, ktoré viedly k základnej, zásadnej zmene funkcií a úloh peňazí vzhľadom na záujmy socializmu a na ujmu kapitalizmu.

Práve preto, že podstata peňazí ako takých je celkom iná ako podstata kapitálu, môžu peniaze existovať a môžu byť aktívne využité socialisticou spoločnosťou, v ktorej niet súkromného vlastníctva a triedneho vykorisťovania.

J. V. Stalin na XIV. sjazde strany podrobil zdrvivúcej kritike buržoázno-reštaurátorskú „teóriu“ o totožnosti funkcií a úloh takých ekonomických kategórií, ako obchod, peniaze, banky v podmienkach kapitalistickej spoločnosti a v podmienkach diktatúry robotníckej triedy, keď rozhodujúce ekonomické pozície sú sústredené v rukách socialistickeho štátu. Stalin poukázal na to, že diktatúra robotníckej triedy, ovládajúce

² K. M a r x, *Kapitál* II, 27—28 (Podčiarkol Z. A.).

také metódy a nástroje buržoázie ako je obchod a peňažný systém, s úspechom ich využíva na prekonanie kapitalistických prvkov, na vybudovanie základu socialistickej ekonomiky. Funkcie a úloha týchto nástrojov buržoázie sa menia v prospech socializmu a na ujmu kapitalizmu. Zovšeobecňujúc skúsenosti socialistickej spoločnosti v našej krajine Stalin v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* poukázal na to, že z peňazí a bánk sa u nás zachovala hlavne forma, že sa však v podstate od základov zmenily podľa potrieb rozvoja socialistického národného hospodárstva.

V podmienkach SSSR prekonaly peniaze v procese svojho vývinu značné zmeny. Sovietske peniaze socialistickej spoločnosti sa líšia od sovietskych peňazí obdobia mnohosektorovej, prechodnej ekonomiky. Proces základnej premeny podstaty a funkcií peňazí sa završuje za socializmu: s vybudovaním socializmu sa socialistický obsah sovietskych peňazí úplne rozvinul. V socialistickej spoločnosti peniaze už nevyjadrujú tie triedne-antagonistické vzťahy, ktoré vyjadrovaly v prechodnej ekonomike.

V podmienkach tovarovej výroby sú peniaze osobitným tovarom, všeobecným ekvivalentom. Poňatie všeobecného ekvivalentu definuje Marx ako „jednotu miery hodnoty a obežného prostriedku“. Avšak v socialistickej spoločnosti peniaze nepredstavujú obyčajný všeobecný ekvivalent analogický každej, tým menej kapitalistickej tovarovej výrobe. Sú všeobecným ekvivalentom zvláštneho druhu. Na peniaze sa vzťahujú všetky zvláštnosti tovarovej výroby, existujúcej za socializmu.

Zospoločnenie výrobných prostriedkov, obmedzenie sféry tovarovej výroby hlavne na predmety osobnej potreby vylučujú možnosť využiť peniaze ako kapitál, ako nástroj vykorisťovania človeka človekom. V socialistickej spoločnosti sa peniaze miesto nástroja vykorisťovania stali nástrojom na podnecovanie rastu a zdokonaľovania výroby na základe najvyššej techniky v záujme maximálneho uspokojenia potrieb pracujúcich. Zmena v poslaní peňazí, prispôsobenie tejto starej ekonomickej formy k podmienkam socializmu, jej podriadenie novým ekonomickým zákonom vlastným socializmu, znamená, že peniaze strácajú svoje staré spoločenské funkcie a nadobúdajú nové.

Keďže nevyhnutnosť peňazí vyplýva z tovarovej výmeny, ktorú podmieňuje existencia dvoch foriem socialistickej výroby, treba predovšetkým hovoriť o pôsobení sovietskych peňazí ako všeobecného ekvivalentu práve v tejto sfére. Peniaze za socializmu predstavujú predovšet-

tkým nevyhnutnú formu, ktorá sprostredkuje výmenu výrobkov práce medzi dvoma výrobnými sektormi socialistickej spoločnosti. Prácu v kolchozoch nemožno pokladať v plnej miere za prácu bezprostredne spoločenskú v celoštátnom meradle: štát nemôže disponovať s výrobou kolchozov ako so svojim vlastníctvom.

Peniaze v SSSR sú celkom zvláštny všeobecný ekvivalent. Sovietske peniaze vyjadrujú socialisticke výrobné vzťahy a predovšetkým vzťahy medzi dvoma spriatelenými triedami — robotníckou triedou a roľníctvom. Peniaze v SSSR predstavujú starú formu naplnenú novým obsahom. V dôsledku postupných zmien nový obsah hlboko prenikol do tejto starej formy a úplne si ju podriadil. Stará forma sa využíva pre rozvoj nového: najprv pre vybudovanie socializmu a potom pre rozvinutie socialistickej ekonomiky a prípravu prechodu do vyššej fázy komunizmu.

Sovietske peniaze by neboly peniazmi, keby nevyjadrovaly v socialistickej spoločnosti existujúci rozdiel medzi konkrétnou a abstraktnou prácou, medzi individuálnou a spoločensky nutnou prácou. Nevyhnutnosť tovarovej výmeny, ako aj rozdiel medzi konkrétnou a abstraktnou prácou vyplývajú z existencie dvoch foriem socialistickej výroby v súčasnom období nášho rozvoja. V peniazoch sa vyjadruje hodnota tovarov, t. j. v tovaroch stelesnená abstraktná práca. Rovnosť nákladov práce ako práce abstraktnej prejavuje sa v rovnosti výrobkov práce vo výmene, vo výmenných proporciách, ktoré sa utvárajú prostredníctvom peňazí ako miery hodnoty, t. j. v cenách tovarov.

Ak poňatie abstraktnej práce charakterizuje prácu vytvárajúcu hodnotu kvalitatívne, potom poňatie spoločensky nutnej práce charakterizuje prácu vytvárajúcu hodnotu kvantitatívne. Veľkosť hodnoty, ktorá sa vyjadruje v peňažnej forme, neurčuje sa individuálnou prácou daného robotníka, zamestnaného v danom podniku, ale spoločensky nutnou prácou. Pri stanovení plánovaných noriem, napr. stredne progresívnych, vychádza sa z fakticky dosiahnutej úrovne spoločensky nutnej práce.

Zákon hodnoty nemá u nás taký priestor, aký mal za kapitalizmu; zákon hodnoty nie je u nás regulátorom výroby. Napriek tomu na pôde protikladu úžitkovej hodnoty a hodnoty, konkrétnej a abstraktnej práce vznikajú v hospodárskej praxi protirečenia, napr. medzi plnením plánu podľa hodnoty, podľa zisku na jednej strane a podľa sortimentu a kvality výroby na strane druhej. Tieto protirečenia môžu poškodiť výrobu a vytvoriť disproporcie v národnom hospodárstve. Tieto protirečenia sa odhaľujú a prekonávajú mechanizmom celoštátnej kontroly (rezortnej,

finančno-bankovej, ako aj kontrolou Ministerstva štátnej kontroly) a v žiadnom prípade sa nemôžu rozvinúť na antagonistické protirečenia. Takéto protirečenia sú vylúčené samou povahou socialistickej ekonomiky, v ktorej pôsobí zákon plánovitého (proporcionálneho) rozvoja a v ktorej je úplne vylúčené protirečenie medzi spoločenskou povahou výroby a súkromnou formou prisvojovania. Preto v protiklade k obyčajnej tovarovej výrobe existencia peňazí a metamorfózy tovaru T—P—T neploďí za socializmu možnosť hospodárskych kríz.

Všeobecná funkcia peňazí ako všeobecného ekvivalentu vo sfére výmeny výrobkov práce medzi dvoma výrobnými sektormi nahradila funkciu, ktorú peniaze plnia v podmienkach obyčajnej tovarovej výroby, keď slúžia ako prostriedok premeny bezprostredne súkromnej práce na spoločenskú prácu prostredníctvom procesu trhovej výmeny. Hoci v oboch prípadoch slúžia peniaze tovarovej výmene, jednako je tu kvalitatívny rozdiel, lebo za socializmu tovarová výroba a obeh majú osobitné črty, ktorými sa od základu odlišujú od tovarovej výroby a obehu spočívajúcim na súkromnom vlastníctve. Naša tovarová výroba má v podstate do činenia s tovarmi socialistickej výroby, t. j. štátnych a kolchozno-družstevných podnikov. Vyjadruje kvalitatívne iné, socialisticke výrobné vzťahy, ktoré sú prvkom socialistickej ekonomiky a je podriadená pôsobeniu základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja. Preto treba hovoriť o kvalitatívne *novej* funkcii všeobecného ekvivalentu ako *formy, ktorá sprostredkuje proces výmeny medzi sjednotenými socialistickými výrobcami a nie o modifikácii starej funkcie všeobecného ekvivalentu.*

Všeobecný ekvivalent slúži procesu výmeny ako „jednota miery hodnoty a obežného prostriedku“. Ako ukázal Marx, tieto dve konkrétne funkcie peňazí nevyhnutne vyplývajú zo všeobecnej funkcie peňazí ako všeobecného ekvivalentu. Základná zmena sociálno-ekonomického obsahu peňazí sa celkom prejavuje vo všetkých konkrétnych funkciách peňazí, predovšetkým však vo funkciách miery hodnoty a prostriedku obehu.

Zatiaľ čo pri obyčajnej tovarovej výrobe vystupujú peniaze výlučne ako živelné pôsobiaci miera hodnoty, v socialistickej spoločnosti miera hodnoty nie je už výsledkom živelného pôsobenia zákona hodnoty ako regulátora výroby, ale slúži ako nevyhnutná forma plánovitej celoštátnej evidencie spoločenskej práce, vynaloženej na výrobu produktov, ako forma kontroly miery práce a miery spotreby. Táto funkcia sa prejavuje konkrétne pri tvorení cien, určení vlastných nákladov výroby a

čistého dôchodku vytváraného v procese výroby a uskutočňuje sa v súhlase s požiadavkami zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva. Vo funkcii obežného prostriedku slúžia peniaze výlučne *sovietskemu obchodu* ako celkom osobitnému druhu obchodu, obchodu bez veľkých a malých kapitalistov. Nie je to teda obyčajná funkcia obežného prostriedku, ale nástroj takého tovarového obehu, ktorý prebieha cez mechanizmus sovietskeho obchodu, plánovaného a regulovaného sovietskym štátom v súhlase so základným ekonomickým zákonom socializmu a zákonom plánovitého (proporcionálneho) rozvoja.

Zároveň však jedno protirečenie našej ekonomiky spočíva v tom, že na neorganizovanom trhu sa zachovaly niektoré prvky živelného pôsobenia zákona hodnoty. To sa prejavuje v trhovej tvorbe cien, v kolísaní prísunu tovarov na kolchoznom trhu atď. Na tomto podklade sa zachováva možnosť, že jednotlivé osoby dosiahnu na trhu za určitých podmienok špekulačné dôchodky. Takéto zjavy v sfére tovarového a peňažného obehu sa budú stále viac a viac obmedzovať, postupne ako sa bude naša spoločnosť vyvíjať k vyššej fáze komunizmu a nakoniec celkom zmiznú.

Hoci sféra tovarového a teda aj peňažného obehu je obmedzená hlavne na spotrebné predmety a na poľnohospodárske suroviny, z ktorých sa vyrábajú spotrebné predmety, preda sa pôsobenie sovietskych peňazí neobmedzuje len na túto sféru. Sovietske peniaze sa využívajú aj v procese ekonomického obratu výrobných prostriedkov v našej spoločnosti. Prečo peniaze rozširujú svoje pôsobenie a v dôsledku toho, tak či onak pôsobia aj vo sfére výroby a rozdeľovania výrobných prostriedkov? Vysvetľujú nám to tieto príčiny:

1. Keďže spotrebné výrobky sú tovarmi a robotníci ich môžu dostať len za peniaze, možno aj pracovnú silu vynaloženú v procese výroby (zabezpečenie robotníkov nevyhnutnými spotrebnými predmetmi) kryť v súčasnej dobe len prostredníctvom peňažnej mzdy. Mzda predstavuje jeden z najdôležitejších prvkov vlastných nákladov. Pretože sa mzda vypláca, eviduje a plánuje v peňažnej forme, musia sa aj všetky ostatné složky výrobných nákladov evidovať v peňažnej forme, lebo ináč nemožno stanoviť úhrnné náklady. Vďaka peňažnej (hodnotovej) evidencii možno urobiť presnú kalkuláciu nákladov podnikov a určiť ich rentabilitu alebo stratovosť.

2. Keďže výrobné prostriedky — pracovné prostriedky a suroviny — sú dôležitou složkou hodnoty spotrebných prostriedkov, nemožno určiť

túto hodnotu, ak neevidujeme v peňažnej forme pracovné náklady na výrobu výrobných prostriedkov, ak nedáme výrobným prostriedkom hodnotový výraz (tovarovú, hodnotovú šupku). Z toho tiež vyplýva potreba určiť hodnotu výrobných prostriedkov, ich vlastné náklady a cenu, využiť peniaze pre ocenenie spoločenských nákladov na výrobu výrobných prostriedkov.

Hoci teda peniaze nie sú v podstate nákupným prostriedkom (prostriedkom obehu) pokiaľ ide o výrobné prostriedky, predsa jedna z funkcií všeobecného ekvivalentu v socialistickej spoločnosti — miera hodnoty — využíva sa aj vo sfére výroby a rozdeľovania výrobných prostriedkov. Ak vo vzťahu k spotrebným prostriedkom spočíva poslanie funkcie peňazí ako miery hodnoty v tom, aby umožnila proces tovarovej výmeny medzi rozličnými vlastníkami, vo vzťahu k výrobným prostriedkom táto funkcia vôbec nemá takéto poslanie. Využíva sa len na určenie veľkosti mzdy a vôbec na evidenciu a kontrolu činnosti podnikov. V podstate peniaze nie sú tu mierou hodnoty *tovarov*, *využívajú* sa však ako nástroj evidencie pracovných nákladov a len navonok, formálne vystupujú ako plánovaná miera hodnoty v súvislosti s tým, že výrobné prostriedky majú *tovarovú šupku*. A práve v tomto smysle používame v článku pojmy „hodnota“ a „miera hodnoty“ vo vzťahu k výrobným prostriedkom.

3. Využitie peňazí ako miery hodnoty pre evidenciu vynaloženej práce na výrobu výrobných prostriedkov je spojené s existenciou zahraničného obchodu, lebo v tejto oblasti výrobné prostriedky vyrobené našimi štátnymi podnikmi nie sú tovarmi len formálne, ale aj čo do svojej podstaty. Podľa obchodných dohôd s krajinami ľudovej demokracie Sovietsky sväz dodáva týmto krajinám najrozličnejšie druhy výrobných prostriedkov, a preto je, prirodzene, treba poznať vlastné náklady a ceny týchto tovarov.

To sú príčiny, ktoré podmieňujú ekonomickú nutnosť pôsobenia peňazí ako miery hodnoty pre *evidenciu vynaloženej práce a plánovitej kontroly výrobného procesu* vo všetkých odvetviach priemyslu. Táto funkcia peňazí rozširuje teda sféru svojho pôsobenia nielen na spotrebné prostriedky, ale aj na výrobné prostriedky.

Ináč je to s pôsobením peňazí ako prostriedku obehu čiže nákupného prostriedku. Funkcia peňazí ako obežného prostriedku a funkcia peňazí ako platobného prostriedku sú spojené so zmenou foriem hodnoty, s prechodom tovaru z rúk jedného vlastníka do rúk druhého vlastníka. Výrobné prostriedky sa však u nás vo vnútri krajiny nepredávajú, ale sa

rozdeľujú podľa plánu medzi štátne podniky. Vo sfére ekonomického obratu výrobných prostriedkov vo vnútri našej krajiny niet tovarového obehu. Ak výrobné prostriedky pri prechode z jedných odvetví a podnikov do druhých nemenia vlastníka (ostáva ním socialistický štát), to znamená, že ani peniaze tu neplnia funkciu obežného a platobného prostriedku. Peňažné zúčtovanie medzi podnikmi, ktoré robí Štátna banka vo forme bezhotovostných prevodov na účtoch podnikov, nevyjadrujú vzťahy medzi rozličnými vlastníkmi. Toto zúčtovanie je v socialistickej spoločnosti iba metódou celoštátnej evidencie a kontroly výroby a rozdeľovania hmotných hodnôt a v tomto smysle sa vzťahuje len na čisto formálnu stránku štátnej organizácie procesu výroby a rozdeľovania hmotných hodnôt.

Takto v našej spoločnosti nemožno hovoriť o kategórii všeobecného ekvivalentu vo sfére ekonomického obratu výrobných prostriedkov, pretože len jednota miery hodnoty a obeživa dáva poňatie všeobecného ekvivalentu. Sovietske peniaze vystupujú ako skutočná miera hodnoty a ako skutočný prostriedok obehu, t. j. ako všeobecný nákupný prostriedok hlavne pri spotrebných predmetoch; preto hlavne v tejto sfére sú skutočným všeobecným ekvivalentom. Jedna z najdôležitejších zvláštností peňazí v socialistickej spoločnosti tkvie práve v tom, že sféra ich pôsobenia najmä ako všeobecného ekvivalentu je prísne obmedzená, zatiaľ čo za kapitalizmu, naopak, nejestvujú nijaké hranice pre pôsobenie všeobecného ekvivalentu. Za kapitalizmu všetko dostáva formu tovaru, všetko možno kúpiť za peniaze, až po ľudské svedomie a česť. V socialistickej spoločnosti hranica tovarovej výroby je zároveň aj hranicou pôsobenia všeobecného ekvivalentu; za peniaze sa voľne predávajú a kupujú len predmety osobnej potreby.

Osobitosť a protirečenie peňazí v socialistickej spoločnosti spočívajú práve v tom, že tu peniaze zároveň pôsobia jednak vo svete tovarov (spotrebných predmetov) a jednak vo svete netovarov (výrobných prostriedkov). Keďže, ako sme vyššie ukázali, pôsobenie sovietskych peňazí je aj vo svete netovarov nevyhnutné dovtedy, dokiaľ existujú dve formy socialistickej výroby, nemôžeme sa pri určení sovietskych peňazí obmedziť len na poňatie všeobecného ekvivalentu a na tie dve konkrétne funkcie, ktoré ho tvoria (miera hodnoty a obežný prostriedok). V poňatí sovietskych peňazí musíme vyjadriť nielen to, že sú spojené so zákonom hodnoty, ale aj to, že ich pôsobenie je nakoniec podriadené základnému ekonomickému zákonu socializmu. Preto sovietske peniaze nie sú len

všeobecným ekvivalentom. Sovietske peniaze sú *niečo viac a niečo dokonalejšie* ako obyčajný všeobecný ekvivalent; sovietske peniaze predstavujú *všeobecný ekvivalent, ktorý sovietska spoločnosť využíva v súhlase s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu ako všeobecný nástroj evidencie, plánovania a kontroly výroby a rozdeľovania hmotných statkov v celom národnom hospodárstve.*

Sovietske peniaze ako všeobecný ekvivalent majú oveľa menej dôležitú úlohu, používajú sa v neporovnateľne užšej oblasti ako peniaze v kapitalistickej spoločnosti. Zároveň je však nepochybné, že sovietske peniaze predstavujú neporovnateľne dokonalejší historický typ peňazí ako peniaze vo všetkých predsocialistických formáciách, lebo nie sú len všeobecný ekvivalent, ale sa využívajú široko a efektívne, uvedomele a plánovite v súhlase s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu v záujme nepretržitého rozvoja a zdokonaľovania celej socialistickej výroby.

*

Marx v *Kapitáli* ukázal, ako sa v procese historického vývinu oddeľuje od sveta tovarov jeden určitý tovar, v ktorom vyjadrujú svoju hodnotu všetky ostatné tovary a ktorý sa preto stáva peniazmi. „Funkcia všeobecného ekvivalentu — hovorí Marx — stáva sa pomocou uvedeného spoločenského procesu špecifickou spoločenskou funkciou vydeľného tovaru. Tento sa stáva peniazmi.“³ Koncom XIX. stor. si vo väčšine kapitalistických krajín, rátajúc sem aj predrevolučné Rusko, vydobylo zlato vládnuce postavenie v úlohe peňažného materiálu.

Po Veľkej októbrovej socialistickej revolúcii v procese rozvoja sovietskej ekonomiky nebol do úlohy všeobecného ekvivalentu vyzdvihnutý nijaký iný tovar. Sovietsky systém cien v novej tvrdej valute, ktorú vytvorila peňažná reforma z rokov 1922—1924 spočíval bezprostredne na báze *zlatej miery hodnoty*.

Ani v socialistickej spoločnosti peniaze, vystupujúce ako svedectvo oprávňujúce svojho majiteľa, člena socialistickej spoločnosti, na obdržanie určitého podielu spoločenského produktu a zabezpečené predovšetkým množstvom tovarov, ktoré dáva socialistický štát do obehu za pevné ceny, nie sú pracovnými poukázkami, ale *skutočnými peniazmi*. Aj v socialistickej spoločnosti je všeobecným ekvivalentom *zlato*; vo sfére tova-

³ K. Marx, *Kapitál* I, 1952, 93.

rového obehu, v priamom súhlase s jeho vlastnými zákonitosťami, obie-
hajú v úlohe nákupných prostriedkov znaky hodnoty — sovietske peňaž-
né znaky.

Pri určovaní relatívnej hodnoty tovarov v peniazoch, pri evidovaní
pracovných nákladov na výrobu výrobkov, ktoré nie sú tovarmi, pri sta-
novení vlastných nákladov, cien atď. naše plánovacie orgány nevychá-
dzajú bezprostredne zo zlata, ale vychádzajú z danej, fakticky im zná-
mej hodnoty peňazí, ktorá sa konkrétne prejavuje nielen v „cene zlata“
(t. j. v zlatom obsahu rubľa), ale aj v cenách všetkých ostatných tova-
rov. Člen korešpondent Akadémie vied SSSR F. I. Michalevskij, veľký
špecialista v otázkach zlata, správne poukázal na to, že pri pláno-
vacej činnosti v otázkach výroby a cien nie je vôbec potrebné ani možné
prispôbiť sa po každý raz k hodnote zlata. Pre plánovačov je oveľa
jednoduchšie orientovať sa podľa hodnoty obilia alebo ocele, avšak len
preto, lebo v nich, v nákladoch na ich výrobu sa odráža hodnota peňaž-
ného tovaru.

Keďže rubel má zlatý obsah, naše plánovacie orgány, porovnávajúc
hodnotu konkrétnych tovarov s peniazmi, vyjadrujú tým túto hodnotu
v zlate. Odporcovia týchto teoreticky veľmi jednoduchých a jasných po-
učiek žiadajú, aby im bol ukázaný mechanizmus, ako pôsobí zlatá miera
hodnoty v socialistickom hospodárstve, analogický k tomu mechanizmu,
ktorý pôsobí za kapitalizmu. Spytujú sa: kde je reálne spojenie peňazí
so zlatom vnútri krajiny, kde je mechanizmus, ktorým zmeny v hodnote
zlata ovplyvňujú ceny, kde je živelná výmena zlata za tovary pri zdro-
joch výroby zlata, ktorá je pri obyčajnej tovarovej výrobe nevyhnutnou
podmienkou pôsobenia zlata ako peňazí, ako miery hodnoty?

Aby sme správne odpovedali na tieto otázky, treba predovšetkým po-
staviť a riešiť všeobecnejší problém o zvláštnostiach zlata ako tovaru
v socialistickej spoločnosti. Už v článku *O význame zlata teraz a po
úplnom víťazstve socializmu* V. I. Lenin skúmal otázku zlata s hľadiska
víťazstva socializmu v svetovom meradle. Dovtedy, kým takéto víťazstvo
nie je dosiahnuté, písal Lenin, „treba zlato v RSFSR strážiť, predávať
ho drahšie a kupovať zaň tovary lacnejšie“.⁴ V tejto stati Lenin spojil
význam zlata v podmienkach diktatúry robotníckej triedy so zachovaním
vnútorného, ako aj medzinárodného obchodu. Keďže vnútorný aj medzi-
národný obchod sú v našej socialistickej spoločnosti naďalej nevyhnutné,

⁴ V. I. Lenin, *Spisy* 33, 89—90, ruské vydanie.

Leninove teoretické poučky o úlohe zlata v podmienkach diktatúry robotníckej triedy si zachovávajú svoj význam aj dnes.

Sovietsky sväz patrí medzi najväčších výrobcov zlata na svete. V SSSR dobývajú zlato hlavne štátne podniky. Časť zlata dobývajú výrobné družstvá (artely), ktoré ho predávajú štátu a tým vymieňajú zlato pri zdrojoch jeho výroby za rôzne tovary. Ale aj v podnikoch štátneho zlatého priemyslu sa vyrába zlato prevažne ako tovar, a to ako *všeobecný tovar* svetového trhu, ako *svetové peniaze*. V tom práve spočíva hlavný význam zlata pre Sovietsky sväz. Tento význam sa celkom zachoval aj po rozpade jednotného svetového trhu na dva paralelné svetové trhy. Po prvé preto, lebo existencia dvoch trhov vôbec neznamená, že medzi nimi nejestvujú nijaké ekonomické styky, t. j. tovarový obeh. Sovietsky sväz dôsledne sleduje politiku mierovej spolupráce a rozvoja obchodných stykov *so všetkými krajinami sveta* a na medzinárodných konferenciách predkladá vecné návrhy na rozšírenie obchodu s kapitalistickými krajinami. Po druhé, zlato si zachováva svoj význam v úlohe svetových peňazí na svetovom trhu demokratických krajín: všetky platby na tomto trhu sa uskutočňujú na báze zlata (zlatého rubľa). Popri tovarových úveroch poskytuje SSSR krajinám demokratického tábora aj *zlaté úvery*.

Zlato sa teda vyrába v SSSR ako tovar, ako všeobecný ekvivalent oboch svetových trhov. Výmenu zlata za tovary uskutočňujú, po prvé, družstvá zlatokopov, ktoré dostávajú za zlato odovzdané štátu sovietske peniaze a takto výmenou za zlato získavajú tovary, hlavne spotrebné predmety, ale aj niektoré výrobné prostriedky potrebné na ťažbu zlata. Po druhé, výmena zlata za tovary sa uskutočňuje na svetovom kapitalistickom trhu: sovietsky štát, plánujúc ťažbu zlata a ustanovujúc zúčtovacie „ceny“ zlata, vyrobeného zlatým priemyslom, berie do úvahy faktickú relatívnu hodnotu zlata na tomto trhu.

Ani to, že nejestvuje slobodná výmena peňažných znakov za zlato, nemôže byť argumentom proti tvrdeniu, že zlato plní funkciu miery hodnoty. Veď takáto výmena nejestvuje ani v kapitalistickom hospodárstve pri papierovo-peňažnom obeh, kde predsa funkciu miery hodnoty neplnia papieriky, ale práve zlato.

Vážny teoretický význam má otázka, ako vplývajú zmeny v hodnote zlata na ceny v našej spoločnosti. Marx poukázal na to, že v podmienkach kapitalizmu neexistuje a nemôže existovať nemenné meradlo hodnoty, lebo sama hodnota zlata je premenlivou veličinou. Socialistický systém hospodárstva potrebuje však také meradlo hodnoty, ktoré by

podľa možnosti čo najpresnejšie odrážalo sústavné, plánovité sníženie vynaloženej práce na výrobu tovarov a výrobkov v dôsledku rastu produktivity spoločenskej práce. Prednosti socialistického systému hospodárstva, ktorý sa rozvíja plánovite, umožňujú neutralizovať vplyv na úroveň tovarových cien tých zmien v hodnote zlata, ktoré sú dôsledkom zmien v produktivite práce v priemysle dorábajúcom zlato. V podmienkach socializmu možno to celkom dosiahnuť z týchto príčin: V SSSR vôbec nejestvuje tá živelné trhová výmena zlata za tovary, prostredníctvom ktorej za kapitalizmu zmena v hodnote zlata vplýva na úroveň tovarových cien. Všetko zlato, rátajúc sem aj zlato, ktoré dorobily družstvá zlatokopov, dodáva sa štátu za pevnú cenu. Ceny tovarov, ktoré sa majú realizovať na organizovanom trhu plánovite, stanovuje sovietsky štát na podklade zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja, prihliadajúc na pôsobenie zákona hodnoty. Tieto ceny sú vyjadrené v sovietskom ruble s pevným zlatým obsahom. Vzhľadom na tieto zvláštnosti výroby a realizácie zlata v SSSR, ako aj na zvláštnosti tvorby cien, možno odstrániť vplyv kolísania hodnoty zlata na vlastné náklady a ceny tovarov. Inými slovami, pri plánovaní cien sa hodnota samej miery hodnoty — zlatého rubľa — pokladá za veličinu danú a nemennú.

V podmienkach socializmu nie je vôbec potrebné preskúmať úroveň cien všetkých tovarov, alebo naopak, preskúmať zlatý obsah rubľa pri každej zmene produktivity práce v priemysle dobývajúcim zlato. Zmena hodnoty zlata pri zachovaní nezmenenej hladiny cien tovarov mení iba rentabilitu priemyslu dorábajúceho zlato, čo socialistický štát môže za každým upraviť obyčajnými finančnými metódami (v jednom prípade zmenou rozpočtovej dotácie, v druhom prípade zmenou v odvode ziskov). Tak to aj skutočne v praxi vyzerá.

Takýto systém plánovitého využitia zlata ako miery hodnoty je možný iba v socialistickom národnom hospodárstve a predstavuje jednu z jeho podstatných predností. V tom sa prejavuje obmedzenie sféry pôsobnosti tovarovej výroby a zákona hodnoty panstvom spoločenského socialistického vlastníctva, pôsobením zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja a celou hospodárskou politikou socialistického štátu.

S problémom zlata ako miery hodnoty je spojená otázka o tzv. nemenných cenách. Do r. 1949 sa na vyčíslenie „fyzického objemu výroby“ pri plánovaní a evidovaní celkovej výroby štátneho priemyslu používaly nemenné ceny r. 1926/27 (výroba družstevného priemyslu sa plánovala a evidovala v cenách r. 1932). Tieto ceny sa vytvorily bezprostredne na

báze pôsobenia zlata ako miery hodnoty, pričom sa pri zostavení týchto cien použili predvojnové (pred prvou svetovou vojnou) cenníky príslušných druhov výrobkov. Ceny r. 1926/27 boli „zlatými cenami“, t. j. boli vyjadrené v zlato ruble predrevolučného váhového obsahu. Podstatný nedostatok tohto meradla bol v tom, že sa r. 1926/27 veľká časť súčasnej priemyselnej výroby (výrobné prostriedky a aj niektoré druhy spotrebných prostriedkov) vôbec nevyrábala, v dôsledku čoho bolo treba pre všetky nové výrobky umele konštruovať ceny r. 1926/27. Čím väčší sa rozširoval sortiment priemyselnej výroby o nové druhy výrobkov, vyrábaných našim priemyslom, tým väčší dostávaly ceny z r. 1926/27 umelý charakter. Preto sme r. 1949 prešli k plánovaniu priemyselnej výroby v skutočných (bežných) cenách. Keďže sa však ceny od r. 1949 menili, bolo treba na porovnanie ukazovateľov za rad rokov vyčísliť cenové indexy. Použitie týchto indexov v praxi plánovania malo odstrániť vplyv cenových zmien pri určení dynamiky „fyzického objemu“ spoločenského produktu, národného dôchodku atď. „Fyzický objem“ nemožno vyčísliť v naturálnom vyjadrení; aby sme vyčíslili jeho dynamiku, musíme spoločenský produkt vyjadriť v peniazoch. Toto hodnotové vyjadrenie vyčíslime tak, že peniaze ako mieru hodnoty využijeme nie podľa faktickej, ale podľa dohodnutej nemennej hodnoty všetkých tovarov a materiálnych hodnôt (zahrnujúc sem aj hodnotu samého meradla hodnoty — zlata).

Ukázalo sa, že indexová metóda je veľmi složitá. Bolo treba vypočítať index každého výrobku, potom vážené indexy skupín výrobkov a konečne všeobecný index celej priemyselnej výroby. Pritom sa špecifické váhy jednotlivých druhov výroby menia. Preto sa výpočet týchto indexov stretol v praxi s vážnymi ťažkosťami. Vzhľadom na to sa ukázalo účelným vyčísliť dynamiku objemu priemyselnej výroby v reálnych cenách k určitému dňu, t. j. v nových „nemenných cenách“; namiesto zastaralých cien z r. 1926/27 boli za základ pre obdobie 1952—55 prijaté skutočné ceny k 1. januáru 1952.⁵

To, že sme zanechali „zlaté ceny“ r. 1926/27 a prešli k cenám r. 1952 vôbec neznamená, že sme pri plánovaní dynamiky priemyselnej výroby upustili od zlata ako miery hodnoty. Po prvé, ceny r. 1952 nepochybne geneticky súvisia s cenami r. 1926/27 a tieto zas s cenníkmi predvojno-

⁵ Pozri B. Mirošenko, *Planirovanije promyšlennovo proizvozdstva*, Gospolitizdat 1953, 59—60.

vých zlatých cien. Po druhé, sovietsky rubel, v ktorom sú vyjadrené ceny r. 1952 má tiež určitý zlatý obsah, hoci sa zlatá váha rubľa z r. 1952 v porovnaní s rubľom r. 1926/27 zmenila. S tým je však spojená iba zmena cenovej úrovne r. 1952 v porovnaní s cenami r. 1926/27, čo nemá nijaký význam pre riešenie zásadnej teoretickej otázky o ekonomickej podstate súčasného meradla hodnoty v SSSR.

Ak uznávame pôsobenie zákona hodnoty v socialistickej ekonomike, znamená to, že uznávame aj pôsobenie historicky vzniknutej zlatej miery hodnoty, aj keď sa jej pôsobenie zásadne odlišuje od pôsobenia miery hodnoty v kapitalistickej ekonomike a má voči nej neporovnateľné prednosti. Kým mena všetkých kapitalistických krajín sa v dôsledku nepretržitej povojnovej inflácie stále viac a viac znehodnocuje, sovietsky rubel stojí pevne, má tvrdý zlatý obsah a jeho kúpna sila neustále rastie.

Poprieť význam zlatého obsahu sovietskych peňazí pre ich pôsobenie v úlohe miery hodnoty znamená poprieť, že sovietske peniaze sú skutočne peniazmi a sklznúť tak na staré, mylné hľadisko „zúčtovacích znakov“. Prívrženci podobných náhľadov tvrdia, že rubel v medzinárodnom obrate je zlatým rubľom, ale vo vnútornom obrate je niečo celkom iného, netvorí peniaze vo vlastnom smysle. To v podstate znamená upustiť od jednotného monistického určenia sovietskych peňazí. Takéto dualistické ponímanie sovietskych peňazí je v protirečení ako s historickými faktami, tak aj so súčasným základom organizácie nášho peňažného systému a valutového mechanizmu. Sovietsky rubel môže plniť svoju úlohu valutového základu medzinárodného obchodu krajín socialistickeho tábora len ak má pevný zlatý obsah, len ako rubel, ktorý nepodlieha devalvačným otrasom.

Aj pred usnesením z 28. februára 1950 o prevode kurzu rubľa na zlatý základ mal sovietsky rubel zlatý obsah, ktorý bol určený nepriamo — cez kurz sovietskej valuty v zahraničnej valute s určitým zlatým obsahom. Od r. 1936 základný kurz sovietskej meny stanovil sa zpočiatku vo francúzskych frankoch a od júla 1937 v dolároch USA. Do 1. marca 1950 bol kurz rubľa v dolároch 5 rubľov 30 kop. za 1 dolár. Zlatý obsah dolára bol však stanovený zákonom z r. 1934 vo výške 0,88867 g čistého zlata. Takto bol zlatý obsah rubľa veličinou odvodenou od kurzu čiže parity sovietskej valuty vo vzťahu k zahraničnej valute. Prevod kurzu rubľa na zlatý základ od 1. marca 1950 znamená, že odteraz je zlatý obsah sovietskeho rubľa stanovený bezprostredne v gramoch zlata a nevyvodzuje sa nepriamo cez kurzový vzťah k zahraničnej valute. Ak pred-

tým zlatý obsah rubľa vyplýval z kurzu sovietskej valuty v zahraničnej valute, teraz naopak, tento kurz sám je na jednej strane určený zlatým obsahom rubľa a na druhej strane tzv. „cenou zlata“ v zahraničných papierových peniazoch, t. j. cenou zahraničnej valuty v zlate. Zlatý obsah rubľa bol od 1. marca 1950 určený na 0,222168 g čistého zlata a na tomto základe bol kurz sovietskej valuty v dolároch USA stanovený na 4 rub. za 1 dol. miesto doterajších 5 rub. 30 kop.

Usnesenie stanovilo zlatý obsah rubľa vôbec (0,222168 g čistého zlata) nielen pre medzinárodné platby a určilo oficiálnu nákupnu cenu zlata *vnútri krajiny* (4 rub. 45 kop. za 1 g čistého zlata).

Plánovité určenie cien tovarov v sovietskych peniazoch neznamená nič iné, ako vyjadrenie ich hodnoty v zlate. Práve spojenie sovietskych peňazí so zlatom umožňuje im plniť funkciu miery hodnoty. Ako sme už poukázali, toto spojenie sa prejavuje: a) v historickej následnosti súčasných cien v pomere k bývalým cenám v zlatom sovietskom ruble, ktorý zaviedla do obehu peňažná reforma z r. 1922—1924; b) v stanovení zlatého obsahu rubľa, ktorý bezprostredne odráža hodnotu sovietskeho rubľa, ako aj vnútornej nákupnej ceny zlata zákonom z r. 1950; c) v zabezpečení sovietskych bankoviek zlatom, vo výrobe zlata a v nahromadení zlata ako centralizovaného štátneho pokladu — rezervného fondu svetových peňazí.

Hoci je otázka zlata veľmi složitá (preto sme jej v tomto článku venovali toľko miesta), bolo by mylné pokladať ju za ústredný problém teórie sovietskych peňazí. Otázka peňažného materiálu nie je vôbec hlavnou a základnou otázkou teórie sovietskych peňazí. Podstata, povaha peňazí netkvie vôbec vo zvláštnostiach úžitkovej hodnoty toho tovaru, ktorý pôsobí ako všeobecný ekvivalent, ale spočíva v tých *spoločenských výrobných vzťahoch*, ktoré peniaze vyjadrujú, v charaktere práce vyjadrenej peniazmi a v tých spoločenských funkciách, ktoré peniaze plnia. Práve tieto otázky sú základnými problémami teórie peňazí.

*

Pôsobenie peňazí ako všeobecného ekvivalentu, ako jednoty miery hodnoty a prostriedku obehu, je nerozlučne spojené s pôsobením zákona hodnoty v socialistickej spoločnosti. Zákon hodnoty by nebol objektívnym ekonomickým zákonom, keby vôbec nepôsobil ako regulátor. Aj v socialistickej spoločnosti pôsobí v úlohe regulátora, ale len vo sfére

tovarového a peňažného obehu, aj to len v istých medziach. K tomuto pôsobeniu zákona hodnoty treba však prizeráť aj vo sfére výroby.

Regulujúca úloha zákona hodnoty sa najsilnejšie prejavuje vo sfére tovarového a peňažného obehu na neorganizovanom kolchoznom trhu. Je známe, že po splnení svojich povinností voči štátu môžu kolchozy a kolchozníci predávať svoje tovary na kolchoznom trhu za ceny, ktoré sa na ňom utvárajú. Na kolchoznom trhu ceny kolíšu v závislosti od vzájomného pomeru medzi dopytom a ponukou ako skupín tovarov, tak aj každého tovaru zvlášť. Opierajúc sa o zákon plánovitého (proporcionálneho) rozvoja môže sovietsky štát, ktorý má v rukách obrovské masy tovarov a určuje na ne pevné predajné ceny, nepriamo vplývať na pohyb cien na kolchoznom trhu, najmä na pomer medzi dopytom a ponukou tovarov na tomto trhu. Tým sa obmedzuje, vtesnáva sa do určitých medzí, regulujúce pôsobenie zákona hodnoty aj na kolchoznom trhu. To sa jasne prejavuje v tom, že sa politika snížovania cien usku- točňovaná sovietskym štátom vzťahuje aj na sféru kolchozno-bazárového obchodu. Celkom zásadný význam má tá okolnosť, že štát už vopred prizerá na rozsah sníženia cien na kolchoznom trhu. To dokazuje, po prvé, že sovietsky štát vo svojich plánovacích výpočtoch prihliada so znalosťou veci na pôsobenie zákona hodnoty a využíva ho a po druhé, že tento zákon nehrá v socialistickej spoločnosti samostatnú úlohu, ale je podriadený základnému ekonomickému zákonu socializmu a zákonu plánovitého (proporcionálneho) rozvoja.

S ešte väčším obmedzením pôsobí zákon hodnoty v úlohe regulátora vo sfére štátneho a družstevného tovarového obratu, t. j. na organizovanom trhu, kde obieha najväčšia časť celého množstva tovarov a peňazí. Pri plánovaní ceny tovarov štát počíta so zákonom hodnoty, prihliada na úroveň hodnoty tovarov. Jednako však ceny nie sú a nemusia byť totožné s hodnotou. Sovietska cenová politika využíva odchýlky cien od hodnoty ako dôležitú páku hospodárskej politiky, ako nástroj aktívneho pôsobenia na výrobu, obeh a spotrebu rozličných tovarov v súhlase s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva. Cena a dopyt na seba navzájom pôsobia: ak dopyt vplýva na ceny, tak, s druhej strany, sama cenová politika je faktorom, ktorý aktívne vplýva na objem a štruktúru dopytu spotrebiteľov. Sovietska cenová politika sa opiera o socialistickú výrobu, ktorá dáva do rúk štátu nepretržite rastúce množstvo tovarov toho najrozličnejšieho druhu.

Štátne plánovacie orgány neprihliadajú na potreby spoločnosti, pokiaľ ide o spotrebné predmety priamo, ale *nepriamo, prostredníctvom trhu, prostredníctvom pôsobenia zákona hodnoty* ako regulátora, v istých medziach, vo sfére tovarového a peňažného obehu. Pri plánovaní výroby tovarov sa berie do úvahy dopyt po tovaroch a priebeh ich realizácie vo sfére organizovaného trhu; rovnako sa prizerá aj na obchodnú konjunktúru na neorganizovanom trhu. V tejto súvislosti sa napr. zakazuje prekročiť plán takej výroby, ktorá nejde na odbyt.

Ignorovanie pôsobenia zákona hodnoty ako regulátora, v istých medziach, vo sfére tovarového obehu, viedlo k tomu, že po skončení Veľkej vlasteneckej vojny sa celý rad našich podnikov miestneho štátneho priemyslu a priemyselných družstiev, ktoré vyrábaly tovary zlej kvality, ocitol vo veľmi ťažkom položení. V čase vojny a bezprostredne po vojne, keď ešte bol nedostatok tovarov, obyvateľstvo kupovalo aj tovary nízkej kvality. Keď však výroba vysoko kvalitných tovarov masovej spotreby rýchle vzrástla, obyvateľstvo prestalo kupovať tovary zlej kvality, ako aj tovary zastaralých modelov; v dôsledku toho sa v celom rade družstiev a podnikov zaplnily sklady tovarmi, ktoré nešly na odbyt. To nútilo družstvá a podniky miestneho priemyslu, aby sa rýchle preorientovali, nahradily tovary, ktoré kupujúci nepotrebovali, tovarmi žiadanej kvality a snížily vlastné náklady i ceny.

Tento príklad jasne ilustruje, ako zákon hodnoty pôsobí prostredníctvom sféry tovarového a peňažného obehu aj na výrobu tovarov. Také pôsobenie zákona hodnoty na výrobu má dnes kladný vplyv na rozvoj socialistického národného hospodárstva, lebo nielen že sa nerozhádza s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu, ale naopak, je v úplnom súlade s týmito požiadavkami.

Na pôsobenie zákona hodnoty ako regulátora, v istých medziach, vo sfére tovarového obehu, prihliada sa nepriamo, pravda, vo veľmi obmedzenej miere aj pri plánovaní výroby výrobných prostriedkov, pretože prvá skupina spoločenskej výroby vyrába pracovné nástroje pre ľahký a potravinársky priemysel, ktoré dodávajú tovary masovej spotreby na organizovaný trh. Od sortimentu týchto tovarov závisí dopyt po výrobných prostriedkoch (výrobné nástroje a suroviny), t. j. dopyt druhej skupiny spoločenskej výroby voči prvej skupine.

Osobitnú sféru tovarového a peňažného obehu predstavujú štátne nákupy obilia, živočíšnych produktov a poľnohospodárskych technických surovín od kolchozov. Tu nachodíme podstatné črty tovarového a peňaž-

ného obehu. Súčasne sa táto sféra tovarového obehu od základu líši od sféry obehu tovarov na kolchoznom trhu, pretože objem dodávok a ceny sú prísne plánované štátom a samy dodávky sú buď povinné (majú charakter daní — štátne dodávky), alebo sú vopred určené smluvou medzi štátom a kolchozmi (kontraktácia). Takto pri poľnohospodárskych surovinách nemôže hrať zákon hodnoty regulujúcu úlohu, hoci je jedným činiteľom cenovej tvorby.

Toto všetko predurčuje zvláštnosť tovarovej formy výrobkov práce vo sfére výroby a obehu poľnohospodárskych surovín. No táto zvláštnosť nie je dôvodom k tomu, aby sme tu ignorovali a celkom popierali tovarovú formu. To by bolo aj v priamom protirečení s praxou plánovania peňažného obehu, pretože platby za poľnohospodárske dodávky a výplata peňazí z bežných účtov kolchozov je dôležitým kanálom peňažného obehu v SSSR a hrá podstatnú úlohu v systéme plánovania peňažného obehu.

*

Prechádzajúc k druhým funkciám sovietskych peňazí,⁶ treba predovšetkým poukázať na to, že časť národného dôchodku určená na spotrebu musí byť bezpodmienečne rozdelená medzi členov socialistickej spoločnosti za využitia peňažnej formy, pretože spotrebné výrobky nevyhnutné na krytie vynaloženej pracovnej sily sú u nás tovarom. Z existencie tovarovej výroby a tovarového obehu, z funkcie peňazí ako plánovitej miery hodnoty a prostriedku obehu tovarov teda vyplýva, že peniaze musia slúžiť ako nástroj uskutočnenia socialistickej zásady rozdeľovania podľa práce.

Vychádzajúc z analógie s kapitalistickou spoločnosťou, bolo by však nesprávne pokladať túto funkciu peňazí za funkciu platobného prostriedku. V kapitalistickej spoločnosti je pracovná sila tovarom. Robotník predáva fakticky kapitalistovi na úver, lebo za jeho tovar — pracovnú silu — mu zaplatí až po spotrebovaní tohto tovaru vo výrobnom procese. V tomto smysle sa pre kapitalistu zaplatenie pracovnej sily nelíši od platieb za suroviny, palivo, stroje atď., ktoré kúpil na úver. Zásadne

⁶ V rámci tohto článku nemožno podrobne rozobrať konkrétne funkcie peňazí. Obmedzujeme sa tu len na najvšeobecnejšiu metodologickú formuláciu tohto problému, pričom vysvetlíme naše hľadisko o tejto otázke.

iný ekonomický obsah má výplata mzdy v socialistickej spoločnosti, kde pracovná sila nie je tovarom, kde robotnícka trieda sama vlastní výrobné prostriedky. Bezprostredným cieľom socialistickej výroby je maximálne uspokojenie neustále rastúcich potrieb všetkých členov spoločnosti. Výplata miezd predstavuje nevyhnutnú formu, v ktorej sa uskutočňuje socialistickej zásada rozdeľovania podľa práce. Ide tu o špecifickú, veľmi dôležitú funkciu peňazí v socialistickej spoločnosti. Preto nemožno na podklade takej čiste formálnej skutočnosti, že podniky platia mzdy ako „finančný záväzok“, slučovať v jednom pojme také, svojim charakterom a významom rozličné procesy, ako je výplata miezd, platenie pôžičiek a úrokov, pláta daní, pokút a pod. Preto sa domnievame, že tretiu funkciu sovietskych peňazí treba definovať ako *nástroj odmeny za prácu* čiže ako *prostriedok rozdeľovania fondu osobnej spotreby* (časti národného dôchodku určenej na spotrebu) medzi členov socialistickej spoločnosti. Túto veľmi dôležitú funkciu sovietskych peňazí neslobodno utopiť v poňatí „platobného prostriedku“, ktoré je v danom prípade čisto formálne.

Vyčíslením a výplatou miezd sa určuje podiel každého robotníka a zamestnanca na fonde osobnej spotreby. Tento podiel sa na jednej strane vyjadruje v sume prijatej mzdy a na druhej strane v štátom stanovených cenách tovarov organizovaného trhu, ako aj v cenách neorganizovaného (kolchozného) trhu, ktoré sa utvárajú pod vplyvom štátu. Keď každý robotník a zamestnanec dostal „osvedčenie“ na svoj podiel na národnom dôchodku vo forme určitej sumy peňažného dôchodku, začína sa proces realizácie tohto podielu prostredníctvom kúpy tovarov za peniaze, tovarov, ktoré uspokojujú rôzny vkus a rôzne potreby pracujúcich. To je práve proces tovarového obehu. V tomto procese peniaze vystupujú ako prostriedok obehu (nákupný prostriedok). Rozdeľovanie podľa práce sa teda uskutočňuje pomocou troch peňažných funkcií: miery hodnoty (vyčíslenie mzdy), nástroja odmeny za prácu (výplata mzdy) a prostriedku obehu (nákupu tovarov). V dôsledku toho s hľadiska reálneho kolobehu peňazí socialistickej spoločnosti funkcia peňazí ako nástroja odmeny za prácu prakticky predchádza funkciu prostriedku obehu, ako aj funkciu platobného prostriedku (táto funkcia slúži sfére úverovo-finančných vzťahov) a nástroja pracovných úspor. Najprv musí byť vyplatená mzda a až potom môže prebiehať proces obehu peňazí vo sfére tovarového obehu, ako aj procesy znovurozdelenia prvotných dôchodkov pracujúcich prostredníctvom funkcie platobného prostriedku a funkcie

nástroja pracovných úspor. Napriek tomu však musíme v teórii vychádzať predovšetkým z funkcie peňazí ako miery hodnoty a obežného prostriedku, lebo práve v týchto funkciách sa odhaľuje predovšetkým nevyhnutnosť peňazí ako formy, ktorá sprostredkuje výmenu výrobkov práce vyrobených v dvoch sektoroch socialistickej výroby a odhaľuje sa obsah peňazí ako všeobecného ekvivalentu.

Sovietsky štát vyplácajúc mzdy eviduje a plánuje v peňažnej forme aj druhú časť národného dôchodku, tvoriacu čistý dôchodok socialistických podnikov, rovnako ako aj celý spoločenský produkt a jeho pohyb. V tomto prípade, práve tak, ako pri evidovaní nákladov a výsledkov výroby v každom podniku, štát využíva peniaze na plánovitú organizáciu skutočnej socialistickej akumulácie v každom jednotlivom podniku a v celom národnom hospodárstve. Skutočná socialistická akumulácia predstavuje rozšírenú reprodukciu, ktorej fakticky slúži nielen niektorá, jedna funkcia, ale všetky konkrétne funkcie peňazí. Skutočná akumulácia, t. j. kapitálové investície do národného hospodárstva, a rozšírenie rozsahu socialistickej výroby vôbec sa plánuje v peňažnom vyjadrení; preto tu peniaze pôsobia predovšetkým v úlohe miery hodnoty. Skutočná akumulácia je spojená s rozšírením tovarovej výroby a tovarového obehu, teda so súčasným pôsobením peňazí ako miery hodnoty aj ako prostriedku obehu. Dôležitú úlohu v procese skutočnej socialistickej akumulácie hrá socialistická zásada rozdeľovania podľa práce, teda funkcia peňazí ako nástroja odmeny za prácu. Čo sa týka akumulácie reálnych peňazí, takáto akumulácia vôbec nie je skutočnou socialistickou akumuláciou a podľa sovietskych zákonov je celkom vylúčená v štátnych podnikoch a na podklade stanov poľnohospodárskeho artelu nemá k nej dôjsť ani v kolchozoch. Možno teda hovoriť len o sústredení peňažných prostriedkov na zúčtovacích účtoch podnikov v banke. Tieto „peňažné prostriedky“ predstavujú fakticky peňažné záväzky, ktoré sa prevádzajú z účtu na účet. Mnohotvárnú úlohu peňazí v procese skutočnej socialistickej akumulácie v nijakom prípade nemožno redukovať na akumuláciu týchto peňažných prostriedkov na zúčtovacích účtoch. Akumulácia peňazí na zúčtovacích účtoch je tesne spojená s chozrasčotom a medzihospodárskym vyúčtovaním, o čom bude reč nižšie.

Len pracujúci môžu neobmedzene hromadiť reálne peniaze ako svoje pracovné úspory a odovzdať ich štátu prostredníctvom úverového systému. Peňažnú akumuláciu dlhodobého charakteru v úverovej forme môžu mať kolchozy a družstevné podniky (fond dlhodobého úveru). Preto

treba presnejšie vymedziť sféru pôsobenia funkcie peňazí ako nástroja akumulácie v socialistickej spoločnosti.

Funkcia peňazí ako nástroja akumulácie má v socialistickom národnom hospodárstve prísne obmedzenú sféru pôsobenia. Pod pojem tejto funkcie sa obyčajne zahrnuje príliš široký obsah, takže táto funkcia pohlcuje všetky ostatné konkrétne funkcie peňazí, a preto sa stáva bezpredmetnou.

Vyššie sme hovorili, že vo sfére pohybu výrobných prostriedkov — pracovných prostriedkov, surovín priemyselného pôvodu, paliva a polovýrobov — peniaze len navonok, čisto formálne vystupujú ako nákupný a platobný prostriedok, v podstate však tieto funkcie neplnia. Peňažné zúčtovanie medzi štátnymi podnikmi — bezhotovostné peňažné prevody na bankových účtoch a vo veľmi malej miere prevody hotovosti — formálne sprostredkuje proces plánovitého rozdeľovania hmotných statkov. Takéto zúčtovania sú v súčasnom štádiu rozvoja našej spoločnosti *záväznou* podmienkou reálneho pohybu materiálnych hodnôt medzi odvetviami a podnikmi. Ako vyčíslenie (kalkulácia) hodnoty výrobných prostriedkov v peňažnej forme, tak aj prevod tejto hodnoty s účtov jedných štátnych podnikov na účty druhých štátnych podnikov predstavujú iba metódu čiže formu organizácie celoštátnej kontroly výroby a rozdeľovania materiálnych hodnôt.

Takéto využitie peňazí v tejto sfére v súhlase s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja má dnes veľmi veľký význam. Nedostatky v tejto oblasti nepriaznivo vplývajú na výrobný proces. Za účelom evidencie pohybu výroby a kontroly plnenia plánov každým podnikom štát žiada, aby boli výrobné prostriedky — všetky druhy výrobných nástrojov a surovín, ktoré prichádzajú do podniku alebo na stavbu — „zaplatené“ v presne stanovených termínoch. To znamená, že v každom konkrétnom prípade výroba opúšťajúca hranice podniku musí byť sprevádzaná dokumentami, na podklade ktorých banka vykoná peňažné zúčtovanie prevodom prostriedkov na zúčtovacích účtoch alebo vzájomnou kompenzáciou platobných záväzkov, napr. cez Ústredňu pre vzájomné vyúčtovanie. Len v tom prípade, keď podnik vyberá zo svojho účtu peňažné prostriedky na výplatu miezd, vystupujú reálne peniaze vo funkcii nástroja odmeny za prácu. Naproti tomu pri zúčtovaniach medzi podnikmi, ktoré sa uskutočňujú prostredníctvom banky, peniaze nepôsobia ako reálne peniaze, ale ako ideálne peniaze.

Neznamená však táto čisto ideálna (v tom smysle dohodnutá) a čisto vonkajšia forma peňažných platieb, že hospodárske operácie takého druhu sú iba púhou formalitou a zbytočným vynaložením účtovníckej práce, ktorá nemá v našich podmienkach ekonomický význam? Vôbec nie; táto čisto vonkajšia forma peňažnej platby má určitý ekonomický význam: hrá kladnú úlohu v socialistickom hospodárstve. Požiadavka, aby sa „platilo“ v peniazoch znamená, že podnik musí disponovať peňažnými prostriedkami, aby dostal materiál a výrobné nástroje, ktoré mu plán predurčil. Ak podnik nemá na účte peňažné prostriedky, znamená to, že buď nesplnil záväzky voči štátu, alebo nesplnil plán „tovarovej výroby“, narušil plán vlastných nákladov výroby (t. j. má náklady nad plán), a preto neakumuloval potrebné peňažné prostriedky, alebo má prebytočné, nadnormatívne zásoby surovín, paliva, hotových výrobkov atď. Pre niektorú z týchto príčin, resp. pre všetky tieto príčiny môžu sa niekedy naše podniky ocitnúť v ťažkom finančnom položení, ktoré môže viesť k vážnym dôsledkom. To všetko disciplinuje vedúcich činiteľov našich podnikov, vedie k tomu, že dodržiavajú plánovacia a finančnú disciplínu a ak ju narušia, núti ich urobiť opatrenia, aby tieto poruchy boli čo najrýchlejšie odstránené.

Peňažné zúčtovanie je nevyhnutné v podmienkach chozrasčotnej organizácie štátnych socialistických podnikov. Chozrasčotné podniky majú v istých hraniciach hospodársku samostatnosť, prideluje sa im určité množstvo základných a obrátových prostriedkov, ktoré nazývame vlastnými prostriedkami (aj keď v skutočnosti tu niet osobitného vlastníka), majú samostatnú bilanciu a kryjú svoje náklady príjmami z realizácie výroby a poskytovania služieb. Preto je nevyhnutné, aby štátne podniky a hospodárske orgány mali na zúčtovacom účte v banke peňažné prostriedky a aby si navzájom vyúčtovaly dodávky materiálnych hodnôt a poskytnuté služby. To je osobitná sféra pôsobenia sovietskych peňazí, pretože peniaze sa tu využívajú len v rámci štátneho výrobného sektora a vôbec nevyjadrujú vzťahy medzi rozličnými vlastníkami. Preto v tomto prípade nie je vhodné používať názvy tých funkcií (obežný prostriedok, platobný prostriedok, poklad čiže prostriedok akumulácie), ktoré používal Marx v *Kapitáli*. Nazdávame sa, že v danom prípade treba proste hovoriť o funkcii sovietskych peňazí ako *nástroja medzihospodárskeho zúčtovania socialistických (štátnych) podnikov*.

Funkcia nástroja medzihospodárskeho zúčtovania sa vzťahuje na formálnu stránku organizácie spoločenskej výroby a jej význam spočíva

výlučne v tom, aby sa peniaze čo najúčinnejšie využili ako forma všeľudovej evidencie a kontroly výroby a rozdeľovania hmotných statkov, ako aj všestranného stimulovania skutočnej socialistickej akumulácie. Táto formálna stránka veci a jej zodpovedajúce pôsobenie peňazí majú teda veľmi veľký organizačno-hospodársky význam.

Sovietske peniaze ako všeobecný ekvivalent vo sfére tovarového sveta takto úspešne využíva sovietsky štát v celom národnom hospodárstve *v úlohe všeobecného prostriedku evidencie, plánovania a kontroly výroby a rozdeľovania výrobkov v súhlase s požiadavkami základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva.*

Dokiaľ jestvoval jednotný všeobšiahly svetový trh, dokiaľ Sovietsky sväz bol jediným socialistickým štátom, dovtedy jestvovala aj jednotná, historicky vzniknutá sústava medzinárodných platieb na tomto trhu. S rozpadom jednotného svetového trhu a vytvorením druhého paralelného svetového trhu demokratických krajín, ktoré sa oslobodili od imperialistického jarma, rozpadol sa aj jednotný systém medzinárodných platieb, ktorý dovtedy existoval. Popri systéme peňažného zúčtovania medzi kapitalistickými krajinami, ako aj medzi nimi a krajinami demokratického tábora, vznikol nový systém zúčtovania medzinárodnej tovarovej výmeny medzi krajinami demokratického tábora, spočívajúci na zásadách plánovania a dlhodobých dohôd. Postupne ako sa tento systém rozvíjal a upevňoval, bolo čoraz nevyhnutnejšie vytvoriť preň samostatnú a pevnú valutovú základňu. Je celkom prirodzené, že po prevode kurzu rubľa na zlatý základ prijaly všetky krajiny demokratického tábora za túto základňu sovietskú menu. Tým sovietsky rubel ako predstaviteľ určitého množstva zlata začal plniť novú funkciu — funkciu *nástroja medzinárodného zúčtovania krajín demokratického tábora.* V rubľoch sa nielen vyčíslujú ceny a uzavierajú smluvy, ale na zahraničných účtoch Štátnej banky SSSR sa v rubľoch robí aj klíringové zúčtovanie medzi krajinami demokratického tábora. Takto sa vyrovnávajú platby za vzájomné dodávky podľa dlhodobých dohôd o tovarovom obrate, spočívajúcich na národohospodárskych plánoch krajín demokratického tábora. Tovarový obrat aj zúčtovanie vyjadrujú tu teda sústavu plánovitej spolupráce hospodárstva krajín demokratického tábora. V tom sa od základu a zásadne líši medzinárodne zúčtovanie v demokratickom tábore od zúčtovania v kapitalistickom tábore.

*

Tam, kde sú peniaze a peňažný obeh, nemôže nepôsobiť zákon množstva a hodnoty peňazí. Pôsobenie zákona hodnoty v socialistickej spoločnosti v určitej sfére znamená zároveň aj pôsobenie zákona množstva a hodnoty peňazí, lebo tento zákon nie je ničím iným ako rozvinutím a použitím zákona hodnoty na peniaze a peňažný obeh.

Množstvo peňazí v kanáloch obehu organizovaného trhu musí byť dostatočné, aby celkom zabezpečilo realizáciu tovarových mäs za stanovené štátne ceny. Zároveň nesmie prevyšovať tieto potreby obehu. Množstvo peňazí nevyhnutných pre tovarový obeh sa vcelku určuje rozsahom celého maloobchodného tovarového obratu (zahrnujúc aj kolchozný trh), vyjadreného úhrnom tovarových cien. Každý rubel uskutočňuje rad obrátov: peniaze vydané na nákup tovarov vracajú sa do pokladnice banky, potom sa znovu vyplácajú vo forme mzdy, nato sa znovu vracajú do pokladnice banky atď. Čím väčšia je rýchlosť obehu peňazí, tým väčšie množstvo tovarov môže byť realizované daným množstvom peňazí. Množstvo peňazí nevyhnutných pre tovarový obeh je nepriamo úmerné rýchlosti ich obehu. Určuje sa úhrnom cien tovarov deleným rýchlosťou obehu peňazí. Marx poukazoval na to, že „tento zákon má všeobecnú platnosť“. Keďže v socialistickej spoločnosti jestvuje tovarový a peňažný obeh, platí tu aj tento zákon.

Príčiny zmien v množstve peňazí nevyhnutných pre obeh nemožno odhaliť iba rozborom samého peňažného obehu. Treba vysvetliť, aký vplyv majú zmeny v spôsobe výroby, v deľbe práce, vo vzťahoch medzi mestom a dedinou atď. na štruktúru a charakter tovarového obratu; od toho závisí zmena rozličných faktorov určujúcich množstvo peňazí a rýchlosť ich obehu. Marxom odhalený zákon množstva peňazí nevyhnutných pre obeh vyžaduje v podmienkach socialistického hospodárstva, aby sa neustále zachovala a plánovite udržiavala určitá proporcionálnosť medzi množstvom obiehajúcich tovarov, úrovňou cien a množstvom peňazí dávaných do obehu. Správne plánovanie nevyhnutného prírastku alebo zmenšenia množstva peňazí má veľký význam, lebo vznik disproporcií medzi množstvom tovarov a peňazí môže mať nepriaznivý vplyv na pevnosť meny. Preto patrí medzi najväznejšie úlohy plánovania peňažného obehu, aby predišlo týmto disproporciám. V tom spočívajú aj základné požiadavky, ktoré na plánovanie peňažného obehu kladie na jednej strane zákon plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva a na druhej strane zákon množstva peňazí nevyhnutných pre obeh.

S otázkou množstva peňazí nevyhnutných pre obeh a ich kúpnej sily tesne súvisí otázka zabezpečenia stability sovietskych peňazí. Ako je známe, stálosť sovietskej valuty zabezpečujú nielen zlaté zásoby, ale predovšetkým obrovské množstvá tovarov, ktoré sa dávajú do tovarového obratu za pevné ceny. Takéto zabezpečenie, existujúce len v SSSR a v krajinách ľudových demokracií je neporovnateľne spoľahlivejšie, ako hocijaké zlaté zásoby, ktoré sú jediným zabezpečením kapitalistických valút.

O zabezpečení sovietskych peňazí sa často hovorí v príliš širokom smysle, akoby všetky materiálne hodnoty nachádzajúce sa v hospodárskom obrate, ba aj základné fondy jestvujúcich a novovytvorených podnikov boli zabezpečením sovietskej meny. Je nesporné, že nepretržitý rast a zdokonaľovanie všetkých výrobných odvetví na základe najvyššej techniky napomáha rast zabezpečenia sovietskych peňazí. V tomto smysle zväčšenie množstva výrobných prostriedkov pôsobiacich v našom národnom hospodárstve skutočne zvyšuje zabezpečenie sovietskej meny, lebo umožňuje predávať pracujúcim masám za peniaze tovary (spotrebné predmety) v stále väčšom rozsahu a v čoraz nižšej hodnote (za nižšie ceny). Pretože však výrobné prostriedky nie sú tovarmi, bolo by nesprávne pokladať ich za *bezprostredné* zabezpečenie pevnosti sovietskej meny. Štabilitu sovietskej meny nezabezpečujú materiálne hodnoty vôbec, ale zabezpečujú ju obrovské množstvá tovarov, ktoré sa dostávajú do kanálov maloobchodného tovarového obratu. Za peniaze možno voľne nakupovať len spotrebné predmety a nie výrobné prostriedky; preto iba tovary — spotrebné predmety — sú bezprostredným zabezpečením pevnosti sovietskej valuty.

Aby sa zabezpečila pevnosť a zvýšila hodnota sovietskej valuty treba správne plánovať peňažný obeh.

V SSSR po prvý raz vytvorený systém plánovania peňažného obehu je vzorom pre všetky ľudovodemokratické krajiny. Tento systém, preverený mnohoročnými skúsenosťami ako v podmienkach mieru, tak aj vojny, spočíva na vedeckom poznaní a využití objektívnych ekonomických zákonov vôbec a najmä zákona množstva peňazí nevyhnutných pre obeh a ich hodnoty. Nevyhnutnosť prizerať k požiadavkám zákona množstva a hodnoty peňazí diktujú koniec koncov aj požiadavky základného ekonomického zákona socializmu. Aby sme zabezpečili nepretržitý rast a zdokonaľovanie socialistickej výroby na základe najvyššej techniky a na tomto podklade maximálne uspokojenie neustále rastúcich po-

trieb celej spoločnosti, musíme mať pevnú menu. Pevná mena je nevyhnutná pre správne plánovanie národného hospodárstva, pre kontrolu rubľom plnenia plánov čo do objemu výroby, ako aj čo do vlastných nákladov a pre uskutočnenie politiky snižovania cien predmetov širokej spotreby.

Sovietska politika neustáleho snižovania cien hrá veľkú úlohu pri rozvoji socialistickej ekonomiky a raste materiálnej a kultúrnej úrovne pracujúcich mäs. Sila hospodárskej politiky nášho štátu a zvlášť peňažnej a cenovej politiky tkvie medziiným v tom, že táto politika spočíva na hlbokom poznaní objektívnych ekonomických zákonov a najmä zákonov peňažného obehu. Úlohou sovietskej ekonomickej vedy je, aby všestranne rozvíjala a prehlbovala poznatky o týchto zákonoch, pomáhala praktikom používať tieto zákony s plnou znalosťou veci v záujme vybudovania komunizmu.

Voprosy ekonomiki 7, 1953.

DUŠAN PLACHTINSKÝ

PRÍSPEVOK KU KRITIKE ENGLIŠOVEJ „TEÓRIE HODNOTY“

1. VEDECKÝ A SPOLOČENSKÝ VÝZNAM MARXOVEJ TEÓRIE HODNOTY

Marxistická politická ekonomia kapitalizmu je najhlbšie vedecké odôvodnenie nevyhnutnosti povalenia kapitalizmu a nastolenia socializmu. Skúmajúc vývin kapitalistickej spoločnosti a kapitalistického výrobného spôsobu metódou materialistickej dialektiky, Marx a Engels vedecky dokázali, že triedny boj zvyrazňujúci ekonomické rozpory kapitalistického výrobného spôsobu nevyhnutne vedie k diktatúre proletariátu. Tak sa ústredný, základný revolučný záver Marxovej ekonomickej teórie stal vedeckým podkladom revolučnej praxe moderného proletariátu a jeho vodkýň, komunistických strán, vo všetkých kapitalistických krajinách a celá marxistická politická ekonomia kapitalizmu pevnou zbraňou robotníckej triedy v boji za odstránenie vykorisťovania a za víťazstvo proletárskej revolúcie.

Takýto celkový charakter marxistickej politickej ekonomie kapitalizmu rozhodujúcim spôsobom spoluvytvára Marxova teória hodnoty.

Marx a Engels, zakladatelia vedeckého socializmu, dokázali historický prechodný ráz kapitalizmu odhalením protikladov tohto výrobného spôsobu a zákonov ich pohybu.

V geniálnej abstrakcii celej kapitalistickej výroby Marx dokázal, že všetky tieto rozpory skrýva v sebe v zárodkovej forme už ekonomická hunka kapitalistickej spoločnosti, vecný nositeľ hodnoty, tovar — ako syntéza základného rozporu tovarovej výroby, rozporu medzi spoločenskou deľbou práce a súkromným vlastníctvom výrobných prostriedkov, stupňujúceho sa v kapitalistickej forme tovarovej výroby na základný

rozpor medzi spoločenským charakterom výroby a súkromnokapitalistickým privlastňovaním jej výsledkov.

Formou riešenia týchto historických hospodársko-spoločenských rozporov je, ako dokázali Marx a Engels, hodnota výrobku — tovaru — a jej prejav, výmenná hodnota ako výraz nevyhnutnosti rozdeliť spoločenskú prácu medzi samostatných výrobcov tovarov, ktorých spoločenská sviazanosť v dôsledku deľby práce sa pri existencii súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov prejavuje jedine vo výmene. Hodnotový zákon je potom zákon, ktorý v takejto spoločnosti v podobe prírodného zákona, nezávisle od vôle vlastníkov tovarov a živelne, ako slepo účinkujúci priemer presadzovaný konkurenciou, riadi spoločenskú deľbu práce.

Vedeckým vysvetlením funkcie hodnotového zákona a hodnoty v spoločnosti založenej na tovarovej výrobe vymedzil Marx súčasne obsah kategórie hodnoty, odhaliac v nej prejav spoločenskej práce historicky špecifického druhu, práce abstraktnej. Tento Marxov objav, objav špecifickej povahy práce vytvárajúcej hodnotu má rozhodujúci význam, pretože tvorí základ vedeckej teórie hodnoty.

Marx dialektickým rozborom nielen objavil historické a logické východisko kapitalistického výrobného spôsobu v jednoduchej tovarovej výrobe, ale stanovil aj vzájomný zásadný kvalitatívny rozdiel medzi jednoduchou tovarovou výrobou a kapitalistickou výrobou. Dokázal, že jednoduchá tovarová výroba na určitom stupni rozvoja výrobných síl a výrobných vzťahov zákonite prerastá do kapitalistickej tovarovej výroby, prechádza na kapitalistický výrobný spôsob, keď aj samotný bezprostredný výrobca sa stáva tovarom — pracovnou silou.

Do dôsledkov dovedené tovarové chápanie pracovnej sily v kapitalizme, podriadenie tohto zvláštneho tovaru všeobecnému hodnotovému zákonu dalo vznik tomu najcennejšiemu, najepochálnejšiemu v Marxovom ekonomickom učení, jadrú tohto učenia — teórii kapitalistického vykorisťovania, učeniu o nadhodnote.

Záhadu vzniku nadhodnoty, ktorú sa nepodarilo vyriešiť najlepším predstaviteľom ekonomickej vedy pred Marxom, vyriešil vedecky Marx na podklade svojej vedeckej teórie hodnoty. Aplikujúc svoju teóriu pracovnej hodnoty na tovar — pracovnú silu, odhalil Marx špecifickú úžitkovú hodnotu tohto tovaru — schopnosť vytvárať väčšiu hodnotu, ako je jeho vlastná — a v rozdieli medzi hodnotou pracovnej sily a hodnotou jej výrobku po prvý raz vedecky dokázal nadhodnotu. Vysvetliť vznik nad-

hodnoty bez porušenia hodnotového zákona, to bol problém, ktorý nevedela vyriešiť klasická buržoázna politická ekonomia a o ktorý sa rozkládala Ricardova škola. Marxova teória nadhodnoty stala sa jedným zo základných pilierov vedeckého socializmu.

Vysvetlením podstaty nadhodnoty odhalil Marx tajomstvo kapitalistickej výroby, jej podstatu, hybnú silu a zároveň aj tajomstvo výroby kapitálu. Kapitalistický výrobný spôsob je dialektická jednota protikladov námezdnej práce a kapitálu a kapitalistická spoločnosť je jednota dvoch základných antagonistických tried, proletariátu a buržoázie.

Vývin jednoduchej tovarovej výroby a jej premena na kapitalistickú výrobu zahŕňa však nevyhnutne i vývin jej jednotlivých kategórií a ich premenu na kategórie kapitalistického výrobného spôsobu.

Protiklad medzi úžitkovou hodnotou a hodnotou tovaru viedol ešte v rámci jednoduchej tovarovej výroby ku vzniku peňazí.

Na kapitalistickom stupni tovarovej výroby stávajú sa peniaze a tovar peňažnou a tovarovou formou kapitálu a z jednoduchého tovarového obehu sa vyvinul kapitalistický obeh.

Špecifikum kapitalistického obehu spočíva v skutočnosti, že ako tovar obieha pracovná sila. Z tejto skutočnosti vyplýva ďalej, že kapitalistický obeh je vo svojej podstate obeh medzi proletariátom a triedou kapitalistov a že slúži vykorisťovaniu prvej triedy druhou.

Vychádzajúc dôsledne z hodnotového zákona, Marx objavil nielen nadhodnotu ako historickú, kapitalistickú formu vykorisťovania, ale aj formu maskovania tohto vykorisťovania mzdou ako premenenou formou hodnoty, resp. ceny pracovnej sily. Tak odstránil Marx nedôslednosti klasickej školy, odhalil apologetické ciele vulgárnej politickej ekonomie, ktorá vydávala mzdu za hodnotu, resp. cenu práce a vybudoval na podklade hodnotového zákona vedeckú teóriu mzdy.

Kapitalistický výrobný proces predstavuje súčasne proces akumulácie kapitálu. Marx dokázal, že „samovzrastanie“ kapitálu, jeho akumulácia sa deje bez narušenia hodnotového zákona a priam predpokladá jeho platnosť. „Zázrak“ kapitalistickej výroby, dosiahnutie zisku za podmienky výmeny ekvivalentov bolo vedecky vysvetlené rozdielom medzi hodnotou pracovnej sily a hodnotou jej výrobku.

Avšak akumulácia kapitálu je len jedna stránka procesu, ktorý na jednom póle shromažďuje spoločenské bohatstvo a na druhom biedu a utrpenie. Druhou stránkou procesu akumulácie kapitálu je relatívne a absolútne zbedačovanie robotníckej triedy.

Skutočnosť, že trieda kapitalistov si zo spoločenského výrobku prisvojuje stále väčší podiel na úkor podielu robotníckej triedy, že z toho plynie nesmieriteľný triedny antagonizmus medzi proletariátom a buržoáziou, dokázal Marx medziiným tiež tým, že proti vulgárnemu Smithovmu chápaniu hodnoty spoločenského produktu ako súčtu dôchodkov, mzdy, zisku a renty postavil vedecké chápanie hodnoty spoločenského produktu ako danej veličiny určenej množstvom spoločenskej práce. Pri delbe tejto veličiny určenej množstvom spoločenskej práce, spoločenského produktu, musí zväčšovanie jednej jej časti, ktorú si prisvojuje buržoázia, nevyhnutne spôsobovať zmenšovanie druhej, pripadajúcej proletariátu.

Kapitalistické hospodárstvo je anarchické hospodárstvo, pretože spočíva na súkromnom vlastníctve výrobných prostriedkov. Najplnším prejavom anarchickosti kapitalistickej výroby sú stále sa opakujúce periodické hospodárske krízy. Základnou príčinou týchto periodických kríz je rozpor medzi spoločenským charakterom výroby a súkromnokapitalistickým privlastňovaním, ktorý sa prejavuje ako rozpor medzi buržoáziou a proletariátom.

Jednou z veľkých Marxových zásluh v oblasti politickej ekonomie je vypracovanie vedeckej teórie pozemkovej renty. Vedecká prevaha Marxovej teórie pozemkovej renty je práve v tom, že je budovaná dôsledne na vedeckej teórii hodnoty.

Marx geniálne rozriešil zdanlivý rozpor medzi zákonom hodnoty a priemernej ziskovej miery, na ktorý narazil už Ricardo. Svojou dialektickou metódou dokázal, že zákon priemernej ziskovej miery je forma pôsobenia zákona hodnoty na vyššom, kapitalistickom stupni tovarovej výroby. Tak bola vedecky vysvetlená premena hodnoty na výrobnú cenu.

Ak však v kapitalistických podmienkach konkurencia pôsobuje, že rovnako veľké kapitály donášajú približne rovnako veľké zisky, že si teda kapitalisti robotníckej triede ulúpenú nadhodnotu rozdeľujú podľa veľkosti svojich kapitálov, je jasné, že veľké kapitály si z celkovej spoločenskej nadhodnoty prisvoja väčšiu časť než malé a preto rastú rýchlejšie.

Tak sa premena hodnoty na výrobnú cenu pôsobením zákona priemernej zisku v podmienkach predimperialistického kapitalizmu stala vedeckým východiskom pre objasnenie procesu koncentrácie a centralizácie kapitálu. Tento proces ženie kapitalizmus neodvratne do štádia, keď sústredenie celého spoločenského kapitálu v rukách nepočetnej hŕstky kapitalistov privoláva hodinu vyvlastnenia vyvlastňovateľov.

V celom rade európskych krajín táto hodina odbila. Robotnícka trieda týchto krajín vyvlastnila kapitalistov, skoncovala s ich vykorisťovateľskou vládou a vedená príkladom Sovietskeho sväzu a s jeho bratskou pomocou buduje socializmus. Radostná mierová výstavba v týchto krajinách posilňuje proletariát kapitalistických štátov v boji za svrhnutie kapitalistickej nadvlády.

Boj robotníckej triedy Sovietskeho sväzu a ľudovodemokratických krajín sa skončil víťazne preto, že ho viedly komunistické strany riadiace sa vo svojej politike vedeckým svetonázorom, učením Marxa, Engelsa, Lenina, Stalina. Marxovo ekonomické učenie, geniálne rozvedené Leninom a Stalinom, tvorí drahocennú súčasť ideologickej zbrojnice proletárskej triedy, pretože je jediným skutočne vedeckým ekonomickým učením založeným dôsledne na zásadách dialektického a historického materializmu. Toto učenie je, podľa Leninovej charakteristiky, hlavným obsahom marxizmu a spája najvyššiu vedeckosť s revolučnosťou a straníckosťou, pretože nielen odhaľuje historickú úlohu proletariátu povaliť kapitalizmus, ale dáva mu súčasne aj zbraň na vykonanie tejto úlohy.

Po naznačení základného a rozhodujúceho významu, ktorý má v Marxovom ekonomickom učení jeho teória hodnoty, je jasné, že sama táto teória predstavuje mocnú zbraň proletariátu v jeho triednom boji.

Marxova teória hodnoty ukázala v jednoduchej tovarovej výrobe historické východisko kapitalistickej výroby a umožnila tým pochopiť složitú zákonitú celého kapitalistického výrobného spôsobu. Jasným rozborom jednoduchej tovarovej výroby a jej nevyhnutného vývinu na kapitalistickú výrobu odhalila reakčnosť proudhonizmu a iných maloburžoázných prúdov v robotníckom hnutí, ktoré chceli prebudovať kapitalistickú spoločnosť podľa ideálov drobnej tovarovej výroby. Ohromný bol tiež význam Marxovej hodnotovej teórie pre sebadomie robotníckej triedy, ktorá ňou poznala, že je jedinou tvorkyňou hodnôt.

Avšak zďaleka najväčší prínos robotníckej triede dala hodnotová teória v učení a nadhodnote. Tu bola základom pre odhalenie formy vykorisťovania vlastnej kapitalizmu, nerozlučne späté s kapitalizmom a ukázala tak bojujúcemu proletariátu jedinou cestu k oslobodeniu a odstráneniu vykorisťovania — cestu revolučného povalenia kapitalizmu.

Robotnícka trieda si pomerne rýchlo uvedomila revolučný význam marxistickej politickej ekonomie a vedeckej teórie hodnoty, predovšetkým vďaka húževnatému boju zakladateľov vedeckého socializmu Marxa a Engelsa za čistotu revolučnej socialistickej teórie. Ešte rýchlejšie si

však buržoázia uvedomila nebezpečenstvo, ktoré jej hrozí z Marxovej teórie pracovnej hodnoty.

Medzi veľký počet buržoáznych ekonomov, ktorí svojimi lživými teóriami sledujú spoločný cieľ — vyvrátiť Marxovu hodnotovú teóriu, pretože sa obávajú jej spoločenských dôsledkov, patrí aj Engliš.

Prv než rozoberieme nevedecký a proletariátu nepriateľský ráz Englišovej teórie hodnoty, treba si všimnúť jej falošné filozofické základy, na ktorých stojí táto „teória“ a s ktorými padá.

2. FILOZOFICKO-NOETICKÉ ZÁKLADY ENGLIŠOVEJ TEÓRIE

Marxovo ekonomické učenie predstavuje veľkolepú konkretizáciu filozofického materializmu a dialektickej metódy, aplikáciu materialistickej dialektiky na daný predmet skúmania, na spoločenské výrobné vzťahy kapitalistickej spoločnosti.

„Najhlbším, najvšestrannejším a najpodrobnejším potvrdením a použitím Marxovej teórie je jeho ekonomická teória“ — hovorí Lenin.¹

V úplnom protiklade s filozofickými a gnozeologickými základmi Marxovej vedeckej politickej ekonomie a vedeckej teórie hodnoty Englišova lživevedecká teória stojí na hlinených základoch idealizmu a metafyziky.

Nie je cieľom tohto článku vyporiadať sa vyčerpávajúcim spôsobom s Englišovými filozofickými názormi, s jeho falošnou noetikou a logikou. (Myslíme však, že by to malo byť jednou z významných úloh našich filozofov). Predsa je však potrebné poukázať na niektoré základné črty Englišovej filozofie a noetiky potiaľ, pokiaľ celá Englišova ekonomická teória spolu s teóriou hospodárskej hodnoty spočíva na jeho filozofii a noetike.

Základnými formami Englišovho idealizmu sú agnosticizmus, indeterminizmus a formalizmus.

Lenin takto charakterizuje agnostika: „Agnostik hovorí: *Neviem*, či existuje objektívna realita odrážaná, zobrazovaná našimi *pocitmi, tvrdím, že to nemožno vedieť*.“²

¹ V. I. Lenin, *Sočinenija* 21, 43.

² V. I. Lenin, *Sočinenija* 14, 115. Podobne Engels: „... agnostik... pripúšťa, že sa všetko naše vedenie zakladá na oznámeniach, ktoré prijímame svojimi smyslami. Ale — dodáva — odkiaľ vieme, že nám naše smysly podávajú verné snímky vecí, ktoré nimi vnímame?“ A ďalej nám oznamuje: Kedykoľvek hovorí o veciach alebo

Podobne hovorí Engliš: „... čo na predmetoch pozorujeme, je závislé ako na predmetoch samotných, tak na našich smysloch a poznávacích inštrumentoch, takže vlastne nevieme, aké sú predmety osebe, ale len ako sa nám javia...“³ „Skutočnosť, aká je osebe (»Ding an sich«) nepoznáme, vieme len, ako sa nám skutočnosť javí.“⁴

Proti tmárskemu agnosticizmu dokázala marxistická filozofia poznateľnosť sveta, nepodliehajúcu nijakým pochybnostiam. Dôkazom poznateľnosti objektívnej reality a hodnovernosti našich poznatkov o nej je prax.

Ako hovorí Engels, „... ľudská činnosť rozriešila tento ťažký problém už dávno predtým, ako ju ľudské mudrovanie vymyslelo. The proof of the pudding is in the eating (puding skúšame tým, že ho jeme). Vo chvíli, keď tieto veci používame na svoju vlastnú potrebu, využívajúc tie ich vlastnosti, ktoré vnímame, v tej istej chvíli podrobujeme neomyľnej skúške správnosť alebo nesprávnosť svojich smyslových vnemov.“⁵

Podľa toho medzi agnosticizmom ako jednou z foriem idealizmu a marxistickou filozofiou, dôsledne stojacou a rozvíjajúcou sa na zásadách filozofického materializmu, je priamy protiklad, ktorú klasicky formuloval Stalin pri vymedzení tretej črty filozofického materializmu: „V protiklade k idealizmu, ktorý popiera možnosť poznať svet a jeho zákonitosti, neverí v hodnovernosť našich poznatkov, neuznáva objektívnu pravdu a súdi, že svet je plný »vecí osebe«, ktoré veda nemôže nikdy poznať — marxistický filozofický materializmus vychádza z toho, že svet a jeho zákonitosti sú úplne poznateľné, že naše poznatky o zákonoch prírody, overené skúsenosťou, praxou, sú hodnovernými poznatkami, ktoré majú význam objektívnych právd, že niet vo svete nepoznateľných vecí, ale sú len veci ešte nepoznané, ktoré budú odhalené a poznané úsilím vedy a praxe.“⁶

---

o ich vlastnostiach, v skutočnosti nemá na mysli tieto veci samy a ich vlastnosti — veď o nich nemôže nič určitého vedieť, — ale iba dojmy, ktoré vyvolaly v jeho smysloch“. Marx-Engels, *O historickom materializme*, Bratislava 1952, 67.

³ Karel Engliš, *Malá logika*, Praha 1947, 441.

⁴ Karel Engliš, *O poznávaní a hodnocení*, Bratislava, Knížnica PFSU 1947, 19. — Englišov agnosticizmus nijako nezmenšuje skutočnosť, že o tri stránky ďalej, na str. 22 sa „nepopiera realita poznávaných predmetov, ani sa o nej nepochybuje“. Takáto polovičatosť je Englišovi predpokladom napr. konštrukcie „upotrebitelnosti“ statku i v omnoho širších súvislostiach jeho ekonomickej „teórie“.

⁵ Marx-Engels, *O historickom materializme*, 67.

⁶ *Dejiny VKS(b)*, Bratislava 1950, 114.

Z toho však tiež celkom jasne vyplýva marxizmu nepriateľský ráz Englišovho agnosticizmu.

Ak pripustíme, že i agnosticizmus môže byť základom „poznávania“ a ak podľa samotného Engliša „... poznávanie... je zámerná aktivita... a... musí mať... svoj účel...“⁷, oprávňuje nás to pýtať sa, aký je cieľ Englišovho agnosticizmu?

Súčasným buržoáznym ideologom a pravicovým socialistom slúži agnosticizmus ako prostriedok, ktorým sa snažia dokázať, že spoločenský vývin predstavuje nepoznatelnú „vec osebe“, prostriedok, ktorým v posledných dôsledkoch bojujú proti objektívnej zákonitosti sociálnych revolúcií, ktoré dokázal marxizmus.

Englišov agnosticizmus má slúžiť rovnakým cieľom. Dokladom toho je napr. Englišov výrok ešte z r. 1913, keď sa o ňom všeobecne myslelo, že je pokrokový, ak nie priam socialista: „... Som sociálny politik, ktorý si nepraje sociálne prevraty a socialistický štát...“⁸

V tom je teda jadro, smysel, cieľ Englišovho agnosticizmu. Rovnakým cieľom má však slúžiť tiež Englišov indeterminizmus a formalizmus.

Formalizmus a indeterminizmus nachádzajú svoje plné uplatnenie v Englišovej teleologii.

Englišova formálna, noetická teleologia ako špecifický spôsob skúmania a pochopenia „konania praktického človeka“⁹ sa zakladá na oddelení oblasti konania človeka od kauzálnej alebo, podľa Engliša, „kauzálno-ontologickej“ oblasti prírody. Charakterizuje a od kauzálnej metódy ju odlišuje pohľad na vonkajšie javy ako niekým, subjektom chcené, resp. nechcené, miesto „proste existentných“ pri kauzálnej, prírodovedeckej metóde a skúmanie vzťahov medzi účelom (postulátom) a prostriedkom miesto vzťahov medzi príčinou a následkom.

Takéto oddelenie oblasti ľudského konania, ktoré predstavuje vlastne oblasť spoločenských dejín, od sféry prírody a vyhradenie zvláštnej, teleologickej metódy pozorovania pre túto oblasť je vedecky úplne neodôvodnené.

Súdrh Stalin vo svojej klasickej práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* na príklade ekonomického vývinu vysvetlil, čo je zvláštne

⁷ K. Engliš, *O poznávání a hodnocení*, Praha 14.

⁸ Z Englišovej tlačovej opravy v Novinách zpod Radhošte, 7. 6. 1913. Citované podľa J. Kolářika, *Peníze a politika*, Praha 1937, 78.

⁹ Porovnaj napr. K. Engliš, *Národní hospodářství*, Praha 1946, 9.

vo vývine spoločnosti v porovnaní s vývinom prírody, ako aj to, čo je vývinu spoločnosti a prírody spoločné.

Vývinu prírody i spoločnosti je spoločný objektívny a zákonitý ráz. S. Stalin to vyjadruje takto: „... rovnako ako v prírodných vedách sú zákony ekonomického vývinu zákonmi objektívnymi, odrážajúcimi procesy ekonomického vývinu, ktoré sa dejú nezávisle od vôle ľudí“.¹⁰

Prvou zvláštnosťou spoločenského vývinu je historický charakter jeho zákonitostí. „Jednou zo zvláštností politickej ekonomie je, že jej zákony na rozdiel od zákonov prírodných vied netrvajú tak dlho, že tieto zákony, aspoň väčšina z nich, pôsobia v určitom *historickom období a potom uvoľňujú miesto novým zákonom*.“¹¹

Druhou zvláštnosťou spoločenského vývinu je, že jeho zákonitosti sa v triednej spoločnosti presadzujú triednym bojom. „Na rozdiel od zákonov prírodných vied, kde objavenie a uplatnenie nového zákona prebieha viac-menej hladko, naráža v ekonomickej oblasti objavenie a uplatnenie nového zákona, dotýkajúceho sa záujmov odumierajúcich síl spoločnosti, na neobyčajne silný odpor týchto síl.“¹²

Ešte priliehavejšie dopadá na Engliša Engelsovo vymedzenie zvláštného a spoločného v prírode a v spoločnosti. „... dejiny vývinu spoločnosti sa v jednom bode podstatne odlišujú od dejín vývinu prírody. V prírode — pokiaľ neprihliadneme na spätné pôsobenie ľudí na prírodu — sú to len nevedomé, slepé agentia, ktoré na seba pôsobia a v ktorých vzájomnej hre sa uplatňuje všeobecný zákon. Naproti tomu v dejinách spoločnosti konajú len ľudia nadaní vedomím, počínajúci si s rozvahou alebo pod vplyvom vášní, usilujúci o určité ciele; nič sa nedeje bez vedomého úmyslu, bez chceného cieľa. Avšak tento rozdiel, akokoľvek dôležitý pre skúmanie dejín, najmä jednotlivých epoch a udalostí, nemôže nič zmeniť na skutočnosti, že beh dejín je ovládaný vnútornými všeobecnými zákonmi.“¹³

Podľa toho niet vedeckých dôvodov oddeľovať spoločenskú oblasť od oblasti prírody takým spôsobom, akým to urobil Engliš, vyhradzovať pre túto oblasť špecifickú, teleologickú metódu a vytláčať z nej, alebo

¹⁰ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 7.

¹¹ Tamže.

¹² J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 9.

¹³ Marx-Engels, *Vybrané spisy II*, Praha 1950, 407.

aspoň zatlačovať na podradné miesto¹⁴ kauzalitu, základnú formu vzájomnej determinovanosti a zákonitej súvislosti javov.¹⁵ Sú však pre to triedne dôvody.

Historický vývin dokazuje, že kapitalizmus vedie k diktatúre proletariátu. Správnosť tejto marxisticko-leninskej tézy je dokázaná a overená praxou robotníckej triedy.

Táto skutočnosť je najzákladnejším dôvodom, pre ktorý Engliš vylúčil spoločenské javy zo skúmania kauzálnou metódou a domáha sa skúmania týchto javov teleologickou metódou.

I v Englišovom prípade sa teda ukazuje, že „...metóda má... svoje sociálne, a v triednej spoločnosti triedne korene. Boj spoločenských tried nachádza svoje výrazné vyjadrenie v rozličných metódach, spôsoboch prístupu ku skutočnosti“.¹⁶

Ak z oblasti spoločenských vied vylúčime kauzálnu metódu, tak spoločenským javom upierame i tú najzákladnejšiu formu ich vzájomnej podmienenosti. Je celkom jasné, že bez uznania aspoň kauzálnej súvislosti javov nemožno vytvoriť nijakú vedu. Ak neuznáme vzájomnú súvislosť a vzájomnú podmienenosť javov, zmizne možnosť poznania akýchkoľvek zákonov odôvodnených z týchto javov a veda sa stáva nielen zbytočnou, ale aj nemožnou.

Klasici marxizmu vedecky dokázali determinovanosť, zákonitosť spoločenského vývinu i vyústenie vývinu kapitalistickej spoločnosti. Preto Englišov indeterminizmus ako forma obhajoby kapitalizmu môže spočívať len na špekulatívnych, subjektivistických konštrukciách nedeterminovateľného subjektu a jeho slobodnej vôle. A Engliš skutočne píše:

„Aký obsah dáva subjekt... účelom je vec jeho slobodnej vôle... tento subjekt ako myšlienková konštrukcia nemôže byť predmetom žiadneho determinujúceho kauzálneho pôsobenia...“¹⁷

Medze slobody vôle „subjektu“ a jeho pôsobenia na dejiny výstižne vyjadril Engels v liste Blochovi: „Robíme si svoje dejiny sami, ale po

¹⁴ Engliš totiž pripúšťa možnosť kauzálneho skúmania ľudského jednanja, pozri *Malú logiku*, 465, príp. jeho *Soustavu národního hospodářství*, I. diel, Praha 1938 33—85. Kauzálna metóda nie je však pre túto oblasť správna, neumožňuje pochopiť ani vylóžiť účelové konanie praktického človeka.

¹⁵ K zákonitostiam a zákonom pozri systematický článok V. P. Tugarinova, *O zákonoch objektívneho sveta a zákonoch vedy*, *Voprosy filosofii*, 1952, č. 4.

¹⁶ M. M. Rozental, *Marxistiskij dialektičeskij metod*, Moskva 1952, 13.

¹⁷ *Malá logika*, 464, 5.

prvé pri veľmi určitých predpokladoch a vo veľmi určitých podmienkach. Z nich sú hospodárske koniec-koncov rozhodujúce... Po druhé sa dejiny robia tak, že konečný výsledok vyplýva vždy z konfliktov mnohých jednotlivých vôlí, z ktorých sa zasa každá stáva takou, aká je účinkovaním veľmi mnohých zvláštnych životných podmienok; sú to teda nespočetné, vzájomne sa križujúce sily, nekonečná skupina paralelogramov síl a z nich vyplýva výslednica — dejinná udalosť — ktorú samu zasa možno pokladať za produkt jednej sily účinkujúcej ako celok nevedomky a mimovoľne. Lebo čo chce jednotlivec, to marí každý iný jednotlivec, a z toho vyplýva niečo, čo nikto nechcel. Takto prebiehajú doterajšie dejiny podľa vzoru prirodzeného procesu a sú v podstate podrobené iným zákonom pohybu.“¹⁸

Englišov indeterminizmus je výrazom buržoázneho individualizmu a má za cieľ podávať buržoázne zriadenie ako také, ktoré najlepšie zaručuje každému jednotlivcovi ničím nehatený ideál, subjektívny účel „osobnej blaženosti a spokojnosti“. Vo vzťahu k jednotlivcom z vládnucej triedy, buržoázie vidieť falošnosť, rozpor so skutočnosťou tohto indeterminizmu. Jeho cynizmus bije do očí vo vzťahu k proletárovi, ktorý aby dal za pravdu Englišovi, nikým a ničím nenútený, sledujúc jedine svoj subjektívny ústredný účel osobného šťastia, dáva sa najímať do kapitalistickej koželužne. A dokázať proletárovi, že najímať sa do kapitalistickej koželužne je jeho najvyšším šťastím, je najposlednejším cieľom Englišovho indeterminizmu.

Na ilustráciu Englišovho formalizmu stačí uviesť jeho jeden citát, v ktorom podtrhuje formálny charakter teleologických „súvzťažných pojmov“, potreby, užitku, škody, nákladu, výnosu: „To sú samé vzťahy medzi pojmami účelu a prostriedku, ktoré sú zatiaľ prázdne, ale pripúšťajú každú náplň, dajú sa aplikovať na každý obsah.“¹⁹

Tento formalizmus má splniť dve úlohy: po prvé zastrieť v Englišovej teleologickej ekonomii protirečivý antagonistický obsah kapitalistického výrobného spôsobu a po druhé nepripustiť, aby sa konanie buržoázie skúmalo podľa obsahu alebo aspoň nie v prvom rade podľa obsahu, ale

¹⁸ Marx-Engels, *O historickom materializme*, Bratislava 1950, 47—48. Podobne v *Ludovítovi Feuerbachovi vo Vybraných spisoch II*, 407—9 českého prekladu.

¹⁹ *Malá logika*, 43. Engliš tento formálny ráz uvedených pojmov vzťahuje len na tzv. formálnu-noetickú teleologiu. Tieto pojmy sa však nestanú menej formálnymi tým, že sa naplnia hospodárskym obsahom, ako sa nazdáva (?) Engliš v *Soustavě národního hospodářství*, I. díl, 112—113.

podľa vzťahu prostriedku (akéhokoľvek) k účelu (akémukoľvek). Obsahom, podstatou konania kapitalistu je však vykorisťovanie robotníckej triedy. Odvrátiť pozorovanie od tohto obsahu — to je cieľ Englišovho formalizmu.

V súvislosti s filozoficko-noetickou stránkou Englišovej teórie, najmä jeho teórie hodnoty je nevyhnutné zmieniť sa o jeho teórii hodnotenia. Boly už kritizované jej hlavné stránky: idealizmus, subjektivismus a formalizmus.

Jadro tejto teórie možno shrnúť takto: „Hodnotenie je druhom súdenia...“²⁰ Bližšie ide o taký druh súdenia, ktorým určujeme stupeň kvality. „Ak kvalite prisúdime určitý stupeň (kvantitu) . . . dostaneme hodnotu...“²¹ „Hodnota je kvalita určená kvantitne.“²²

Pokiaľ ide o samotné kvality, tieto sa rozlišujú podľa spôsobu pozorovania. „Každý spôsob . . . pozorovania . . . má svoje kvality, ktoré sa od seba zásadne líšia svojou skladbou.“²³ Podľa toho potom máme kvality ontologické, normologické a teleologické a práve také hodnoty. „Teleologická kvalita je užitočnosť.“²⁴ „Užitočný« znamená chcený ako prostriedok pre účel.“²⁵ O určenie stupňa tejto kvality ide pri teleologickej hodnote. Konečne treba mať na zreteli, že „... teleologické hodnotenie je poznávanie svojho druhu.“²⁶

Aby sme sa vyhli opakovaniu, budeme Englišovu teóriu hodnotenia a hodnoty „hodnotiť“ pri jej konkretizácii a aplikácii na hospodárstvo, pri Englišovej ekonomickej teórii hodnoty.

Zatiaľ uveďme na záver o Englišovej teleológii vlastné Englišovo priznanie jej obmedzenosti: „Že teda človek volí medzi A a B a dáva prednosť B, nemôžeme teleologickým hodnotením vyložiť inak, ako že tak robí so zreteľom na nejaký účel a nakoniec so zreteľom na svoju celkovú spokojnosť. Je mu subjektívne milšie B ako A; ďalej tento výklad nejde. Pri hromadnom pozorovaní osôb a ich voľby . . . v súvislosti s inými danosťami . . . našly by sa hádam ontologicko-kauzálne súvislosti pre ďal-

²⁰ *Malá logika*, 447.

²¹ *Tamže*, 52.

²² *Tamže*, 446.

²³ *Malá logika*, 51.

²⁴ Karel Engliš, *Soustava národního hospodářství I.*, Praha 1938, 26.

²⁵ *Tamže*, 15.

²⁶ *Malá logika*, 453.

ší kauzálny výklad, pri ktorom už mizne i subjekt hodnotenia i ústredný účel a hodnotenie samotné — i konanie.“²⁷

3. ENGLIŠOVA EKONOMICKÁ „TEÓRIA HODNOTY“

Ak sa vulgárna buržoázna politická ekonomia už pred Marxom viac-menej inštinktívne odvracala od Smithovej a Ricardovej teórie pracovnej hodnoty, z ktorej ani v Ricardovom podaní nebolo ešte možno priamo vyvodzovať nijaké revolučné závery, tak po Marxovom vystúpení nastupuje celá apologetická buržoázna politická ekonomia do jednotného, cieľavedomého útoku na jeho hodnotovú teóriu.

Takmer súčasne, v sedemdesiatych rokoch minulého storočia, len niekoľko rokov po uverejnení prvej knihy *Kapitálu*, obhajcovia buržoázie troch národov, Angličan Jevons, Rakúšan Menger a Francúz Walras útočia na Marxovu teóriu hodnoty. Ich snaženia sa časom slievajú do jednotného pokusu vyvrátiť Marxovu hodnotovú teóriu a obhájiť kapitalizmus v subjektívnej teórii hraničného úžitku, ktorej čelný predstaviteľ Böhm-Bawerk sa základnou úlohou svojej školy nijako netají a napísuje napr. jednu zo svojich prác *Karol Marx a koniec jeho sústavy*.

I dnes, skoro po sto rokoch nemá buržoázna politická ekonomia vo svojom arzenáli lepšiu zbraň proti Marxovej teórii hodnoty ako nevedeckú a lživú subjektívnu teóriu. Prevažná väčšina súčasných buržoázných ekonomov radí sa do subjektívnej školy či už priamo ako tzv. neomarginalisti, alebo v niektorej inej, viac-menej „originálnej“ forme subjektívnej teórie.

Inakšie to ani nemôže byť. Keď už objektívne skúmanie kapitalistického výrobného spôsobu dávno nie je možné a pre buržoáziu želateľné a neutešená kapitalistická skutočnosť sa už nedá maskovať skresľovaním a prekrúcaním faktov, neostáva apologetom iná možnosť ako útek do subjektivismu, buržoázneho individualizmu a vôbec idealizmu.

²⁷ *Malá logika*, 465. Podobne v *Soustavě národního hospodářství*, I, 83, 86, najmä na str. 84: „Originálny účel je teda hranicou poznania pre teleologickú teóriu, ktorá nie je vstave vyložiť, odkiaľ sa vzal originálny účel, ovládajúci jej účelový súbor.“ — Je zaujímavé, že mu toto konštatovanie bankrotu vlastnej teórie nijako nevadilo, aby ešte r. 1947 neshňal záver svojej rozpravy s Neubaerom slovami: „... v predhovore vyslovená obava, že hádam celá moja konštrukcia teleologickej teórie a celá životná práca bola márna, bola bezpodstatná.“ (*O poznávaní a hodnocení*, 142).

Englišova teleologická teória hodnoty je odrodou, zvláštnym prípadom buržoáznej subjektívnej, bližšie marginálnej teórie hodnoty.

Prv ako by sme však prešli k podrobnejšej kritike Englišovej ekonomickej teórie hodnoty, treba o nej uviesť dve všeobecnejšie konštatovania.

Na prvom mieste treba uviesť, že Englišova ekonomická teória hodnoty je aplikácia jeho filozofickej a logickej teórie hodnotenia a hodnoty na ekonomiu.

„Podstata hodnotenia nie je problém empirický, ale noetický problém myšlienkového procesu.“²⁸ „Ak vykladáme hospodárstvo teleologicky, aplikujeme teleologickú formu myslenia na empirický obsah; tým vznikne obsahová, empirická teleologická teória. Pretože je v danom prípade obsah skúseností hospodársky, vzniká teleologická hospodárska teória. Táto teória je už obsahová: účel, úžitok, potreba, škoda, náklad, výnos, hodnota nie sú tu už formálnymi pojmami, ale majú už určitý obsah daný účelom.“²⁹

Z toho vyplýva, že Englišov filozofický idealizmus, agnosticizmus, subjektivismus a formalizmus sa plne prenáša do jeho ekonomickej teórie hodnoty, ba že sa táto teória stáva najplnším prejavom uvedených stránok Englišovej filozofie a logiky.

Na druhom mieste treba vyzdvihnúť význam teórie hodnoty v celej Englišovej ekonomickej teórii. „Pocitoval som, že hodnotenie a hodnota je akosi kľúčom pre celé hospodárske myslenie a konanie.“³⁰

Z tohto kľúčového významu hodnotovej teórie pre celú Englišovu ekonomicкую teóriu vyplýva, že nevedecký ráz teórie hodnoty spôsobuje faľošnosť celej Englišovej sústavy.

Doložme však protivedecky ráz Englišovej teórie bližšie a začnime hoci s formalizmom, tak ako sa napr. prejavuje v Englišovej koncepcii statku a užitočnosti.

„Statok je užitočný predmet, užitočný, pretože je chcený pre nejaký účel.“³¹ „... chcený ako prostriedok pre nejaký účel“ „vyjadruje vlastnosť užitočnosti...“³²

„Obsahom“ užitočnosti ako teleologickej kvality teda nie sú materiálne

²⁸ *Soustava národního hospodářství I.*, Praha 1938, 116.

²⁹ Tamže, 112—113.

³⁰ *Soustava národního hospodářství*, Praha IX.

³¹ K. Engliš, *Národní hospodářství*, Praha 1946, 16.

³² *Soustava národního hospodářství I.*, Praha 1938, 19.

vlastnosti predmetu, statku, o tých predsa Engliš ako agnostik „nemôže nič určitého vedieť“, ale len okolnosť, že predmet je chcený ako prostriedok pre účel. Už z toho vidieť formálny ráz tohto „obsahu“, ktorého podstatu Engliš formuluje tak, že užitočnosť sa vyjadruje vzťahom prostriedku k účelu.³³

Takéto formalistické idealistické nazeranie na užitočnosť stojí v príkrom rozpore s Marxovým vedeckým, materialistickým vysvetlením užitočnosti. „Užitočnosť veci robí ju úžitkovou hodnotou. Ale táto užitočnosť sa nevznáša vo vzduchu. Podmienená vlastnosťami telesa tovaru neexistuje mimo tohto. Samo teleso tovaru, ako železo, pšenica, diamant atď., je teda úžitkovou hodnotou čiže statkom.“³⁴

Pretože však užitočnosť je teleologickou kvalitou, (pozri citát, ku ktorému sa vzťahuje poznámka 24) a „teleologická hodnota je určitý stupeň teleologickej kvality“³⁵, dôsledkom toho je, že formalizmus v nazeraní na užitočnosť vedie Engliša k ďalekosiahlemu formalizmu aj pokiaľ ide o jeho hodnotu. Najlepšie to potvrdí tento príklad: „Predpokladom pričítania teleologickej hodnoty hodnotnému predmetu je, že ten, kto mu ju pričíta, pokladá ho za spôsobilý priniesť úžitok, uskutočniť účel. Jeho názor môže byť mylný, nezáleží však na skutočnej spôsobilosti, ale na tom, čo súdi hodnotiaci subjekt či už podľa skúsenosti, alebo podľa viery.“³⁶

Takýmto postupom, vymedzením teleologickej hodnoty ako stupňa teleologickej kvality, užitočnosti, úplným sformalizovaním a zosubjektívizovaním užitočnosti sa aj Englišova ekonomická hodnota celkom odpútala od materiálneho predmetu a zakotvila nadobro v hlave „subjektu“. „Hodnotu človek predmetom pričíta, ale nielen hodnotu dobra a krásy, ale hodnotu každú (človek pričíta užitočnosť aj predmetom), ako keby v nich boli.“³⁷

Ešte v *Biede filozofie* Marx dokázal, že „ekonomické kategórie sú len teoretickými výrazmi, abstrakciami spoločenských výrobných vzťahov“.³⁸ Ekonomická kategória hodnoty nie je nijakou výnimkou. Je abstrakciou, teoretickým výrazom objektívneho ekonomického spoločenského vzťahu, vznikajúceho a existujúceho na základoch súkromného vlastníctva a spo-

³³ *Soustava národního hospodářství I*, Praha 1938, 15.

³⁴ Karol Marx, *Das Kapital I.*, Berlin 1951, 40.

³⁵ *Soustava národního hospodářství*, 27.

³⁶ *Malá logika*, 457.

³⁷ *O poznávání a hodnocení*, 40.

³⁸ K. Marx, *Bida filosofie*, Praha 1950, 100.

ločenskej deľby práce v tovarovej výrobe. Keď Engliš svojou teóriou hodnoty bojuje proti tomuto správne, vedeckému Marxovmu vysvetleniu ekonomickej kategórie hodnoty, robí tak z dvoch dôvodov. Po prvé preto, že spoločenský vzťah, ktorého teoretickým výrazom je hodnota, je na kapitalistickom stupni tovarovej výroby podkladom vykorisťovania námezdnjej práce. Englišova teória hodnoty má toto vykorisťovanie zastrieť. Po druhé preto, že hodnota, ako to najúplnejšie dokázal J. V. Stalin, v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* má historicky prechodný charakter. Englišova teória hodnoty má hodnotu zvečniť, aby ňou zvečnila kapitalizmus.

A tak dostávame vysvetlenie Englišovho idealizmu v poňatí ekonomickej hodnoty v Marxovom vysvetlení Proudhonovho idealizmu: „Akonáhle... nesledujeme historický vývin výrobných vzťahov, ktorých sú kategórie len teoretickým výrazom, akonáhle v týchto kategóriách vidíme len idey, myšlienky, ktoré vznikly samy osebe a ktoré sú nezávislé od skutočných pomerov, musíme nutne hľadať pôvod týchto myšlienok v pohybe čistého rozumu.“³⁹

Ale Englišova teleologická kvalita, užitočnosť sa vyznačuje i inými stránkami, ktoré treba mať na zreteli, pretože tvoria dôležité momenty jeho teórie hodnoty.

Predovšetkým podľa Engliša „musíme... rozoznávať v hospodárstve dvojaký rôzny úžitok a užitočnosť, užitočnosť a úžitok hospodársky, ktorý plynie z ústredného účelu hospodárstva a je pre celé hospodárstvo rovnaký (kvalitne), a užitočnosť a úžitok technický, ktorý plynie z rôznych špeciálnych účelov uskutočňovaných v hospodárstve. Technická užitočnosť sa volá upotrebitelnosť. Stavíme teda technickú upotrebitelnosť proti hospodárskej užitočnosti.“⁴⁰

Bolo by však omylom domnievať sa na základe toho, že upotrebitelnosť predmetu „... je založená predovšetkým na prirodzených vlastnostiach hmoty a tovaru,⁴¹ že v tejto Englišovej kategórii ide o vedeckú kategóriu úžitkovej hodnoty. I v prípade upotrebitelnosti ide o formalistickú a idealistickú teleologickú užitočnosť, ktorá sa od hospodárskej užitočnosti odlišuje len tým, že naväzuje na hierarchicky nižšie posta-

³⁹ *Bída filosofie*, 97.

⁴⁰ *Soustava národního hospodářství I.*, 203—204. Podobne *Národní hospodářství z r. 1946*, 17.

⁴¹ *Národní hospodářství*, Praha 1946, 17.

vený a nie na ústredný účel. Aj „upotrebitelnost... nachádza subjekt a přičítá statku...“⁴²

Že aj upotrebitelnost je nehmotného rázu, o tom svedčí tiež Englišova kategória ideálnych, organizačných statkov. „Človek neviaže svoju predstavu určitej upotrebitelnosti vždy na určitý hmotný predmet... nazýva určité práva, firmu... atď. statkom, ktorý mu zaisťuje výnosné upotrebenie.“⁴³

Englišova „upotrebitelnost“ je však významná najmä preto, že je na nej, cez priamu a nepriamu upotrebitelnost, založená Englišova konštrukcia výmennej hmoty.

„Upotrebitelnost, ktorá plynie z prirodzených vlastností predmetu, je priama. Avšak pri všeobecnej výmene a vymeniteľnosti statkov vidím vo svojom statku nielen jeho priamu upotrebitelnost... , ale aj upotrebitelnost cudzích statkov, ktoré môžem dostať výmenou za svoj statok. Tejto cudzej, výmenou získateľnej upotrebitelnosti budeme hovoriť nepriamo.“⁴⁴ „Nepriama hodnota, veľkosť nepriamej, výmenou získateľnej upotrebitelnosti je výmenná hodnota.“⁴⁵

Ak odhliadneme od práve doloženého formalisticko-idealistického charakteru Englišovej upotrebitelnosti, tak jeho vymedzenie výmennej hodnoty neprekročilo hranice antického ekonomického myslenia. Ak však máme na myslí tento idealistický ráz jeho upotrebitelnosti, tak jeho výmenná hodnota je ohromný krok dozadu proti Aristotelovi. „Lebo použitie každého statku je dvojaké“ — hovorí Aristoteles. „Veci používame jednak podľa ich vlastného určenia, jednak nie podľa ich vlastného určenia; napr. sandál slúži na obutie a na výmenu. Obe sú úžitné hodnoty sandála, lebo aj ten, čo vymieňa sandál za to, čo mu chýba, napr. za stravu, používa sandál, avšak nie spôsobom podľa jeho prirodzenej povahy, lebo sandál nie je určený na výmenu. Tak je to aj s inými statkami.“⁴⁶

Prečo Aristoteles nevedel objaviť podstatu, príčinu spoločnej vlastnosti tovarov, že sú výmennými hodnotami, prečo teda nevedel vysvetliť obsah

⁴² *Soustava národního hospodářství I.*, 204.

⁴³ *Národní hospodářství*, Praha 1946, 18—19.

⁴⁴ *Národní hospodářství*, Praha 1946, 17.

⁴⁵ *Soustava národního hospodářství*, Praha 1938, 207. — Podobne *Národní hospodářství z r. 1924*, 38: „Kvalitou je nepriama abstraktná upotrebitelnost, jej určité kvantum je výmenná hodnota.“

⁴⁶ K. Marx, *Ku kritice politické ekonomie*, Bratislava 1952, 15.

výmennej hodnoty napriek tomu, že sa o to snažil, to je objasnené stupňom ekonomicko-spoločenského vývinu, na akom žil, otrokárskym zriadením, ktoré objektívne neumožňovalo Aristotelovi rozriešiť problém.⁴⁷

Prečo Engliš v predvečer proletárskej revolúcie nevedel riešiť problém výmennej hodnoty, to v poslednej inštancii objasňuje stupeň spoločno-ekonomického vývinu, v ktorom vládnúca, odumierajúca trieda, buržoázia má záujem na zahaľovaní podstaty hodnoty. To však jasne usvedčuje Engliša, že sa svojou teóriou hodnoty a výmennej hodnoty postavil na stanovisko buržoázii prisluhujúceho zahaľovania pravdy.

Marx si sám vysoko cenil svoje vedecké riešenie otázky hodnoty a výmennej hodnoty, spočívajúce na jeho učení o dvojakej povahe práce v podmienkach tovarovej výroby. „Najlepšie v mojej knihe je po prvé (na tom spočíva všetko pochopenie faktov) hneď v prvej kapitole vy-zdvihnutá dvojaká povaha práce podľa toho, ako sa prejavuje v úžitkovej alebo výmennej hodnote; po druhé skúmanie nadhodnoty nezávisle od jej osobitných foriem...“⁴⁸ Abstraktná práca ako špecifická forma spoločenskosti práce, zodpovedajúca tovarovej výrobe, je obsahom výmennej hodnoty.

Ako dokázal Marx, výmenná hodnota je formou prejavu hodnoty. Hodnota, o ktorej Marx súčasne dokázal, že je vlastnosťou výrobku, že na jeho výrobu sa vynaložila spoločenská abstraktná práca historicky zvláštneho druhu, sa vo výmennej hodnote ako forme prejavu kvantitatívne vymedzuje. Kvantitatívne vymedzenie hodnoty, ktoré sa prejavuje vo výmennej hodnote, je dané množstvom hodnototvornej podstaty, spoločenskej práce, spoločensky nutným pracovným časom.

Objavom, že tvorcom hodnôt v kapitalistickej spoločnosti je práca proletariátu, ktorý je nútený predávať pracovnú silu kapitalistom a určením hodnoty pracovnej sily spoločensky nutnou prácou na jej reprodukciu podal Marx jediné vedecké vysvetlenie kapitalistického vykorisťovania.

Engliš sa pokúša bojom proti správne, vedeckému Marxovmu chápaniu výmennej hodnoty a hodnoty zastrieť toto vykorisťovanie. Tento boj vedie, pravda, Engliš „vedecky“ a „vedeckými“ argumentami. V tomto boji sa niekedy javí výhodnejším nepostupovať okate. Niekedy je lepšie formálne sa hlásiť k Marxovi, robí to potom dojem objektívnosti, napr. v otázke hodnoty, pokiaľ ide o metodický postup. „Veličiny, ktoré hľadá

⁴⁷ Pozri bližšie *Das Kapital* I, 64—65.

⁴⁸ Marx v liste Engelsovi, *Das Kapital* I., 830.

Marx za radom cenových veličín, nie sú ceny a teda veličiny rovnorodé, ale veličiny práce a teda veličiny rôznorodé. Po tej stránke je Marxova teória metodicky správnejšia, ako bola klasická cenová teória.⁴⁹

Toto Englišovo približovanie sa k Marxovi je čiste formálne a má slúžiť jedine na maskovanie postoja nepriateľského marxizmu vzbudzovaním domnelej objektívnosti.

Stačí postaviť proti sebe obsah Englišovej hodnoty a Marxovej výmennej hodnoty, aby sa relatívna formálna podobnosť úplne stratila pred priamou obsahovou protikladnosťou: u Engliša čisto idealisticky, subjektivisticky chápaná užitočnosť, u Marxa materiálna, objektívna hodnota vymedzená Marxovým geniálnym objavom abstraktnej práce.

Marxovo vedecké vysvetlenie výmennej hodnoty spočíva na dôslednom teoretickom odlišení hodnoty od úžitkovej hodnoty. Naproti tomu Englišovo ľživedecké chápanie výmennej hodnoty i hodnoty spočíva na neprípustnom stotožňovaní a zamieňaní dvoch protikladných stránok tovaru, hodnoty a úžitkovej hodnoty, pokiaľ vôbec možno hovoriť o úžitkovej hodnote v Englišovej teórii.

Zamieňanie úžitkovej hodnoty a hodnoty bolo viac-menej spoločným znakom všetkých predmarxovských ekonomov potiaľ, že títo ekonomovia ešte jasne nerozpoznali rozdiel medzi konkrétnou a abstraktnou prácou. Tohto zamieňania sa dopúšťa najmä subjektívna teória hodnoty.

Aby sme však mohli správnejšie zhodnotiť Englišov „prínos“ do subjektívnej teórie hodnoty, porovnajme si ho s duchovným otcom moderných subjektivistov, s abbé Condillacom, ktorý r. 1776, teda zhruba 150 rokov pred Englišom vo svojej práci *Le commerce et le gouvernement considérés relativement l'un à l'autre*, hovorí toto:

„Hodnota je menej vo veci ako v ocenení, ktoré si o nej robíme a tento odhad má vzťah k našej potrebe: hodnota rastie a ubúda, ako pribúda a ubúda naša potreba“ a ďalej: „Zakotvil som na tomto poňatí preto, že bude slúžiť za základ celého tohto diela.“⁵⁰

Ako z citátu vidieť, Englišovo zidealizovanie, zosubjektivizovanie a zakotvenie hodnoty do „hodnotného súdu“ subjektu nie je nijako nové. Englišova „originalita“, o ktorej si toľko namýšľal, je teda veľmi chatrná.

⁴⁹ *Soustava národního hospodářství I.*, Praha 1938, 262.

⁵⁰ Citované podľa Gide-Rista, *Dějiny nauk národohospodářských od doby fyziokratu až po naše dny*, Praha 1913—1916, sošit 2, 73. — Právom sa tu tiež aj na nasledujúcej strane poznamenáva: „Tu je základ psychologickéj teórie hodnoty... Celá hodnotová teória Jevonsova a rakúskej školy je tu v zárodku...“

Obmedzuje sa na to, že stáročný subjektivistický materiál zabalil do teleologickej formy. Či tým veci subjektívnej teórie pomohol, je otázkou, ktorej rozriešenie patrí samotným subjektivistom. No Englišova teória hodnoty nie je „originálna“ ani v porovnaní s rakúskou teóriou hraničného úžitku. Engliš práve tak ako všetci marginalisti, starší alebo novší, vykladá výmennú hodnotu, ale najmä cenu postupom hospodáriacich subjektov podľa tzv. zákona vyrovnávania sa hraničných úžitkov, odvodeného z druhého Gossenovho zákona.

Od Engliša pochádza zasa len teleologické zafarbenie pojmu úžitku, potreby a zdôraznenie momentu nákladu, práve tak teleologicky konštruovaného z jeho účelu, takže u Engliša zákon vyrovnávania sa hraničných úžitkov je zákon vyrovnávania sa relatívnych, v pomere k nákladom, hraničných úžitkov chápané teleologicky.

Pri výklade výmennej hodnoty a ceny sa však musel Engliš preniesť z „hospodárstva“ do „výmenného spoločenstva“, z individuálneho hospodárstva, znamenajúceho u neho jednotný účelový poriadok, ovládaný jednotným ústredným účelom, do „národného hospodárstva“, ktoré nie je hospodárskou jednotkou, pretože nie je ovládané jednotným ústredným účelom, ale predstavuje konglomerát rozličných hospodárstiev.⁵¹ Vzájomným pôsobením vo výmene, postupujúc podľa zákona vyrovnávania sa relatívnych hraničných úžitkov, vytvárajú tieto rozličné hospodárstva výmennú hodnotu a cenu.⁵²

Tým sa, pravda, výmenná hodnota do určitej miery i u Engliša objektivizuje,⁵³ ale jej vznik je zakotvený vo výmene.

Práve tak ako Engliš riešia otázku výmennej hodnoty a ceny aj iní marginalisti, ktorí tiež vychádzajú z rozatomizovania spoločnosti na sumu hospodáriacich subjektov. Z toho východiska sa otázka takých očividne objektívnych, hmatateľných javov kapitalistickej spoločnosti, ako je cena, ani nedá riešiť inakšie ako vzájomným stretnutím individuálnych záujmov.

Pokiaľ sa však Englišova teória hodnoty neodchyľuje od základných téz rakúskej marginálnej školy, potiaľ sú dôvody jej nevedeckosti a apo-

⁵¹ Porovnaj *Soustavu národního hospodářství I.*, Praha 1938, 159, 278—279.

⁵² Porovnaj *Soustavu národního hospodářství I.*, Praha 1938, 206.

⁵³ „Tým sa úvaha o možnosti výmeny určitého statku za všetky jednotlivé statky od jednotlivých subjektov a ich hospodárstiev odpútava a akosi objektivizuje, takže sa môžeme všeobecne pýtať... ako možno v danom výmennom spoločenstve v určitej dobe pri daných reláciách vymieňať určitý statok za iné statky.“ *Soustava národního hospodářství I.*, 206.

logetickosti totožné s dôvodmi nevedeckosti a apologetickosti celej ruskú školy.

Tak ako všetkých marginalistov, aj Engliša charakterizuje falošné východisko výkladu výmennej hodnoty a ceny v obeh, nevedecké vysvetľovanie hodnoty úžitkovou hodnotou a robinzonády, vyplývajúce z rozatomizovania spoločnosti na hospodárske subjekty.

Len psychologický základ hodnotenia Engliš „opustil“ a pokúsil sa o zvečnenie hodnoty a kapitalistických výrobných vzťahov svojou teóriou hodnotenia, založenou na zvláštnej, teleologickej noetike a logike.

Pokiaľ ide o logiku, upozorňoval už Lenin na jedine správnu logiku v oblasti skúmania kapitalistického hospodárstva. „Ak nezanechal Marx „Logiku“ (s veľkým L), zanechal logiku *Kapitálu*.⁵⁴

Práve tak Lenin na príklade revizionistov Bersteina a spol., ktorí „hovorili, ... že niet prekážok opraviť Marxovu teóriu hodnoty podľa Böhm-Bawerka“,⁵⁵ ukázal, že neuznávanie Marxovej vedeckej teórie hodnoty je jednou z charakteristík nepriateľov marxizmu a robotníckej triedy.

Naša kritika niektorých stránok Englišovej teórie hodnoty poukázala na jej ráz, nepriateľský robotníckej triede a marxizmu a s tým nerozlučne spojený nevedecký ráz. Kvôli úplnosti bude však užitočné konfrontovať ešte túto teóriu s praxou, aby sa na jedinom príklade ozrejnilo, čo sa tvrdilo dosiaľ.

Predtým však nechajme samého Engliša predniesť jednu z najokatejších slabostí subjektívnej teórie hodnoty a teda i teleologickej teórie.

„Pomerne presné meranie je u kvalít ontologických... menej dokonalé u kvalít teleologických. Objektívne meradlo (všeobecné) nemôže jestvovať u subjektívnych teleologických kvalít subjektívnej užitočnosti...“⁵⁶

Príklad z praxe

„Otázka, či ľudské myslenie obsahuje predmetnú pravdivosť, nie je otázkou teórie, ale praktickou otázkou. V praxi musí človek dokázať pravdivosť, t. j. skutočnosť a moc, pozemskosť (Diesseitigkeit) svojho mysle-

⁵⁴ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradí*, Moskva 1947, 215.

⁵⁵ V. I. Lenin, *Sočinenija* 15, 20. — Porovnaj tiež str. 177—8 4. sväzku.

⁵⁶ *Malá logika*, 449.

nia. Spor o skutočnosť či neskutočnosť myslenia, ktorá sa izoluje od praxe, je otázkou čisto scholastickou.⁵⁷

Pravdivosť, resp. nepravdivosť Englišovej teórie hodnoty jej konfrontáciou s praxou sa dá dokázať tiež nepriamo, konfrontáciou s praxou celej Englišovej sústavy, ktorej ako bolo doložené, tvorí základ a východisko.

Príkladov z praxe, dokazujúcich nepravdivosť a reakčnosť celej Englišovej teórie, a na prvom mieste Englišovej teórie hodnoty, dalo by sa uviesť veľmi mnoho, pretože Engliš mal tú smolu, že bol v predmníchovskej republike niekoľkonásobným ministrom financií a guvernérom Národnej banky (podobne ako bol Böhm-Bawerk trikrát ministrom financií v Rakúsku) a mal teda možnosť v širokom rozsahu presadzovať svoju teóriu do života.

Obmedzíme sa len na jeden príklad, zďaleka nie podradného významu. Všimnime si, ako sa Englišova teória vyporiadala s veľkou hospodárskou krízou v rokoch 1929—33.

Englišova snaha odstrániť vinu za krízu z kapitalizmu bola naivná a do tej miery neudržateľná, že sa Englišovo „vedecké vysvetlenie“ príčiny krízy stretlo s odporom dokonca niektorých osvedčených predstaviteľov buržoázie.

Ak Engliš vysvetľoval, že „... terajšia kríza je v podstate problém peňažný a cenový...“⁵⁸, tak mu F. Peroutka v článku nadpísanom *Vodca nás opúšťa?* v Prítomnosti zo 6. I. 1932 odpovedá: „Nemôžeme ísť za ním, keď zužuje celú širokú svetovú hospodársku krízu... na púhu krízu deflačnú.“⁵⁹

Smysel takéhoto falošného „vedeckého“ vysvetlenia príčiny krízy sa najostrejšie ukázal v Englišových receptoch na jej liečenie. „... neostáva nič iného, ako snížiť všetky pevné platy a požitky“,⁶⁰ doporučuje Engliš a je jasné, že na prvom mieste sa to týka robotníckych miezd, pretože „podnikanie... je medzi dvoma mlynskými kameňmi, medzi poklesnutými cenami v dôsledku deflácie a nepružnými súčiastkami výrobného nákladu“. „Môžeme a musíme nájsť peniaze na obživu nezamestnaných, ale

⁵⁷ K. Marx, II. téza o Feuerbachovi, citované podľa slovenského prekladu Marx-Engels, *O hitorickom materializme*, Bratislava, 83.

⁵⁸ K. Engliš, *Světová a naše hospodářská krise*, Praha 1934, 16.

⁵⁹ Citované podľa J. Kolářika, *Peníze a politika*, 526.

⁶⁰ *Světová a naše hospodářská krise*, Praha 1934, 62.

ak tak robíme príspevkom, podľa platených miezd a platov, bez ohľadu na to, či je tu výnos, rozmnožíme tento tlak a zastavíme rad ďalších podnikov.“⁶¹

Je jasné, že teda i v Englišovom prípade nejde len o nevinné teoretické omyly a nedostatky, ale že ide o teóriu, ktorej smyslom je teoreticky odôvodniť nutnosť „podnikových výnosov“, teda ziskov kapitalistov, na účet biedy širokých vrstiev pracujúcich.⁶²

Bol to s. Gottwald, ktorý proti englišovskej a jej podobnej buržoáznej lživode, ktorej úloha slúžiť kapitalistom a obhajovať ich zisky sa jasne prejavila v kríze, postavil správne vedecké, marxisticko-stalinské vysvetlenie krízy a ukázal pracujúcim revolučnú cestu vyslobodenia z biedy a krízy.

Súdruh Gottwald hovorí: „Základné príčiny hospodárskej krízy v kapitalistickom systéme tkvia v rozpore medzi spoločenským charakterom výroby a medzi súkromným vlastníctvom výrobných prostriedkov, čo má za následok protiklad medzi tendenciou k neobmedzenému rozvoju výrobných síl a medzi výrobnými vzťahmi kapitalizmu, ktoré sa stavajú tomuto rozvoju do cesty.“⁶³

V boji za práva pracujúcich proti čachrom buržoázie, ktorá krízu uvítala ako príležitosť na zvýšené obohacovanie sa na ich účet, s. Gottwald neúprosne odhaľoval aj Englišove machinácie. V reči v poslaneckej snemovni 16. decembra 1930 hovorí priamo na Englišovu adresu: „Engliš v dohode z Czechom predkladá tu zákon o 150 miliónoch, zákon, podľa ktorého sa má týchto 150 miliónov rozkradnúť a zároveň rokuje Engliš so svojou bankou, s Moravskou bankou, aby jej okrem toho, čo už dostala, dali zo štátnych peňazí nových 200 miliónov Kčs.“⁶⁴

⁶¹ *Světová a naše hospodářská krise*, Praha 1934, 36.

⁶² Cynizmus Englišovej apologetiky sa ozrejmuje v tom, že Engliš si bol veľmi dobre vedomý napr., že „záujem kapitálu a práce je... protichodný“ (*Národní hospodářství z r. 1924*, 321), že „o skutočnom podieli práce a kapitálu rozhoduje moc“, c. d. 324, a že „slobodná pracovná smluva nevedie... k sociálnej harmónii, ale k prehľbovaniu spoločenských protív a utláčaniu robotníckej triedy“ (*Soustava národního hospodářství II.*, Praha 1938, 545), že chudoba je zavinená viac sociálnymi príčinami ako individuálnymi, teda kapitalistickým zriadením (*Národní hospodářství z r. 1924*, 388, 389, že nezamestnanosť je v kapitalizme nevyhnutným zjavom (*Soustava národního hospodářství II.*, Praha 1938, 542—543.))

⁶³ Klement Gottwald, *Spisy II*, Bratislava 1951, 262.

⁶⁴ K. Gottwald, *Spisy II*, Bratislava 1951, 175.

V tej istej reči uviedol s. Gottwald jedinú cestu vyslobodenia pracujúcich z krízy, keď povedal: „My ukazujeme pracujúcim masám jedinú cestu, ktorá ich vyvedie z terajšej biedy a krízy, cestu zničenia celého kapitalistického systému, cestu boja o moc!“⁶⁵

*

Záverom možno shrnúť, že Englišova teória hodnoty je nevedecká a apologetická: je postavená proti Marxovej vedeckej teórii hodnoty so skrytým poslaním „vyvrátiť“ ju, ako sa o to márne pokúšalo toľko apologetov kapitalizmu pred Englišom. Jej nevedeckosť plynie základne z falošných, tmárskych základov filozofických a noetických, z idealizmu a metafyziky. Falošné filozoficko-noetické základy sa prejavujú vo formalizme a subjektívnosti Englišovho chápania hodnoty; subjektívnosť radí túto teóriu do širšieho rámca teórie hraničného úžitku, zvláštny teleologický formalizmus robí túto teóriu zvláštnou odrodou lživ vedeckej rakúskej školy.

---

⁶⁵ K. Gottwald, *Spisy II*, Bratislava 1951, 187.

DISKUSIA

ŠTEFAN HERETIK

O PREDMETE ÚSEKOVÝCH EKONOMÍK

Na stránkach časopisu *Voprosy ekonomiki* už vyše roka prebieha diskusia sovietskych ekonomov o predmete úsekových ekonomík. Diskusia ukazuje, že predmet úsekových ekonomík nie je ešte teoreticky uspokojivo vyriešený a že prv než k tomu dôjde, treba objasniť a vyriešiť celý rad s tým súvisiacich sporných otázok. V tomto smere sovietska diskusia už doniesla veľmi kladné výsledky.

Zmätok, ktorý nateraz panuje okolo otázky predmetu úsekových ekonomík, prirodzene, brzdí ich žiaduci rozvoj, snižuje ich teoretickú úroveň a je zaiste jednou z príčin, prečo tieto ekonomické disciplíny nestoja celkom na výške tých úloh, ktoré na ne kladie veľký rozmach socialistického národného hospodárstva a jeho jednotlivých odvetví. Tento stav sa vypukle prejavuje aj v učebnej praxi vysokých škôl, na ktorých sa úsekové ekonomiky prednášajú. Nedostatočné vymedzenie predmetu a obsahu úsekových ekonomík je príčinou mnohých duplicít v kurzoch politickej ekonomie a úsekových ekonomík, vedie k prepĺneniu týchto kurzov popisným materiálom, ktorý ich odvádza od správneho teoretického zamerania. Všetky tieto nedostatky sa vo zvýšenej miere prejavujú v našej mladej ekonomickej vede a na našich vysokých školách ekonomického smeru. No na druhej strane sovietska diskusia so svojou vysokou vedeckou úrovňou zároveň dokazuje, že úsekové ekonomiky v Sovietskom sväze majú už za sebou to počiatkové vývojové obdobie, ktorým musí prejsť každá nová veda, aby bolo možné teoreticky presne zovšeobecniť jej predmet.

Cieľom tohto diskusného článku je nastoliť a objasniť základné metodologické otázky, ktoré sú východiskom pre správny teoretický prístup k problému predmetu úsekových ekonomík.

Predovšetkým treba povedať niekoľko slov k samému termínu „úseková ekonomika“ a ukázať, ktoré konkrétne ekonomické disciplíny tento názov kryje. Termín „úseková ekonomika“ vznikol, keď bolo u nás bežné členiť národné hospodárstvo pre účely plánovania a riadenia na úseky ako hlavné odvetvia materiálnej výroby: priemysel, poľnohospodárstvo, doprava, obchod atď., a tieto zasa na odvetvia (odvetvie priemyslu, napríklad potravinársky priemysel, odvetvie poľnohospodárstva, napríklad rastlinná výroba a pod.). Toto členenie národného hospodárstva na úseky a odvetvia viedlo k tomu, že sa pre ekonomické disciplíny, ktoré sa zaoberajú skúmaním ekonomiky hlavných odvetví národného a takto sa začal prekladať z ruštiny termín „otraslevaja ekonomika“. V súhlase s históriou vzniku nášho pomenovania pod úsekovými ekonomikami sa dnes najčastejšie rozumejú jednak ekonomické disciplíny, ktoré sa zaoberajú skúmaním ekonomiky hlavných odvetví národného hospodárstva (úsekov), jednak ekonomiky jednotlivých odvetví priemyslu, poľnohospodárstva a pod. K nim sa radí ekonomika a organizácia podniku, ktorá sa však už nezahrnuje pod označenie „úseková ekonomika“. V sovietskej diskusii bol vyslovený návrh, aby ekonomika odvetvia a ekonomika podniku boli slúčené v jednu disciplínu. Odôvodňujú to tým, že hlavné zvláštnosti každého odvetvia sú určené podnikmi, ktoré toto odvetvie tvoria, a preto nemožno stavať vedľa seba a proti sebe odvetvie a podnik (napríklad odvetvie strojárenského priemyslu a strojárenský podnik). K tomu treba dodať, že vymedzenie samotného pojmu odvetvia by takisto značne prispelo k vyjasneniu predmetu úsekových ekonomík.

V širšom smysle bolo by však možné pod pojem „úseková ekonomika“ zahrnúť všetky časti economickej vedy, okrem politickej ekonomie a s ňou tesne spojenými dejinami ekonomických učení a dejinami národného hospodárstva. Išlo by teda o spoločný názov pre všetky ekonomické disciplíny, ktoré na rozdiel od politickej ekonomie skúmajú len určitý úsek, časť, složku ekonomiky socialistickej spoločnosti. Potom by sem spadaly aj také vedné odbory, ako sú financie, peňažný obeh a úver, ekonomika práce, teória národohospodárskeho plánovania. Takto ustáliť obsah pojmu „úseková ekonomika“ je u nás možné preto, lebo na rozdiel od ruského termínu „otraslevaja ekonomika“ výraz „úsek“ ne-

vyjadruje nutne iba niektoré odvetvie národného hospodárstva. Aj v tejto terminologickej otázke bude treba u nás urobiť jasno.

V tejto stati budeme používať názov „úseková ekonomika“ v prvom vymedzení, ktoré je dnes najbežnejšie; pod úsekovou ekonomikou budeme teda rozumieť ekonomiku odvetví národného hospodárstva, tzv. hlavných odvetví, ako aj ekonomiku tých odvetví, na ktoré sa tieto členia.

*

Sovietska diskusia ukazuje, že hlavnými otázkami, ktoré sú kľúčom pre vyriešenie problému predmetu úsekových ekonomík, sú:

1. vzťah medzi politickou ekonomikou a úsekovými ekonomikami; túto otázku možno širšie formulovať ako otázku o mieste a úlohe úsekových ekonomík v rámci ekonomickej vedy;

2. vzťah medzi úsekovými ekonomikami a ekonomicou vedou vôbec na jednej strane a hospodárskou politikou na strane druhej.

Politická ekonomia ako veda, ktorá skúma zákony spoločenskej výroby a rozdeľovania hmotných statkov na rôznych stupňoch vývinu ľudskej spoločnosti, nezahŕňa dnes celú oblasť ekonomickej vedy. Nie je pochybné, že politická ekonomia a ekonomická veda sú svojím obsahom a rozsahom rôzne pojmy, že politická ekonomia je len časťou ekonomickej vedy. Popri nej existuje celý rad ekonomických disciplín, ktoré majú v rámci ekonomickej vedy relatívnu samostatnosť, tvoria určitý systém vlastných poznatkov.

Ak vychádzame zo súčasného stavu učebnej praxe na vysokých školách ekonomických v SSSR a v ľudovodemokratických krajinách, konštatujeme, že ekonomická veda zahŕňa dnes tieto disciplíny: politickú ekonomiu a s ňou tesne spojené dejiny národného hospodárstva a dejiny ekonomických učení, úsekové ekonomiky a ekonomiku socialistického podniku, ekonomiku práce, financie, peňažný obeh a úver, teóriu národohospodárskeho plánovania, účtovnú evidenciu a ekonomicкую štatistiku. Spoločným teoretickým základom a východiskom všetkých ekonomických disciplín je politická ekonomia ako najvšeobecnejšia a najvýznamnejšia súčasť ekonomickej vedy.

Toto bohaté členenie ekonomickej vedy je výsledkom procesu diferenciacie, ktorý prebiehal v spojitosti so vznikom a rozvojom socialistickej hospodárskej sústavy. Hlavným momentom v tomto procese bola kvalita-

tívne nová úloha ekonomickej vedy v socialistickej spoločnosti, kde jej poznatky tvoria vedecký základ hospodárskej politiky socialistickeho štátu.

Medzi ekonomické disciplíny, ktoré vznikajú až súčasne s vybudovaním socialistickeho hospodárskeho zriadenia v SSSR, patria predovšetkým úsekové ekonomiky; práve ich rozvoj a rastúci počet najvyššišie odráža potreby a požiadavky, ktoré na ekonomickú vedu kladol a kladie búrlivý rozmach sovietskeho národného hospodárstva, riadeného vedeckou politikou komunistickej strany a sovietskeho štátu. Ako vidieť, naše členenie ekonomickej vedy vzťahuje sa len na tú vývinovú etapu a na tú časť ekonomickej teórie, ktorej predmetom je ekonomika socialistickej spoločnosti, resp. v ľudovodemokratických krajinách ekonomika prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu.

Naproti tomu ekonomická veda, pokiaľ skúmala a skúma kapitalistické hospodárske zriadenie, bola a je celá alebo takmer celá (ak berieme do úvahy dejiny ekonomických učení a národného hospodárstva) obsiahnutá v marxistickej politickej ekonomii kapitalizmu. Príčiny, prečo sa ekonomická teória o kapitalizme nediferencovala podobne ako ekonomická teória socializmu, možno stručne vysvetliť týmito dvoma okolnosťami:

1. Buržoázna politická ekonomia sa rozvíjala ako veda len v tom období, keď mladá buržoázia bojovala proti rôznym zvyškom feudalizmu, aby umožnila čo najväčší rozvoj kapitalistických výrobných vzťahov a tým aj rýchly rozvoj nových výrobných síl. Len čo bol tento boj v hlavnom dobojovaný, buržoázna politická ekonomia sa nutne zvrhla na vulgárnu apologetiku kapitalizmu a prestala sa vyvíjať na vedeckom základe. Tento osud nevyhnutne stihol všetky tzv. podnikohospodárske náuky, ktoré by mali zodpovedať úsekovým ekonomikám. Buržoázne „podnikové vedy“ vznikajú až na podklade vulgárnej buržoáznej politickej ekonomie a okrem opakovania jej apologetických výmyslov obsahujú najmä popisný materiál a praktické rady pre kapitalistických podnikateľov, ako čo najúčinnejšie vykorisťovať námezdne pracovné sily v záujme dosiahnutia čo najväčších ziskov.

2. Pokračovateľkou vedeckých tradícií buržoáznej ekonomickej vedy je marxistická politická ekonomia ako kvalitatívne nová, proletárska ekonomická veda. Marx a Engels postavili ekonomickú vedu do služieb proletariátu: jej spoločenskou funkciou bolo ukázať miesto a poslanie robotníckej triedy v kapitalistickej spoločnosti, vysvetliť podstatu kapitalistických vzťahov, odhaliť ekonomické zákony kapitalistického

spôsobu výroby. Ekonomická teória sa stala najmocnejšou duchovnou zbraňou proletariátu na svrhnutie kapitalistického systému. Túto úlohu mohla plniť a skutočne aj plní marxistická politická ekonomia sama, a preto nevznikla potreba ďalších ekonomických disciplín o jednotlivých odvetviach kapitalistického národného hospodárstva.

Preto hovoríme o úsekových ekonomikách len v spojitosti so socialistickým národným hospodárstvom, ktorému slúžia ako dôležitý vedecký nástroj plánovitého rozvoja. O prvkoch úsekových ekonomik kapitalizmu možno však hovoriť v tých častiach socialistických úsekových ekonomik, kde sa porovnáva vývin odvetví kapitalistickej a socialistickej ekonomiky.

Proces diferenciacie socialistickej ekonomickej vedy nie je skončený, ale neustále pokračuje. Tento vývin nie je nijakou zvláštnosťou ekonomickej vedy; podobnú rastúcu špeciálnosť v súvislosti s potrebami praxe badáme aj v iných vedách.

*

Všetky vedné odbory socialistickej ekonomickej vedy sa zaoberajú ekonomickými otázkami, teda otázkami vývinu socialistických výrobných vzťahov ako hlavnej hybnej sily rozvoja výrobných síl. Práve preto, že všetky ekonomické disciplíny majú tento spoločný predmet skúmania: vzťahy ľudí vo výrobe, zahrnujeme ich všetky do jednej spoločnej vedy, do ekonomickej vedy. Tým, prirodzene, nie je zodpovedaná otázka, čo oprávňuje existenciu úsekových ekonomik ako samostatných vedných disciplín v rámci ekonomickej vedy. Otázka relatívnej samostatnosti úsekových ekonomik je vlastne otázkou rozdielu medzi predmetom politickej ekonomie a úsekových ekonomik.

Odpoveď na túto otázku sa neraz hľadá v dnešnej faktickej náplni úsekových ekonomik. Tento postup nemôže však byť veľmi úspešný. Terajší obsah úsekových ekonomik je viacej výsledkom určitej učebno-pedagogickej praxe a nepredstavuje ucelený logický systém vedeckých poznatkov, ktorý by bol vyvolaný a ktorý by zodpovedal potrebám hospodárskej praxe. Svedčia o tom kurzy a učebnice úsekových ekonomik, ktoré obsahujú veľa poučiek politickej ekonomie, mnoho empirického materiálu i dejín národného hospodárstva a menej teoretických zovšeobecnení o vlastnej ekonomike príslušného odvetvia.

Politická ekonomia i úsekové ekonomiky skúmajú jeden a ten istý

spoločenský jav: výrobné vzťahy medzi ľuďmi. No na to, aby sme vymedzili predmet úsekových ekonomík, nestačí iba konštatovať, že politická ekonomia skúma výrobné vzťahy v meradle celého národného hospodárstva a úsekové ekonomiky iba v rámci určitého odvetvia národného hospodárstva. Takéto vymedzenie by sa fakticky rovnalo stožňeniu predmetu politickej ekonomie a úsekových ekonomík, lebo ukazuje iba to, čo je vlastne spoločné predmetu všetkých súčastí ekonomickej vedy, neukazuje však na to špecifické, osobitné v jednotlivých disciplínach ako samostatných súčastiach ekonomickej vedy. J. V. Stalin v práci *O marxizme v jazykovede* zdôrazňuje, že spoločenské javy okrem toho spoločného „majú svoje špecifické zvláštnosti, ktorými sa navzájom odlišujú a ktoré sú najdôležitejšie pre vedu“.¹

Politická ekonomia skúma vývin výrobných vzťahov danej spoločenskej formácie, v našom prípade politická ekonomia socializmu skúma výrobné vzťahy nižšej fázy komunistickej formácie, socializmu; pritom jej špecifickým hľadiskom je, že skúma len tie stránky výrobných vzťahov, ktoré sú určené formou vlastníctva výrobných prostriedkov, ktorá je zasa objektívne podmienená danou úrovňou spoločenských výrobných síl.

Za socializmu v celej ekonomike neobmedzene panujú socialistické výrobné vzťahy, ktorých základom je spoločenské socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov. No súčasná existencia dvoch foriem socialistického vlastníctva, štátneho, všeludového a družstevného, skupinového, podmieňuje určité rozdiely vo výrobných vzťahoch, ktoré panujú v dvoch hlavných výrobných sektoroch socialistického hospodárstva. Nová stalinská definícia politickej ekonomie jasne ukazuje, že formy vlastníctva a od nich závislé výrobné, ekonomické vzťahy sú predmetom skúmania politickej ekonomie. Z toho plynie, že jestvujúce sociálno-ekonomické rozdiely zhruba povedané medzi socialistickým priemyslom a socialistickým poľnohospodárstvom nemôžu odôvodniť existenciu ekonomiky priemyslu a ekonomiky poľnohospodárstva ako osobitných ekonomických disciplín, pretože tieto rozdiely, vyplývajúce z dvoch foriem socialistického vlastníctva, sú už predmetom samej politickej ekonomie. Tým menej by tieto rozdiely poslúžili ako argument pre samostatnú existenciu ekonomík jednotlivých odvetví priemyslu a poľnohospodárstva alebo ostatných úsekových ekonomík. Okrem toho treba uvážiť, že

¹ J. V. Stalin, *O marxizme v jazykovede*, Bratislava 1950, 35.

odlišnosti v socialistických výrobných vzťahoch vyplývajúce z dvoch foriem socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov sú len dočasné a že v ďalšom vývine, pri postupnom prechode ku komunizmu, budú sa postupne stierať aj všetky sociálno-ekonomické rozdiely medzi socialistickým priemyslom a poľnohospodárstvom. Tu teda nemožno hľadať tie špecifické zvláštnosti vo vývine socialistických výrobných vzťahov, ktoré sú predmetom skúmania úsekových ekonomík. Preto nemožno súhlasiť so s. G. Romančenkou,² ktorý oprávnenosť samostatnej ekonomiky poľnohospodárstva vidí najmä v podstatných rozdieloch vo výrobných vzťahoch v dvoch hlavných výrobných sektoroch socialistickej spoločnosti. Keby to tak bolo, ekonomika priemyslu i poľnohospodárstva by nutne predstavovali len podrobnejšie rozpracované časti politickej ekonomie.

Videli sme, že hľadisko politickej ekonomie pri skúmaní vývinu výrobných vzťahov predstavujú tie stránky výrobných vzťahov, ktoré závisia a sú určené formou vlastníctva výrobných prostriedkov, historicky podmienenou daným spoločenským stupňom rozvoja výrobných síl. S týmto všeobecným, širokým a vysoko abstraktným prístupom k socialistickým výrobným vzťahom odhaľuje politická ekonomia socializmu zákony socialistického spôsobu výroby; takto bol odhalený aj základný zákon pohybu socialistického zriadenia, zabezpečenie maximálneho uspokojenia neustále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb socialistickej spoločnosti nepretržitým rastom a zdokonaľovaním socialistickej výroby na základe najvyššej techniky.

Úsekové ekonomiky nemôžu pristupovať k výrobným vzťahom medzi ľuďmi s takéhoto všeobecného hľadiska, lebo ináč by len opakovali a podrobnejšie rozvádzať poučky politickej ekonomie. Ktoré sú teda tie konkrétne, špecifické zvláštnosti, stránky socialistických výrobných vzťahov, ktoré sú pre úsekové ekonomiky najdôležitejšie, tvoria vlastný predmet ich skúmania a dávajú im právo na relatívne samostatnú existenciu popri politickej ekonomii? Domnievame sa, že tieto špecifické zvláštnosti sú určené zvláštnosťami bezprostredného pracovného procesu, technologickej výroby daného odvetvia výroby. Spoločenská výroba ako jednota výrobných síl a výrobných vzťahov je abstrakcia, vyjadrujúca to hlavné, podstatné a spoločné vo všetkých jednotlivých odvetviach spoločenskej výroby. Jednota výrobných síl a výrobných vzťahov a ich vzájomné pôsobenie vystupujú vo svojej konkrétnej podobe ako jednota

² G. Romančenko, *Voprosy ekonomiki* 4, 1953.

techniky a ekonomiky daného výrobného odvetvia, alebo presnejšie povedané, ako jednota techniky a ekonomiky podnikov určitého druhu, ktorých súhrn tvorí príslušné odvetvie.

„Povaha tejto jednoty a vzájomného pôsobenia — píše A. Nikiforov³ — je rozličná v rôznych odvetviach výroby.“

Špecifické zvláštnosti bezprostredného pracovného procesu, nech už sú dané povahou predmetu práce, pracovných prostriedkov, trvaním výrobného a pracovného času a pod., vytvárajú zvláštne ekonomické podmienky a zvláštne ekonomické problémy určitého odvetvia (ekonomia mŕtvej a živej práce, pracovné podmienky, skladba vlastných nákladov výroby, podmienky pre odmeňovanie a pod.). Na podklade týchto špecifických ekonomických podmienok prebiehajú osobitné ekonomické procesy, nevyhnutné súvislosti a vzťahy medzi javmi v danom odvetví, ktoré sú výsledkom aktívneho pôsobenia techniky výroby na ekonomiku výroby a spätého pôsobenia ekonomiky výroby na techniku výroby. Na podklade týchto zvláštnych podmienok pôsobia zvláštne zákonitosti vývinu daného odvetvia výroby; odhaľovať a študovať tieto zákonitosti, vlastné danému odvetviu, to je práve hlavná úloha úsekových ekonomík.

Treba znovu zdôrazniť, že úsekové ekonomiky sa zaoberajú výrobnými vzťahmi medzi ľuďmi, teda spoločenskou stránkou výroby odvetvia národného hospodárstva; riešia zvláštne ekonomické, a nie technické otázky, vlastné danému odvetviu, aj keď tieto vyplývajú zo samotného pracovného procesu, z techniky výroby. Z povahy problémov úsekových ekonomík, teda vyplýva, že ich riešenie nie je možné bez dôkladnej znalosti technológie výroby a ostatných technicko-výrobných otázok. To však neznamená, že úsekové ekonomiky prestávajú byť ekonomickými disciplínami, že sa tu stiera hranica medzi technickými a spoločenskými, ekonomickými vedami. Rovnako, ako „politická ekonomia nie je technológia“ (Marx), nie sú technologiou ani úsekové ekonomiky. Preto nie je správny názor súdruha Jemeljanova, že ekonomika podniku predstavuje akúsi smiešanú technicko-ekonomickú alebo inžiniersko-ekonomickú vedu.⁴ Tento názor bol v sovietskej diskusii výslovne zamietnutý takmer všetkými účastníkmi.

*

³ A. Nikiforov, Voprosy ekonomiky 7, 116, 1953.

⁴ A. Jemeljanov, Voprosy ekonomiki 4, 1953.

Otvorenou a diskusnou ostáva aj otázka, či predmetom úsekových ekonomík je skúmať konkrétne formy prejavu tých ekonomických zákonov, ktoré odhaľuje politická ekonomia, alebo či tu ide o špecifické ekonomické zákonitosti príslušného odvetvia. Väčšina sovietskych ekonomov stojí na stanovisku, že úsekové ekonomiky skúmajú iba konkrétne formy, v ktorých sa v jednotlivých výrobných odvetviach prejavujú všeobecné zákony vývinu výrobných vzťahov. Tento názor prevláda aj u nás. Na prvý pohľad by sa zdalo, že tento spor nemá podstatný charakter, že tu ide viacej o formálnu otázku, ako nazveme tie špecifické ekonomické procesy, nevyhnutné súvislosti medzi javmi, ktoré prebiehajú na podklade osobitných ekonomických podmienok príslušného odvetvia národného hospodárstva. V skutočnosti však ide o viacej.

Proti názoru, že úsekové ekonomiky skúmajú iba konkrétne formy prejavu zákonov politickej ekonomie, treba predovšetkým namietnuť, že sa tak nevytyčuje jasná teoretická hranica medzi oblasťou politickej ekonomie a úsekových ekonomík, ktoré sa pri tomto poňatí menia na púhu ilustráciu politickej ekonomie. Ich predmet je takto vymedzený príliš všeobecne a súčasne príliš úzko. Takéto vymedzenie nedáva popud k hlbokému teoretickému skúmaniu a zovšeobecňovaniu špecifických ekonomických zvláštností jednotlivých odvetví, ako o nich bola reč. Oblasť skúmania, napríklad ekonomiky potravinárskeho priemyslu alebo ekonomiky dopravy je vymedzená len veľmi neurčito a všeobecne, ak povieme, že ich úlohou je skúmať konkrétne formy prejavu základného ekonomického zákona socializmu v potravinárskom priemysle alebo v doprave. V skutočnosti majú jednotlivé odvetvia národného hospodárstva svoje zvláštne zákonitosti plánovitého vývinu, ktoré sú, prirodzene, podriadené a pôsobia v rámci všeobecných ekonomických zákonov socialistickeho spôsobu výroby, najmä základného ekonomického zákona socializmu a zákona plánovitého (proporcionálneho) rozvoja národného hospodárstva. Proti námietke, že takéto špecifické zákonitosti sú nateraz neznáme alebo takmer neznáme, že neboly ešte formulované, treba poukázať na to, že úsekové ekonomiky neboly správne zamerané, a preto zahrnujú pomerne málo teoretických zovšeobecnení a viacej popisného, faktického materiálu.

Je známe, že Engels uznával existenciu osobitných zákonitostí pôsobiacich vo vnútri odvetví národného hospodárstva. V liste K. Schmidtovi z 27. októbra 1890 píše, že obchod, keď sa osamostatní od výroby, „sleduje svoj vlastný pohyb, ktorý je síce vo svojom celku ovládaný po-

hybom výroby, ale v podrobnostiach a vo vnútri tejto všeobecnej závislosti sa predsa riadi vlastnými zákonmi, ktoré sú dané povahou tohto nového činiteľa“. Podobne hovorí aj o obchode s peniazmi, že po oddelení od obchodu s tovarom „má svoj vlastný vývoj, vlastné zákony a fázy, určované jeho vlastnou povahou.“⁵

S hľadiska dialektického materializmu vyzerá otázka zákonitostí, vlastných jednotlivým odvetviám materiálnej výroby, takto:

Ekonomické zákony vôbec sú konkrétnou formou prejavu zákonov dialektického vývinu, aplikovaných na výrobné, ekonomické vzťahy. Politická ekonomia pozná všeobecné ekonomické zákony, ktoré riadia vývin výrobných vzťahov, určujú vzťahy medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi priebehom celého trvania spoločenskej výroby, teda vo všetkých spoločenských formáciách. Tieto všeobecné ekonomické zákony prejavujú sa v rámci danej spoločenskej formácie ako špecifické zákony vývinu tých konkrétnych, historických výrobných vzťahov, ktoré sú jej základom. Jednako však nehovoríme o konkrétnych formách prejavu všeobecných zákonov dialektického vývinu výrobných síl a výrobných vzťahov v danej formácii, ale o ekonomických zákonoch feudalizmu, kapitalizmu, socializmu. Ekonomické zákony daného spôsobu výroby majú zasa svoje konkrétne formy v jednotlivých odvetviach spoločenskej výroby; tieto odvetvia vznikajú ako výsledok rozvoja spoločenskej deľby práce a dostávajú relatívnu samostatnosť, ktorej výrazom sú vlastné zákony vývinu odvetvia, pôsobiace v rámci všeobecnejších zákonov príslušného spôsobu výroby. Je to práve táto relatívna samostatnosť, vyplývajúca zo spoločenskej deľby práce a z materiálno-technickej základne, ktorá dáva možnosť hovoriť o objektívnych zákonitostiach, vlastných jednotlivým odvetviám spoločenskej výroby. Širšie, všeobecnejšie zákony sú abstrakciou konkrétnejších zákonov; ide tu teda o dialektickú jednotu, všeobecného a jednotlivého, abstraktného a konkrétneho. Celé socialistické národné hospodárstvo sa vyvíja plánovite, a preto v jednotlivých odvetviach socialistickej výroby hovoríme o vlastných, špecifických zákonitostiach plánovitého vývinu.

Z účastníkov sovietskej diskusie priznáva existenciu zvláštnych zákonitostí odvetví s. A. Nikiforov,⁶ a z autorov, ktorí už pred touto diskusiou formulovali svoj názor na predmet úsekových ekonomík, na tomto

⁵ Marx, Engels, *Vybrané dopisy*, Praha 1952, 382.

⁶ A. Nikiforov, *Voprosy ekonomiki* 7, 1953.

stanovisku stojí s. Gorodeckij.⁷ No niektorí iní sovietski ekonomi existenciu takýchto zákonitostí aspoň nepriamo pripúšťajú, hoci nie sú v tejto veci celkom dôslední. Ako príklad možno uviesť veľmi hodnotný diskusný článok s. T. Chačaturova. *Predmet vedy o ekonomike dopravy*.⁸ S. Chačaturov na jednej strane vymedzuje ekonomiku dopravy (str. 94) ako „vedu, predstavujúcu systém zákonov, odrážajúcich objektívne súvislosti medzi javmi, objektívne procesy, ktoré nezávisia od vôle ľudí. — Jej obsahom je... analýza základov plánovitého rozvoja dopravy ako odvetvia socialistickej výroby“. Na viacerých miestach svojej state zdôrazňuje, že ekonomika dopravy obsahuje teoretické poučky, vedecké zovšeobecnenia, ktoré robí na podklade marxisticko-leninskej teórie. Z toho teda vyplýva, že ekonomika dopravy má svoje vlastné vedecké pojmy i vedecké zákony. No na druhej strane s. Chačaturov zásadne obmedzuje predmet a obsah svojej vedy, keď píše, že ekonomika dopravy skúma, ako sa v doprave prejavujú všeobecné zákony rozvoja danej spoločensko-ekonomickej formácie. Je jasné, že nemožno hovoriť o vede ako o sústave zákonov, ak táto veda nemá vlastné vedecké pojmy a zákony.

*

Ak hovoríme, že úsekové ekonomiky majú za predmet tie špecifické zvláštnosti výrobných vzťahov medzi ľuďmi, ktoré vyplývajú zo zvláštností bezprostredného pracovného procesu určitého odvetvia, a že ich úlohou je odhaľovať špecifické zákony plánovitého vývinu tohto odvetvia, ktoré na podklade týchto konkrétnych špecifických podmienok pôsobia, povedali sme to podstatné a špecifické o ich predmete a obsahu, to čím sa svojim predmetom odlišujú od politickej ekonomie a čím dáva právo na samostatnú existenciu ako ucelenému systému vedeckých poznatkov v rámci ekonomickej vedy. No tým ešte nie je v plnej šírke vyčerpaný predmet úsekových ekonomík. Zvláštno ekonomické podmienky určitého odvetvia socialistickej výroby vyplývajú aj z postavenia odvetvia v rámci celého národného hospodárstva, najmä však z miesta, ktoré zaujíma v procese rozšírenej socialistickej reprodukcie. Všetky vzťahy a súvislosti medzi odvetvím a národným hospodárstvom

---

⁷ Gorodeckij, *Voprosy ekonomiki* 9, 1949.

⁸ O. Chačaturov, *Predmet vedy o ekonomike dopravy*, *Voprosy ekonomiki* 8, 1953.

sú jedným z činiteľov, ktorý spoluvytvára zvláštne ekonomické podmienky odvetvia, na podklade ktorých pôsobia jemu vlastné zákonitosti. Preto aj všetky tieto súvislosti a vzťahy sú predmetom skúmania úsekových ekonomík.

Socialistická ekonomická veda ako celok a všetky jej časti slúžia potrebám rozvoja socialistického národného hospodárstva. Sú vedeckým podkladom socialistickej hospodárskej politiky. Aby účinne plnili túto úlohu, úsekové ekonomiky sa nemôžu uspokojiť iba tým, že robia teoretické zovšeobecnenia, odhaľujú zákonitosti svojho odvetvia, ale ukazujú aj najvhodnejšie cesty a metódy, ako treba tieto zákonitosti využiť v záujme plánovitého rozvoja odvetvia. Preto úsekové ekonomiky vypracovávajú aj najvhodnejšie metódy a formy plánovania, riadenia a organizácie príslušného odvetvia. V meradle celého národného hospodárstva otázky foriem a metód plánovania sú predmetom špeciálnej ekonomickej disciplíny, vedy o národohospodárskom plánovaní; na rozdiel od úsekových ekonomík tieto otázky stoja mimo okruhu politickej ekonomie.

*

Pre vymedzenie predmetu a úlohy úsekových ekonomík veľmi významná je ďalej otázka vzťahu medzi úsekovými ekonomikami a hospodárskou politikou. Túto otázku v inej, širšej súvislosti, najmä v boji proti rôznym subjektívno-idealistickým a voluntaristickým predstavám o charaktere ekonomických zákonov socializmu, ako aj priamo vo vzťahu k politickej ekonomii rieši J. V. Stalin v práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*.

V polemike so s. Jarošenkom ukazuje J. V. Stalin, že s. Jarošenko si poplietol politickú ekonomiu a hospodársku politiku, keď vyhlasuje, že predmetom politickej ekonomie socializmu nie sú výrobné vzťahy, ale predovšetkým otázky racionálnej organizácie výrobných síl, plánovania národného hospodárstva a pod. V súvislosti s týmito nemarxistickými názormi J. V. Stalin, ako je známe, jednak sformuloval presnú a vyčerpávajúcu definíciu politickej ekonomie a jednak objasnil predmet hospodárskej politiky. Píše: „To, čo považuje (s. Jarošenko) za predmet politickej ekonomie — racionálnu organizáciu výrobných síl, plánovanie národného hospodárstva, utváranie spoločenských fondov atď. — nie je predmetom politickej ekonomie, ale predmetom hospodárskej politiky

vedúcich orgánov“.⁹ Ukazuje, že úlohou vedúcich orgánov hospodárskej politiky je plánovať, riadiť a organizovať národné hospodárstvo, tak aby bol zaistený nepretržitý rast a zdokonaľovanie celej spoločenskej výroby, ďalej, zavčasu spozorovať narastajúce protirečenia medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi a urobiť potrebné opatrenia na ich prekonanie. Všetky opatrenia vedúcich orgánov hospodárskej politiky, ich každodenná činnosť musí byť v súlade s požiadavkami ekonomických zákonov socializmu, musí sa o ne plne opierať a využívať ich. „Politická ekonomia — píše J. V. Stalin — skúma zákony vývinu výrobných vzťahov, hospodárska politika robí z toho praktické závery, konkretizuje ich a stavia na tom svoju každodennú prácu.“¹⁰

Takto J. V. Stalin presne rozhraničil politickú ekonomiu ako vedu, ako oblasť teoretického skúmania ekonomických problémov od hospodárskej politiky ako oblasti praktického riešenia týchto problémov. Hospodárska politika nie je vedou, je to praktická činnosť ľudí, ktorá však spočíva na vedeckých poznatkoch, predovšetkým na poznatkoch ekonomickej vedy, využíva ich a aplikuje pri plánovaní, organizovaní a riadení národného hospodárstva. Preto je socialistická hospodárska politika vedeckou politikou. Stalinov výrok o tom, že „zafažovať politickú ekonomiu otázkami hospodárskej politiky znamená zahubiť ju ako vedu“,¹¹ niekedy sa však vykladá v tom smysle, akoby sa politická ekonomia nemala zaoberať aktuálnymi, konkrétnymi problémami ekonomického vývinu spoločnosti. Takýto výklad skrýva v sebe nebezpečenstvo, že politická ekonomia bude odtrhnutá od hospodárskej praxe. O tom, že takéto tendencie jestvujú, najlepšie svedčí názor, podľa ktorého jedným z najdôležitejších rozdielov medzi predmetom politickej ekonomie a predmetom úsekových ekonomík je, že úsekové ekonomiky sa zaoberajú aj otázkami hospodárskej politiky, zatiaľ čo pre politickú ekonomiu sú tieto otázky „zakázanou oblasťou“. Tento názor zastáva celý rad sovietskych ekonomov, ktorí vystúpili v diskusii o predmete úsekových ekonomík.

Politická ekonomia nie je a nemôže byť odtrhnutá od otázok hospodárskej politiky, veď zovšeobecňujúc prax výstavby socializmu, teda aj praktickú činnosť orgánov hospodárskej politiky, odhaľuje a študuje objektívne zákony vývinu socialistickej ekonomiky a umožňuje tak hos-

⁹ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 71.

¹⁰ Tamtiež, 63.

¹¹ Tamtiež, 63.

podárskej politike predvídať priebeh udalostí v ekonomickom živote krajiny a podľa toho riadiť jej ekonomiku. Takto slúži praxi, takto sa prejavuje v politickej ekonomii nerozlučná spojitosť teórie a praxe. Najlepším príkladom, ako má politická ekonomia plniť svoje poslanie, je práca J. V. Stalina, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. V nej J. V. Stalin na podklade zovšeobecnenia skúseností výstavby socializmu v SSSR nielen odhalil základný ekonomický zákon socializmu, ale aj ukázal cesty prechodu od socializmu ku komunizmu. Toto vrcholné teoretické dielo politickej ekonomie socializmu má obrovský význam pre hospodársku politiku socialistického štátu, pre riešenie najnaliehavejších konkrétnych úloh ďalšieho vývinu ekonomiky socialistickej spoločnosti.

Úsekové ekonomiky sú složkami ekonomickej vedy. Preto všetky poučky, ktorými J. V. Stalin vyjasnil vzťah medzi hospodárskou politikou a politickou ekonomikou, plne sa vzťahujú aj na úsekové ekonomiky. Aj pre ne platí v tom istom smysle ako pre politickú ekonomiu zásada, že zaoberať sa úsekovými ekonomikami otázkami hospodárskej politiky znamená zahubiť ich ako vedu. Ani úsekové ekonomiky sa nemôžu zaoberať opisom konkrétnych opatrení orgánov hospodárskej politiky, nemôžu riešiť jej jednotlivé, konkrétne problémy, ale musia zovšeobecňovať hospodársku prax v rámci svojho odvetvia a odhaľovať jeho objektívne zákonitosti.

V tejto súvislosti je dôležité poukázať na to, prečo J. V. Stalin na viacerých miestach svojej práce *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* hovorí len o vedúcich orgánoch hospodárskej politiky. J. V. Stalin vyvracajúc nesprávne názory s. Jarošenka objasňuje predmet politickej ekonomie ako vedy, ktorá skúma a odhaľuje zákony vývinu výrobných vzťahov, teda zákony spoločenskej výroby a rozdeľovania. Oproti politickej ekonomii stavia hospodársku politiku tých orgánov, ktoré na tej istej úrovni, teda v meradle celého národného hospodárstva plánujú a riadia národné hospodárstvo, organizujú výrobné sily atď. Z toho však neslobodno robiť záver, s ktorým sa niekedy stretávame, akoby hospodársku politiku robily len tie orgány, ktoré stoja na samom vrcholku hospodársko-politického aparátu socialistického štátu. Je nepochybné, že pod orgánmi hospodárskej politiky treba rovnako rozumieť aj vedúcich činiteľov hospodárskych organizácií jednotlivých odvetví národného hospodárstva, podnikov i závodov; všetky tieto orgány robia hospodársku politiku na svojom úseku, zúčastňujú sa plánovania, kontroly a spresňovania plánu, riadenia a organizovania národného hospodárstva, keď uvá-

dzajú do života hospodársko-politické smernice strany a vlády a robia každodenne konkrétne opatrenia na splnenie plánom uložených úloh. Dať potrebnú vedeckú výzbroj týmto orgánom hospodárskej politiky, vyzbrojiť ich dôkladnými teoretickými znalosťami ekonomických problémov a zákonitostí príslušného odvetvia a ukázať im aj formy a metódy, ako čo najúčinnnejšie využiť tieto poznatky v záujme plánovitého rozvoja odvetvia, to je úloha úsekových ekonomík, ktorá jasne vymedzuje ich vzťah k hospodárskej politike.

*

Vyjasniť a potom vyriešiť otázku predmetu úsekových ekonomík, to je spoločná úloha politických i úsekových ekonomov. Tézy vyslovené v tomto článku sú väčšinou diskusnej povahy; zčasti shrňujú niektoré výsledky sovietskej diskusie, zčasti niektoré otázky stavajú v novom svetle. Ako sme už na začiatku spomenuli, cieľom tohto článku je pokúsiť sa o objasnenie iba zásadných metodologických otázok predmetu úsekových ekonomík. Ak aj v takejto forme prenášame diskusiu o predmete úsekových ekonomík na náš vedecký ekonomický front, neznamená to, že táto otázka je dnes v našich podmienkach rovnako dôležitá a aktuálna ako v Sovietskom sväze, kde úsekové ekonomiky majú už za sebou veľký kus tvorivej práce vysokej teoretickej úrovne.

Naproti tomu naše úsekové ekonomiky majú zatiaľ za sebou pomerne krátku, iba niekoľkoročnú, najmä prednášateľskú činnosť na vysokých školách ekonomického smeru. Prvoradou podmienkou ďalšieho rozvoja týchto našich ekonomických disciplín ostáva ešte hlbšie si osvojiť poznatky sovietskej economickej vedy a na ich podklade tvorivo riešiť konkrétne problémy nášho napredovania k socializmu, predovšetkým tie problémy, ktoré pred našu ekonomickú vedu stavajú hospodársko-politické usnesenia strany a vlády z poslednej doby a septembrové vládne vyhlásenie. Také sú najnaliehavejšie a najaktuálnejšie úlohy našich úsekových ekonomov. Súčasne je však nesporné, že tvorivá výmena názorov o predmete úsekových ekonomík a ich mieste v rámci economickej vedy môže len prispieť ku zvýšeniu teoretickej úrovne a k rýchlejšiemu rozvoju úsekových ekonomík nielen v Sovietskom sväze, ale aj u nás.

RECENZIE

EKONOMICKÉ POZNÁMKY NA OKRAJ KNIHY B. PARTYKA, *TECHNICKO-HOSPODÁRSKE NORMY AKO ZÁKLAD CHOZRASČOTU*¹

Práca B. Partyka vyšla rok po usnesení strany a vlády o politickom a organizačnom zabezpečení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva a niekoľko mesiacov po zavedení socialistickej účtovnej evidencie v našich podnikoch. Usnesenie strany a vlády konštatuje, že „nedostatky v rozpracovaní progresívnych noriem využitia kapacity i spotreby surovín a materiálov sú jedným z najväznejších činiteľov, ktorí brzdia rozvoj socialistického súťaženia a zavedenie skutočného chozrasčotu“... „Jedným z hlavných predpokladov zhospodárnenia našej výroby je zavádzanie noriem všetkého druhu. No popritom vážnym nedostatkom, ktorý brzdí rozvoj plánovania sníženia vlastných nákladov výroby, je situácia v účtovníctve. Účtovná evidencia, ktorá sa v našich závodoch používa, neumožňuje zavedenie chozrasčotu a rentabilné riadenie výroby, kontrolu nákladov na výrobu podľa prvkov nákladov, plánovanie úlohy sníženia vlastných nákladov porovnateľnej výroby v závodoch. Dosať existujúce kapitalistické princípy v účtovnej evidencii treba nahradiť takou účtovnou sústavou, ktorá bude zodpovedať socialistickým princípom riadenia hospodárstva... a pomáhať zavádzaniu chozrasčotu.”

Usnesenie strany a vlády ukladá strannickým, odborovým a hospodárskym organizáciám „objasňovaciu prácu medzi hospodárskymi pracovníkmi, plánovačmi a pracovníkmi v evidencii o prednostiach novej metódy zostavovania plánu a o potrebe prestavby účtovníctva a štatistiky na operatívnu evidenciu plnenia plánu podľa všetkých ukazovateľov“.

Práca B. Partyka je prvá a doteraz jediná, ktorá na Slovensku vyšla tlačou a výslovne reaguje na spomínané vládne usnesenie. Autor ju určil stredným kádom; chce v nej hlavne „vysvetliť sústavu noriem v socialisticom hospodárstve v rozsahu potrebnom pre všetkých pracovníkov hociktorého priemyslového podniku, poukázať na nedostatky v našom normovaní a ich následky, ale aj príčiny“. Nakoniec autor vo svojej práci mnoho hovorí k pracovníkom z evidencií: sústreďuje sa na vysvetlo-

---

¹ B. Partyk, *Technicko-hospodárske normy ako základ chozrasčotu*, Bratislava 1953.

vane následkov rôznych metód normovania nákladov na odchýlky medzi plánom a účtovnými výsledkami vlastných nákladov výroby.

Ak autor touto koncepciou svojej práce dosiahne sblíženie k iniciatívnej spolupráci účtovníkov, plánovačov, normovačov a ostatných hospodárskych pracovníkov v našich podnikoch, vykoná zaiste dobrú prácu. Prekvapuje však, že ako teoretik účtovníctva hovorí tak málo pracovníkom vlastného odboru o teoretickej nevyhnutnosti prestavby našej účtovnej evidencie, a to v čase, keď sa nová účtovná evidencia u nás zavádzala; vieme, že veľkej časti našich účtovníkov kvalita zmeny účtovnej evidencie dodnes nebola dostatočne vysvetlená a zdôvodnená.

Autor na str. 8—9 kritizuje nedostatok objasňovacej práce v podnikoch — len v otázkach technicko-hospodárskeho normovania: „Naša prax je zanedbaná snád práve preto, že naša teoretická práca a vedecká práca a naše úsilie o popularizáciu vedeckých poznatkov neboli dobré alebo neboli dostatočné, pretože naši podnikoví riaditelia, plánovači a hospodári často nevysvetlili robotníkom a technikom cieľ technicko-hospodárskych noriem, význam a dôsledky normovania.“ „Vina za tento súčasný stav však nelipne len na podnikoch, závodoch a na pracujúcich. I naša vedecká práca v oblasti ekonomiky je značne oneskorená a vlastne zámerne sa oneskorila. Politická ekonomia ako veda sa podceňovala. Naša ekonomická teória bola odtrhnutá od praxe. Veľmi neskoro sme začali zbierať poučenia a často len povrchne a formálne sme uplatňovali dlhoročné skúsenosti, ktoré získal dávno pred nami prvý a zatiaľ jediný socialistický štát na svete — Sovietsky sväz v budovaní socialistickej ekonomiky“ (str. 11).

S názorom autora možno úplne súhlasiť v otázke nedostatočného ovládania marxisticko-leninskej teórie, v otázke nedostatočného poznávania a nedostatočného aplikovania cenných sovietskych skúseností pri výstavbe socializmu u nás.

Je aj pravdou, že význam politickej ekonomie sa podceňoval a podceňuje sa často aj dnes, najmä v kruhoch účtovných odborníkov.

V SSSR sa socialistická evidencia rozvíjala v rámci prudkých triednych bojov proti buržoáznej metodológii v teórii a praxi (Sumcov). U nás sa uskutočňovala prestavba účtovnej evidencie bez jediného zhodnotenia so strany teoretikov účtovnej evidencie.

Odpor pracovníkov v účtovnej evidencii proti ideologickej závislosti od politickej ekonomie má svoje historické korene, ktoré siahajú do dôb vzniku klasickej buržoáznej politickej ekonomie, do dôb vzniku a rozvoja kapitalistickej výroby.

Klasická škola stroskotala pri teoretickom vyjasnení economickej podstaty zisku, hoci stála na pôde pracovnej teórie hodnoty. Klasici buržoáznej politickej ekonomie sa domnievali, že robotník predáva kapitalistovi svoju prácu. No, za predpokladu, že predmetom kúpy a predaja medzi kapitalistom a robotníkom je práca, mohol zisk vzniknúť len porušením zákona hodnoty. Až Marx definitívne objasnil túto otázku: Ukázal, že robotník nepredáva kapitalistovi prácu, ale pracovnú silu, ktorej hodnota je menšia ako hodnota, ktorú svojou prácou vytvára.

Nástupci A. Smitha a D. Ricarda nastúpili cestu apologetiky kapitalizmu. Opustili pôdu pracovnej teórie hodnoty a hlásali názor, že hodnota výrobkov pozostáva zo súčtu ich nákladov. Každá nákladová složka je tvorivou časťou hodnoty a tým aj ceny výrobku. Hodnototvornou složkou výrobku je podľa nich i podnikateľský zisk.

V tejto koncepcii má svoju ideologickú základňu buržoázna účtovná evidencia, do rámca ktorej patrila aj naša účtovná evidencia, platná do konca minulého roku.

Ďalší vývoj buržoáznej politickej ekonomie len celkom málo už ovplyvnil účtovnú evidenciu a škola tzv. hraničného úžitku nemala na ňu už vonkoncom nijaký vplyv. Táto od 70 rokov minulého storočia oficiálna buržoázna národohospodárska teória neobjasňovala účtovníkom a štatistikom ekonomické procesy, ekonomické skutočnosti, ktoré majú sledovať, naopak, stupňovala zmätok: nesúlad medzi teóriou a praxou. Praktická nemohúcnosť a pavedecký charakter tejto školy vo vzťahu k účtovnej evidencii sa prejavuje v celom rozsahu. Výsledky subjektívneho hodnotenia „statkov“, ktoré hlásala marginálna škola, sú iba rôzne intenzity citové, ktoré sa nedajú vyčíslit, spočítať a bilancovať, a najmä: nijako neovplyvňujú náklady výroby a ceny výrobkov. Útoky proti teórii výrobných nákladov, ktoré začal Jevons a Macleod a nakoniec koncentrovane viedla celá škola hraničného úžitku, ostaly bez odzvu na sústavu účtovnej evidencie. Účtovná evidencia, ktorej národohospodárska teória nevedela dať teoretickú základňu, odvracia sa od nej a vyvíja sa ako „samostatný, exaktný vedný odbor“. Osobitnou cestou sa ubera i ekonomická štatistika, ktorá sa dostáva stále viac do područia matematikov. Namiesto sledovania ekonomických skutočností buržoázna hospodárska štatistika sa postupne stále viac stávala formálne matematickým samoučelom, s konečným cieľom buržoáznej evidencie: odvrátiť pozornosť od kapitalistického vykorisťovania a maskovať kapitalistické výrobné vzťahy.

Účtovná evidencia si zachovala do minulého roku pozíciu beztriednej „exaktnej vedy“, ktorú z triednych záujmov účtovnej evidencii priznala buržoázna veda. Práve pre túto pozíciu naša účtovná evidencia zaostávala za politickými a ekonomickými zmenami, ktoré sa u nás medzitým uskutočňovali.

Komplikovanosť, zdĺhavosť, neaktuálnosť a najmä nejasnosť účtovných výsledkov spôsobili, že účtovníci ostali v podnikoch zaznávaní a izolovaní, a to aj napriek rôznym návrhom a konkrétnym organizačným opatreniam na „zlepšenie ich postavenia“. Nezúčastnili sa totiž na riešení konkrétnych, bežných problémov výroby: neodhaliť pohotove nedostatky vo výrobe, výsledky ich práce nemohli vedúci podnikov používať pre operatívne vedenie podniku a ani pracujúcim výsledky našej účtovnej evidencie neslúžili ako jasné a pohotové zrkadlo vlastnej pracovnej činnosti. Naša účtovná evidencia nebola vhodným prostriedkom na kontrolu plnenia plánu, neposkytovala dostatočné údaje pre zostavenie plánu, nepôsobila na plnenie plánu tým, že včas signalizovala nedostatky v plnení kvantity alebo kvality plánu. Naša účtovná evidencia neplnila úlohu nadstavby; nechránila a neupevňovala svoju základňu: socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov a socialistické výrobné vzťahy.

*

Teza o beztriednosti účtovnej evidencie ako „exaktnej vedy“ sa odráža v mnohých ďalších nedostatkoch našej hospodárskej výstavby.

B. Partýk v citovanej práci konštatuje, že nedostatočná znalosť ekonomických zákonitostí a nedostatok sovietskej literatúry zapríčinili, že nutnosť riadenia socialistických podnikov vo forme chozrasčotu nebola dostatočne a vedecky zdôvodnená a osvetľovaná. „Chozrasčot bol veľmi dlho chápaný len ako druh alebo odroda evidencie“ (str. 11). Aj túto otázku by bolo treba širšie rozviesť. Ideologický boj za zavedenie chozrasčotu bol u nás dlho oslabovaný tým, že systém SPH sa nehodnotil a nekritizoval v rámci celkovej kritiky buržoáznej ekonomiky s hľadiska marxisticko-

leninskej teórie a tým, že na druhej strane v chozrasčote sa nevidela taká metóda riadenia socialistických podnikov, ktorá je vybudovaná na základe vedomého aplikovania ekonomických zákonov v socialistickej výrobe. SPH a chozrasčot sa dlho považovali za rovnocenné kategórie. Namiesto bojového ekonomického zdôvodnenia chozrasčotu ako nutnosti v socialistických podmienkach výroby hľadali sa predovšetkým spoločné črty a rozdielnosti medzi SPH a chozrasčotom. Chozrasčot sa dlho hodnotil iba v spojitosti so systémom SPH a len na pôde účtovnej evidencie, ktorá mala u nás ešte buržoázny charakter. V tejto okolnosti spočíva asi jedna z hlavných príčin, prečo u nás tak dlho ostali názory na SPH a názory na chozrasčot skreslené, prečo sa toľko vulgarizovalo v otázke chozrasčotu, v otázke kontroly korunou a v ďalších základných otázkach socialistickej ekonomiky. V nesprávnom alebo v nie celkom správnom chápaní pôsobenia zákona hodnoty za socializmu má svoje najhlbšie korene tá skutočnosť, že sa v chozrasčotnej organizácii socialistických podnikov nevidela jej spoločenská podstata, jej spoločenská úloha: zaisťovať v socialistických podnikoch plnenie plánovanej výrobnjej úlohy podľa všetkých ukazovateľov kvantity a kvality. V dôsledku toho sme neplánovali, neevidovali a nekontrolovali dostatočne ani hodnotové vzťahy, ktoré sa v rámci procesu spoločenskej výroby — ako odraz spoločenských výrobných vzťahov — vytváraly.

Nebolo by správne pripisovať zodpovednosť za celý tento zmätok okolo zásadných teoretických a ideologických otázok chozrasčotu iba pracovníkom v účtovnej evidencii. Treba konštatovať, že aspoň rovnakým podieľom sú tu spoluzodpovední aj naši pracovníci v ekonomickej vede a v plánovaní, ktorí takisto nepoznali podstatu chozrasčotu ako ekonomickej kategórie, nevedeli ho využiť a v dôsledku toho nekládli na účtovnú evidenciu také požiadavky, ktoré by holi oveľa skôr odhalili nepoužiteľnosť a škodlivosť všetkých starých, v podstate kapitalistických „systémov“ účtovnej evidencie, nech už holi hocako umele prispôsobované novým podmienkam.

V tejto súvislosti treba ľutovať, že B. Partyk vo svojej práci neurobil hlbší a všestrannejší rozbor celého vývinu otázok SPH a chozrasčotu, lebo tým by bol zároveň aj vysvetlil vlastné mylné stanovisko, ktoré v tomto čase zaujímal.

V posudzovanej práci B. Partyk jednoznačne hlása nevyhnutnosť vybudovania chozrasčotnej organizácie v našich podnikoch. Podrobuje ostrej kritike kapitalistické kalkulačné systémy, systém „živej predbežnej kalkulácie“, resp. celý kalkulačný systém SPH a osobitne kritizuje vykorisťovateľskú povahu kalkulačného systému Baťa. Poukazuje na rozdiel medzi metódou štandardných nákladov (Standard cost), ktorú používajú kapitalisti najmä v Spojených štátoch amerických, a medzi socialistickým normovaním vlastných nákladov výroby (str. 149) a nakoniec dokazuje (str. 207), že „metóda evidencie odchýlok v chozrasčotnej evidencii podľa druhov výrobkov, podľa miesta vzniku a podľa príčin je niččo celkom iné ako hocako presná metóda merania ziskov v kapitalistických podnikoch, závodoch a dielnách alebo aj v našich doterajších organizačných sústavách, napríklad v tzv. organizácii SPH. ... že na podklade chozrasčotnej evidencie, opierajúcej sa o zisťovanie odchýlok od noriem, môžeme vykonávať taký hlboký rozbor, o akom sa nám oteraz ani nesníval“.

*

„Treba dôkladne a dôsledne zúčtovať s buržoáznyimi prežitkami“, konštatuje B. Partyk vo svojom úvode (str. 13). Chýba však v ďalšom aspoň stručná, ale vý-

stižná kritika celej sústavy kapitalistickej hospodárskej evidencie — teda nielen kritika kalkulácie — z ktorej by vyplývala nutnosť prestavby našej účtovnej evidencie, napríklad i nutnosť zrušenia kalkulácie ako samostatného odboru nášho bývalého počtovníctva — zrušenie sa uskutočnilo v rámci prestavby našej účtovnej evidencie — a účelnosť organického začlenenia „predbežnej kalkulácie“ ako „plánovanej kalkulácie do plánu vlastných nákladov výroby“ a výslednej kalkulácie do účtovnej evidencie.

Ako je totiž známe, buržoázni ekonomi charakterizovali kapitalistickú výrobu výlučne len ako výrobu úžitkových hodnôt. Spoločenské vzťahy sa podľa nich vytváraly zásadne na trhu, kúpou a predajom tovarov, a to aj tovaru „práca“. Táto „výmenná koncepcia“ buržoáznych ekonomov sa jasne odráža vo formálnej koncepcii všetkých buržoáznych účtovných systémov: evidujú náklady výrobných podnikov ako súčet obchodných operácií, ako výsledky nákupov na trhoch surovín, pracovných síl a kapitálu.

Ekonomické soskupenie nákladov, t. j. soskupenie podľa nákladových druhov a podľa účelu vynaloženia nákladov vo výrobnom procese, kapitalistu nezaujíma. Jeho cieľom nie je výroba úžitkových hodnôt a sledovanie procesu vynaloženia spoločenskej práce. Kapitalista sa sústreďuje na sledovanie a evidovanie procesu metamorfózy $P - T - P$, na sledovanie procesu kolobehu peňažného kapitálu. Táto skutočnosť úplne jednoznačne odráža cieľ kapitalistickej výroby: výrobu zisku, t. j. zvyšovanie výmennej hodnoty vo výrobnom procese cestou výroby nadhodnoty. Výroba úžitkových hodnôt nie je cieľom, ale prostriedkom. Výrobný kapitál, ktorý je základnou formou priemyslového kapitálu a v ktorom sa priamo odrážajú vykorisťovateľské vzťahy medzi kapitalistami a robotníkmi, má v procese kolobehu peňažného kapitálu len sprostredkujúcu úlohu.

Cieľ kapitalistov — dosiahnutie maximálneho zisku — sprevádza snaha zastierať nayonok zmeny v stave kapitálu, zmeny v zdrojoch kapitálu vloženého do výroby, rozsah „vlastného“ a „cudzieho“ kapitálu a rozsah akumulovanej nadhodnoty.

V rámci záujmov kapitalistických výrobcov sa vytvárajú úlohy kapitalistickej hospodárskej evidencie: evidovanie podnikových javov pre osobné ciele vlastníkov výrobných prostriedkov a maskovanie antagonistického charakteru kapitalistickej výroby. V kapitalizme, kde vykorisťovanie prebieha na podklade zákona hodnoty, hospodárska evidencia sa stala aktívnym nástrojom na upevňovanie a na súčasné zatemňovanie jestvujúcich vykorisťovateľských výrobných vzťahov. Kapitalistická hospodárska evidencia, podporovaná kapitalistickým hospodárskym zákonodarstvom, chránila a upevňovala kapitalistickú základňu: kapitalistické vlastníctvo výrobných prostriedkov a kapitalistické výrobné vzťahy, založené na vykorisťovaní námezdnjej pracovnej sily. Lenin charakterizujú imperialistické štádium kapitalizmu, odvoláva sa na buržoázneho finančníka Eschewegeho, ktorý sám poukazuje na podstatu kapitalistického účtovníctva: „Bilancie mnohých akciových spoločností sa podobajú známym stredovekým palimpsestom (palimpsesty sú pergamenty, na ktorých bol rukopis smazaný a cez ktorý bol napísaný iný), z ktorých bolo nutné najprv smyť to, čo bolo napísané, aby mohlo byť objavené pôvodné písmo, ktoré tvorí skutočný obsah rukopisu.“

Formálnym odrazom buržoáznej „výmennej koncepcie“ bolo aj naše finančné účtovníctvo. V pokynoch pre finančné účtovníctvo, vydaných v auguste r. 1949, sa výslovne hovorí: „Finančné účtovníctvo zachycuje styk podniku s vonkajškom a ďalej vnú-

turné položky, týkajúce sa investičného majetku a všetkých ostatných majetkových súčiastok, pokiaľ sú potrebné pre zostavenie účtovnej uzávierky.“

Finančné účtovníctvo odzrkadlilo finančné náklady podniku ako celku, ktoré vznikly zo styku podniku „s vonkajškom“. Nehovorilo teda nič o tom, či náklady vznikly napríklad z výrobnjej alebo nevýrobnjej činnosti, z hlavnej alebo vedľajšej činnosti podniku. Finančné účtovníctvo soradilo do jednotlivých účtovných tried alebo účtovných skupín ekonomicky nesúrodé položky, alebo ich na druhej strane roztrhlo do niekoľkých účtov. Zamieňalo alebo zámerne skresľovalo procesy výroby a rozdeľovania. Ekonomická pričitateľnosť nákladov na výkony bola znemožnená; väčšina účtov zahŕňovala položky s rôznou funkciou v procese rozšírenej reprodukcie.

Podklady pre plánovanie a kontrolu nákladov výroby malo poskytovať prevádzkové účtovníctvo. Prevádzkové účtovníctvo nebolo však všade, t. j. v každom podniku, a nebolo vybudované podľa jednotných hľadísk. V smysle smerníc pre prevádzkové účtovníctvo sa zisťovala hospodárnosť s hľadiska vnútornej prevádzky podniku, pričom metóda zisťovania hospodárnosti, t. j. „sledovanie nákladov a výnosov“, nebola jednotne upravená. Tak vznikly rôzne systémy „sledovania nákladov“, ako SPH a ďalšie, pri ktorých nakoniec jediným meradlom ostal predsa len dosiahnutý zisk alebo strata sledovaného strediska.

Rôzne úpravy, dodatočné doplnky a zmeny neznamenaly zásadnú kvalitatívnu zmenu v našej účtovnej sústave. Neodstránily skutočnosť, že pre celopodnikové a nadpodnikové hľadiská stály k dispozícii iba výsledky finančného účtovníctva.

Naša účtovná sústava sa dostala i touto buržoáznou „výmennou koncepciou“ do ostrého rozporu s ekonomickou základňou a s výrobnými vzťahmi, ktoré sa u nás vytváraly.

Socialistické vlastníctvo výrobných prostriedkov a socialistické výrobné vzťahy vyžadujú hospodársku evidenciu, ktorá odzrkadľuje zmeny v materiálnej základni socialistického hospodárstva, procesy vynaloženia práce a rozsah socialistickej akumulácie.

*

B. Partyk po charakteristike chozrasčotu a jeho vzťahu k technicko-hospodárskym normám sa venuje jednotlivým druhom technicko-hospodárskych noriem. Význam technicko-hospodárskych noriem nemožno zaiste dostatočne zdôrazniť. Chozrasčotné riadenie podnikov zaisťuje plnenie výseku národohospodárskeho plánu, plánu výroby, rozdeľovania, spotreby a akumulácie spoločenského produktu na úrovni podniku. Náklady na výrobu odrážajú spoločensky nutné náklady výroby, ktoré sa sústavne menia zmenami technicko-hospodárskych noriem: snižovaním množstva spoločensky nutného pracovného času, množstva živej a mŕtvej práce, vynaloženej na jednotku výroby. Otázku noriem autor prepracoval veľmi podrobne a obširne.

Veľmi dôležité sú vývody B. Partyka, keď konštatuje, že nesprávne oceňovanie základných prostriedkov, ďalej skutočnosť, že toho času nejestvujú u nás ešte normy odpisov základných prostriedkov a neodpisujú sa správne generálne opravy, sú veľkým nedostatkom našej súčasnej práce (str. 100). Aj v tejto otázke sme ďaleko zaostávali za sovietskym vývojom. Následky sa prejavujú najmä ako nepresnosť v evidencii základných prostriedkov a ako nepresnosť i v pláne a v kontrole vlastných nákladov výroby. Otázka sa na druhej strane však iste nedá riešiť bez súvislosti s problémami, ktoré s ňou úzko súvisia, a preto vyžaduje dôkladné teoretické prepracovanie.

.. Je takisto pravda, že „bez normovania, noriem a normatívov nemôže účtovná evidencia sama osebe splniť úlohy, ktoré požaduje socialistický chozrasčotný podnik, aj keby metóda a formy boli najdokonalejšie a najpodrobnejšie“ (str. 40). Škoda, že B. Partyk po technicky jasnom a dobrom základnom výklade bilancie a uzavretého kruhu účtovnej evidence chozrasčotného podniku (str. 31) teoreticky ani na tomto mieste nezodpovedal nutnosť prestavby našej účtovnej evidence, aj keď otázka nebola ústredným bodom autorovej práce. I. kapitola: Evidencia a kontrola plnenia plánu (str. 53) by si vyžadovala dôkladnejšie spracovanie. „Chozrasčot predpokladá nevyhnutnosť takej evidence všetkých nákladov, ktorá umožňuje stanoviť v ktoromkoľvek okamihu, za akým účelom, prečo a načo bol urobený určitý náklad, do akej miery zodpovedá stanoveným normám, rozpočtom, ako ďaleko je teda možné zistiť výsledky práce, určiť vlastné náklady výroby, včas odkrývať ešte nedostatočne využité rezervy, porovnávať náklady výroby stanovené podľa plánu so skutočnými nákladmi, odhaľovať straty atď.“ (Žebrak). Teoretické zanedbávanie tejto otázky prekvapuje tým viac, že ostatné otázky týkajúce sa chozrasčotu sú veľmi dobre spracované.

*

Najväčšia časť práce B. Partyka je venovaná vplyvu metódy normovania na odchýlky od plánovaných nákladov v koželužskej výrobe. Námety sú zaiste podnetné, a keďže sú aplikované na konkrétne čísla v podnikoch, sú obzvlášť živé.

Osobitnú pozornosť venuje B. Partyk otázke rozvrhu režijných nákladov na výrobu a navrhuje novú rozvrhovú základňu pre režijné náklady v koželužskej výrobe. Metódu, ktorá sa používa vo väčšine našich priemyslových podnikov — rozvrh v pomere k jednicovým mzdám — autor onačuje za nevyhovujúcu a reakčnú (str. 83, 149). Autor v zápale zlepšovacích námetov zrejme zašiel trochu ďaleko. Cieľom socialistickej evidence vlastných nákladov výroby a evidence celého procesu rozšírenej socialistickej reprodukcie je dosiahnutie čo najväčšej ekonomickej pričítateľnosti vynaloženia živej a mŕtvej práce na jednotlivé výkony, a túto požiadavku treba predovšetkým zdôrazniť. Je isté, že každá metóda rozvrhu režijných nákladov podľa volenej rozvrhovej základne má svoje nedostatky. Rozvrh režijných nákladov v pomere k jednicovým mzdám je konečne najrozšírenejšou metódou rozvrhu režijných nákladov aj v SSSR. Sovietski autori veľmi dôkladne zhodnocujú jej nedostatky najmä v tom, že nevyhovuje pre pohotové vysvetlenie odchýlok od plánových noriem výroby. Pre mnohé odvetvia odporúčajú iné rozvrhové základy, ako sú napríklad spotreba surovín, váha suroviny, strojový čas, pracovný čas atď. Voľba rozvrhovej základne závisí predovšetkým od organizácie výroby.

*

Nakoniec B. Partyk ukazuje na konkrétnom materiáli — v tabuľkách — rozdiel vo vyčíslení výsledku hospodárenia podľa bývalej praxe v koželužskej výrobe, ako aj vyčíslenie odchýlok od plánu vlastných nákladov, ktoré vyhovuje pre analytickú evidenciu vlastných nákladov koželužskej výroby; pripojuje i návrh kľúča pre osobitné sledovanie odchýlok skutočných nákladov od plánovaných nákladov podľa podrobných príčin. Tento príklad zaiste vzbudí záujem pracovníkov v podnikoch, pre-

tože ukazuje, že pre rozbor odchýlok je dôležité zisťovať miesto vzniku a príčiny odchýlok skutočných vlastných nákladov výroby od plánovaných nákladov. V tejto časti knihy však rušivo pôsobí formalistické chápanie prestavby našej účtovnej evidencie, ktoré sa prejavuje napríklad v tom, že autor poníma novú analytickú účtovnú evidenciu výroby bez ďalšieho iba ako staré prevádzkové účtovníctvo (str. 199).

*

Prínos práce B. Partyka spočíva najmä v tom, že oboznamuje pracovníkov účtovnej evidencie v podnikoch s otázkami normovania a naznačuje účtovníkom, plánovačom a normovačom možnosti príčin odchýlok od plánových nákladov. Sústreďuje tým pozornosť pracovníkov v podnikoch na hlbší rozbor plnenia plánu vlastných nákladov výroby.

Kladne treba hodnotiť i pohotovosť, akou B. Partyk reagoval na usnesenie strany a vlády o politickom a organizačnom zabezpečení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva zo dňa 4. a 8. júla 1952, i keď sa pritom vo svojej práci nesústreďil na svoju vlastnú úlohu: na objasňovaciu prácu v otázkach prestavby našej účtovnej evidencie.

Rychlosť, ktorou B. Partyk reagoval na usnesenie strany a vlády, zapríčinila, pravda, aj určitá štylistickú a terminologickú nejasnosť mnohých, zrejme v chvate písaných viet alebo odsekov.

*

Tieto poznámky sú čiastočnou odpoveďou na výzvu, ktorú kniha B. Partyka adresuje na našich pracovníkov v ekonomickej teórii a plánovaní. Autor na viacerých miestach správne konštatuje alebo naznačuje, že v minulosti sa so strany ekonomov a plánovačov kládlo na účtovnú evidenciu málo konkrétnych požiadaviek a že naši účtovníci nedostávali od nich dostatočnú teoretickú pomoc. Tieto poznámky treba chápať ako začiatok ďalšej tvorivej výmeny názorov a účinnej spolupráce medzi pracovníkmi politickej ekonomie, plánovačmi a pracovníkmi v účtovnej evidencii na spoločnej ideologickej základni marxisticko-leninskej teórie.

A. Hornová

NOVÁ SOVIETSKA UČEBNICA EKONOMICKEJ ŠTATISTIKY

Koncom minulého roku vydalo Štátne štatistické nakladateľstvo v Moskve učebnicu ekonomickej štatistiky *Kurs ekonomičeskoj statistiki*, ktorú za redakčného vedenia prof. A. I. Petrova napísal kolektív popredných sovietskych štatistikov, organizovaných pre túto prácu moskovským Štátnym ekonomickým ústavom. Do učebnice, ktorá je určená pre vysoké ekonomicke školy, prispeli: prof. A. I. Petrov, doc. I. G. Malyj, doc. N. S. Urison, V. D. Čermenskij, doc. P. M. Moskvín, doc. I. V. Šole, M. I. Leščinskij, doc. M. P. Titelbaum, kand. ekonom. vied M. R. Ejdelman.

Vydanie tejto učebnice je význačným prínosom sovietskej štatistickej vedy a znamená veľkú pomoc pre vyučovanie a štúdium ekonomickej štatistiky u nás. Preto treba

vítal, že učebnicu urýchlene prekladá kolektív pracovníkov Katedry štatistiky na Vysokej škole hospodárskych a politických vied, a že Štátny úrad štatistický v Prahe vydá čoskoro preklad v Otázkách štatistiky.

Kniha je rozdelená do siedmich oddielov. Sú to:

I. Úvod, predmet, úlohy a metódy sociálno-ekonomickej štatistiky,

II. Štatistika obyvateľstva,

III. Štatistika národného bohatstva SSSR

IV. Štatistika výroby, spoločenského produktu,

V. Štatistika materiálno-technického zásobovania, výkupu, obratu tovarov a obratu v nákladnej doprave,

VI. Štatistika národného dôchodku, financií a spotreby obyvateľstva,

VII. Bilancia národného hospodárstva.

V *oddiel* I. sa vymedzuje predmet sociálno-ekonomickej štatistiky ako javy a procesy, ktoré vznikajú v oblasti ekonomiky a kultúry socialistickej spoločnosti. Ekonomická štatistika skúma sociálno-ekonomické javy a procesy v ich konkrétnej forme a kvantitatívne vyjadruje ich vzťahy v národnom hospodárstve ako celku. Študuje vzťahy medzi jednotlivými odvetviami národného hospodárstva, medzi výrobou, spotrebou a akumuláciou spoločenského produktu.

V ďalšej časti nachádzame výklad o súčasnej organizácii štatistiky v Sovietskom zväze, o funkcii jednotlivých orgánov štatistiky, o systéme výkazníctva, o osobitných periodických súpisoch a o konkrétnych výberových zisťovaniach.

Oddiel II. je venovaný výkladu najdôležitejších otázok štatistiky obyvateľstva, počtu a štruktúre obyvateľstva, reprodukcií a migrácii, ďalej otázke súpisov a bežnej evidencie obyvateľstva.

Oddiel III. rozoberá štatistiku národného bohatstva, do ktorej sa zahrnuje jednak štatistika národného majetku a jednak štatistika prírodných zdrojov. Štatistika národného majetku na osve dotýka otázok základných výrobných fondov odvetví materiálnej výroby, základných nevýrobných fondov, materiálnych zásob pre výrobu, zásob tovaru a výrobkov pre spotrebu, osobného majetku obyvateľstva atď. Osobitne sa rozoberá v tejto kapitole aj stav, složené a kapacita zariadení a metóda výpočtov ukazovateľov v priemysle a poľnohospodárstve.

Oddiel IV. zahrnuje predovšetkým klasifikáciu odvetví materiálnej výroby. Je to priemysel, poľnohospodárstvo, stavebníctvo, nákladná doprava, spoje slúžiace výrobe, materiálno-technické zásobovanie, obchod, spoločné stravovanie.

V ďalších kapitolách tohto oddielu sú rozpracované otázky základného triedenia štatistických údajov v národnom hospodárstve podľa vlastnickej formy, organizačnej príslušnosti, podľa ekonomického významu výroby, veľkosti podnikov atď. V osobitných kapitolách sa rozoberajú základné predpoklady štatistiky produkcie národného hospodárstva, štatistika produkcie priemyslu, poľnohospodárstva, stavebníctva, nákladnej dopravy, spojov, obchodu a spoločného stravovania. Učebnica sa tu dotýka dôležitých problémov celkovej hodnoty výroby a trhovej produkcie jednotlivých odvetví, štatistiky pracovných zdrojov, produktivity práce, štatistiky odmien za prácu a štatistiky vlastných nákladov.

Oddiel V. sa zaoberá štatistikou materiálno-technického zásobovania, využitia surovín, materiálu, palív, štatistikou výkupu poľnohospodárskych produktov, maloobchodných cien atď.

Oddiel VI. podrobne rozoberá otázky národného dôchodku, financií a spotreby obyvateľstva, kriticky posudzuje metodologiu výpočtov národného dôchodku v kapitalistických krajinách.

Oddiel VII. prináša rozbor otázok predpokladov schémy bilancie národného hospodárstva, bilancie výroby a spotreby spoločného produktu, bilancie základných fondov, dôkladne si všima otázky materiálových bilancií a metódy ich zostavovania, finančných bilancií národného hospodárstva, bilancií peňažných príjmov a výdavkov obyvateľstva, bilancií práce a úhrnné tabuľky bilancie národného hospodárstva.

Táto syntetická časť, počínajúca oddielom V., je pre nás najvýznamnejšia, nakoľko práve z tohto odboru najviac chýbal ucelený výklad pre potreby štúdia a vyučovania. Škoda, že táto časť neprináša toľko konkrétnych príkladov zo štatistickej praxe ako časť prvá, no táto skutočnosť nijako nezmenšuje veľkú hodnotu výkladov.

Značným kladom učebnice je skutočnosť, že obsahuje už zhodnotené pripomienky z geniálnej práce s. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* a že premieta niektoré úlohy vytýčené XIX. sjazdom KSSS. Ďalej treba vyzdvihnúť s metodologickej stránky, že každý z oddielov prináša ekonomické zdôvodnenie, spojitosť a obsah príslušných štatistických ukazovateľov s poukazom na osobitosti týchto ukazovateľov v jednotlivých odvetviach národného hospodárstva. Podrobne vysvetľuje metódy ekonomicko-štatistickej analýzy, v prvom rade metódy analýzy plnenia plánu, aplikácie metódy triedenia, metódy ekonomických indexov, stredných hodnôt, bilančných metód atď. Mnoho sa dozvedáme v každej časti o prameňoch číselných údajov sovietskej štatistiky, o základných formách výkazov, o súpisoch a iných formách štatistických zisťovaní. Osobitná pozornosť sa venuje na každom mieste kritike štatistických údajov kapitalistických krajín, odhaľovaniu protivedeckého, apologetického charakteru údajov a materiálov buržoáznej štatistiky a odhaľovaniu jej falzifikačných metód.

Učebnica bude neoceniteľnou pomôckou tak pre učiteľov, ako aj pre poslucháčov štatistiky na vysokých a odborných školách. Rýchlu orientáciu a bohatstvo riešenia nových ekonomicko-štatistických problémov prináša i pre odborníkov v štatistickej praxi. K podrobnému hodnoteniu obsahu a významu učebnice sa ešte vrátíme po vydaní jej prekladu.

A. Laščiak